

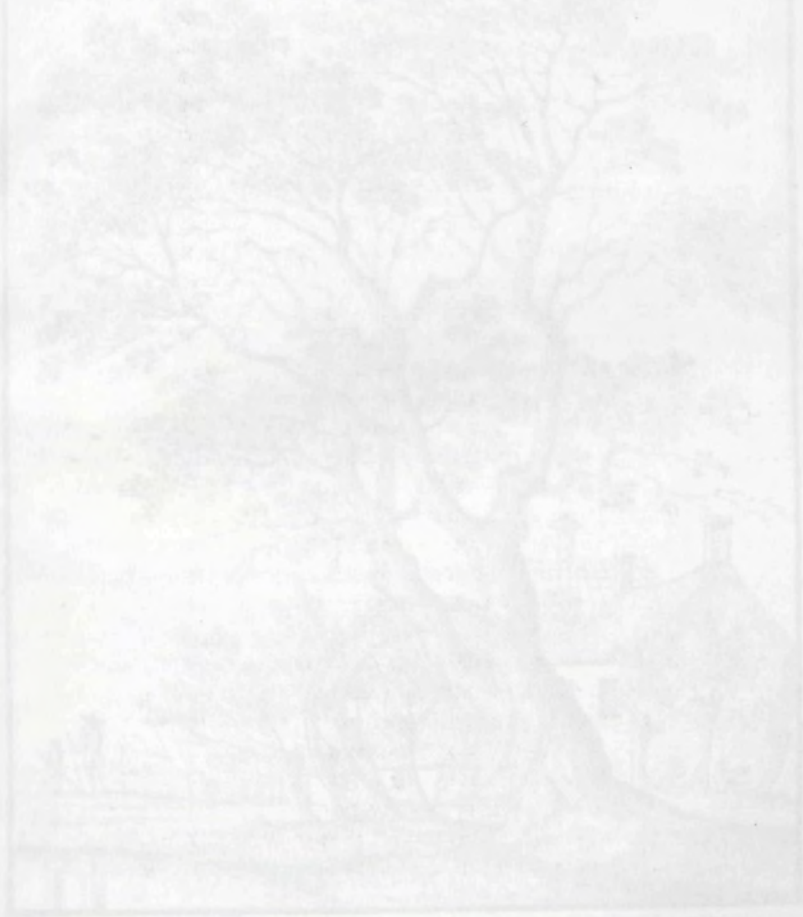
JAARBOEK DELFLA BATAVORUM

16
•
2006

Delfia Batavorum
Zestiende Jaarboek 2006

Zestiende Jaarboek 2006

Historische Vereniging Delfia Batavorum
Delft 2007

Delfia Batavorum

Zestiende Jaarboek 2006

Historische Vereniging Delfia Batavorum
Delft 2007

De redactiecommissie van de Historische Vereniging Delfia Batavorum
draagt dit jaarboek op aan de gebroeders
Jan, Willem en Gerrit Mensert

Door hun aanhoudende zorg voor het door hen opgerichte Gereedschaps-
museum dragen zij bij aan het behoud van Delfts cultureel erfgoed, met
name op het gebied van de bouwgeschiedenis

De vorige jaarboeken zijn opgedragen aan:

H.W. van Leeuwen (1991)

Ir. H.H. Vos† en mw. W.M. Vos-de Koning (1992)

Drs. A.J.H. Rozemond† (1993)

A.C. Kleyweg (1994)

J. Grakist (1995)

Mr. H.V. van Walsum (1996)

Ir. W.F. Weve (1997)

B.K.P. Griffioen en mw. M.C.M. Griffioen (1998)

Mw. G.T.M. Gerritsma (1999)

Mw. P.C. van der Heijden-Wolfhagen (2000)

Drs. J.L.W. van Leur (2001)

Mw. drs. L. Thijsse (2002)

P.A. van Koppen (2003)

Ing. W.A.G. van Leeuwen (2004)

mw. A.M. Bergman (2005)

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van de Historische Vereniging Delfia Batavorum,
secr. Kanaalweg 10, 2628 EC Delft, <http://www.delfia-batavorum.nl>

Redactie:

Wilma van Giersbergen, voorzitter,

Peter Becker,

Ria van der Meer, secretaris

(Buitenwatersloot 336, 2614 GR Delft, e-mail gab.lansbergen@wanadoo.nl),

Peter van der Krogt, eindredacteur,

Jos Hilkhuijsen,

Frida de Jong

Druk- en bindwerk: Vis Offset, Alphen aan den Rijn

© 2007 De auteurs en Historische Vereniging Delfia Batavorum

*Foto op omslag: De Delftse stedenmaagd. Een van de Delfts blauwe tegeltableaus
uit de bal van het Delftse station (zie blz. 151).*

Frontispies (blz. 2): zie blz. 54.

Inhoud

Redactioneel	7
Historische Vereniging Delfia Batavorum	9
Jaarverslag over 2006	11
<i>A.M. Bergman</i> Kroniek over 2006	23
In memoriam Pieter van Koppen	32
In memoriam Arie Kleijweg	38
<i>G. Wuestman</i> 'Drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende': Over een schoorsteenstuk uit 't <i>Wapen van Spaengien</i> aan de Oude Delft	45
<i>M. Hof</i> Adversaria van Isaac van Haastert: Aan wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd	53
<i>H.L. Houtzager en H.W. van Leeuwen</i> De instrumentenkasten aanwezig op de chirurgijnskamer te Delft	65
<i>M. Remery-Voskuil</i> Gerard van Wieringhen Borski (1800-1869): Rector van de Latijnse School en schoolopziener in Delft	79
<i>J. Ham</i> Een drama in Vrijenban	95
<i>J. van Loef</i> 100 jaar academische promoties in Delft	109
Honderd jaar geleden	129
<i>A. Bergman</i> Het Kruithuis aan de Schie: Korte geschiedenis van het Generaliteits Kruitmagazijn en de restauratie van de beschilderingen in de poortkamer	135

<i>W.F. Weve</i>	
De Le Comteprijs 2005	145
<i>M. van Noort</i>	
Delfiana	151
<i>P.C.J. van der Krogt</i>	
Nieuwe straatnaam in Delft 2006	168
<i>J.A. Meter Hagg</i>	
Publicaties over Delft of door Delftenaren 2006	171
Het gemeentebestuur van Delft in 2006	180
De Delftse bevolking	181
Over de auteurs	183
Naamregister	185
Lijst van adverteerders	192

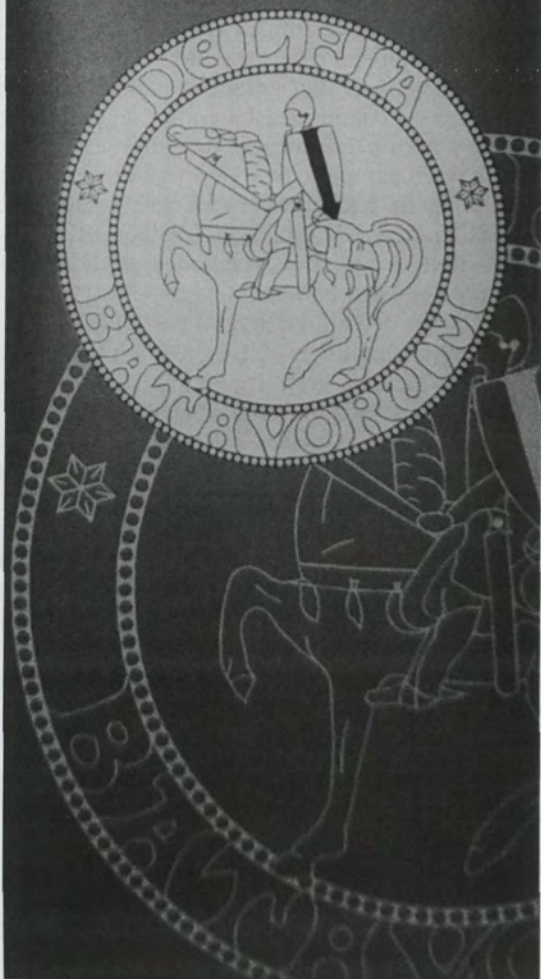
Redactioneel

Was in het kader van het veertiende lustrum van de Historische Vereniging Delfia Batavorum het jaarboek voornamelijk gewijd aan de geschiedenis van het klooster Koningsveld, dit zestiende jaarboek bevat weer als vanouds, naast de vaste rubrieken, een variatie aan onderwerpen. Daar zijn minder gebruikelijke bij, zoals *Het drama in Vrijenban*, dat het ontroerende relaas schetst van een langs de weg gevonden pakje dat een vondelingetje bleek te bevatten. Bovendien is het artikel geschreven door één van de oudste leden van onze vereniging, J. Ham, die door een bijzondere vondst in het archief op het spoor kwam van dit aangrijpende verhaal. En wat te denken van het artikel over twee kastdeuren met schilderijen die het openen van een schedel tonen en het amputeren van een been? H.L. Houtzager en H.W. van Leeuwen vertellen u alles over deze door de Delftse schilder Anthony Palamedesz. gemaakte werken. Heel goed daarbij aansluitend is de publicatie van Gerdien Wuestman over een schoorsteenstuk met drie meisjes en twee honden bij een fontein. Dit stuk werd namelijk tot voor kort beschreven als 'manier van' Palamedesz., maar blijkt na nader onderzoek vervaardigd te zijn door zijn stadgenoot Jacob Willemsz. Delff. Dan is er nog het artikel van Marlise Hof over de *Adversaria* - Delftse wetenswaardigheden uit de negentiende eeuw - van Isaac van Haastert, gevolgd door het levensverhaal van Gerard van Wieringhen Borski, rector van de Latijnse School en Delfts schoolopziener, door Marry Remery. Herdenkingen zijn er ook. Er wordt aandacht besteed aan de begrafenis van J.C. van Marken, grondlegger van de Delftse gistfabriek, die honderd jaar geleden stierf, en aan honderd jaar academische promoties in Delft, die Jan van Loef onder de loep neemt. De reeks wordt afgesloten met een artikel van An Bergman over de restauratie van de beschilderingen in de Poortkamer van het Kruithuis.

Na ruim dertig jaar voorzitter van onze redactie te zijn geweest, beëindigde H.L. (Hans) Houtzager dit jaar zijn werkzaamheden voor het jaarboek en hij droeg de voorzittershamer over aan Wilma van Giersbergen. Uiteraard onze hartelijke dank aan Hans voor het vele werk dat hij tijdens zijn inspirerend voorzitterschap heeft verricht. En natuurlijk gaat onze dank ook uit naar de auteurs en fotografen, die hun werk belangeloos aan ons afstonden. Middels de financiële steun van onze adverteerders en met het kleurenkatern, aangeboden door 'onze' drukker Vis Offset, kunnen wij u een mooi en leesbaar Jaarboek 2006 aanbieden.

De redactie

Historische Vereniging
Delfia Batavorum
1935

Historische Vereniging Delfia Batavorum

Opgericht 30 oktober 1935

Ereleden

P. Bouwmeester † (1950)
Mr. G.E. van Walsum † en mw. mr.
J.M. van Walsum-Quispel † (1951)
Mr. H.E. Phaff † (1952)
P.C. Visser † (1959)
J. van Oel † (1969)
Jkvr. dr. C.H. de Jonge † (1970)
C.D. Goudappel † (1976)
A.J.J.M. van Peer † (1977)
G.G. Kunz † (1982)
Mw. J.M. de Wijs-Kamp † (1984)
Drs. A.J.H. Rozemond † (1985)
Ir. K.J.H.W. Deen † (1996)
Dr. M.A. Verschuyl (1997)
Prof. dr. J.J. van Loef (1998)
Ir. J.F. van Heel (2000)
Dr. H.L. Houtzager (2006)
Drs. W.H.M. Aalbers (2006)

Delfia Batavorumprijs (J.W. Blokpenning)

D. Wijbenga † (1993)
Drs. A.J.H. Rozemond † (1994)
Oudheidkundige Werkgemeenschap
Delft (1995)
Redactiecommissie Delfia
Batavorum (1996)
Projectgroep Delfts Aardewerk
(2001)
Midden-Delfland Vereniging (2003)
H.W. van Leeuwen (2005)

Le Comteprijs

Dr. F. Spies (1999)
Ir. en mw. J. Koelstra-van der Struif
(2000)
J.C. van Dijk (2001)
C. Koreneef (2002)

Stichting Sint-Hippolytuskapel
(2003)
J. Coppoolse en mw. J. van Gastel
(2004)
N. Peters (2005)

Bestuur

Drs. W.H.M. Aalbers (1997; voorzitter
tot november 2006)
Mw. drs. G.D. van Walsum-Kieft
(2001; 2e voorzitter en lezingen,
vanaf november 2006 voorzitter)
Ir. J.E.J. van Bergen (vanaf mei 2006
2e voorzitter)
Mw. A. Jonquière-Kamps (2004;
secretaris tot mei 2006)
Mr. D.J. van Doorninck (vanaf mei
2006 secretaris)
G.J. Augustinus (2003;
penningmeester)
Ir. W.A.F.X. de Fraiture (2005; namens
commissie Behoud Stadsschoon)
Dr. H.L. Houtzager (1998; namens
redactiecommissie tot mei 2006)
Mw. dr. W.J.M.I. van Giersbergen
(vanaf mei 2006 namens
redactiecommissie)
M. van Noort (2002; namens
excursiecommissie)
Mw. Drs. A.M.G. Sterringa
(1998; commissaris boeken en
web-master tot mei 2006)
Mw. Drs. E.H. Older-Toxopeus
(commissaris boeken vanaf mei
2006)

Redactie Delf en convocaat

Dr. W.C.M. Zwennis

Commissie Behoud Stadsschoon

W.A.F.X. de Fraiture (voorzitter)
Ir. E.M.C.J. Quanjel (secretaris)
Mw. Ir. A. Keers
Mw. J.H.M. van der Jagt-Toet (vanaf juni 2006)
P. van der Eijk (tot oktober 2006)
Ir. T. Remmerswaal
I. Steffers (tot maart 2006)

Redactiecommissie

Dr. H.L. Houtzager (voorzitter tot mei 2006)
Mw. dr. W.M.J.I. van Giersbergen (vanaf mei 2006 voorzitter)
Mw. drs. M.A. van der Meer (secretaris)
Drs. J.W.L. Hilkhuijsen
Mw. drs. F. de Jong
Dr. P.C.J. van der Krogt
P.G. Becker

Excursiecommissie

M. van Noort (voorzitter/secretaris)
Ir. J. Koelstra
Mw. J. Koelstra-van der Struif
Mw. M. Slotboom
G.L.S. van den Akker

Commissie voor de Le Comteprijs

Ing. W.A.G. van Leeuwen (voorzitter tot december 2006)
Drs W.H.A.M. Aalbers (voorzitter vanaf december 2006)
Ir. W.F. Weve (secretaris)
Mr. A.P.A. van Daalen

Publiciteit

Mw. A.M. Bergman

Internetredactie

W.A.F.X. de Fraiture

Vertegenwoordigingen namens Delfia Batavorum.

De voorzitter was lid van het Comité van aanbeveling voor de restauratie van de Koornbeurs en lid van het Comité voor aanbeveling voor het restauratiefonds Maria van Jessekerk. Tevens was hij jurylid van de A.J. Prins 100 Cultuurprijs en betrokken bij de initiatiefgroep Stichting Vermeer in Delft, i.o.

W.C.M. Zwennis was lid van de commissie voor de organisatie van Open Monumentendag.

Leden van de Commissie Behoud Stadsschoon maakten deel uit van het Platform Spoor en van het Binnenstadsforum.

Jaarverslag over 2006

Bestuur

Het bestuur vergaderde in dit verslagjaar negen maal, steeds ten huize van een der bestuursleden. Vaste agendapunten zijn: de lezingen, de excursies, het jaarboek, en de activiteiten van de Commissie Behoud Stadsschoon. Jaarlijks komt natuurlijk ook de nominatie voor de Le Comteprijs aan de orde.

Bijzondere aandacht ging dit jaar uit naar een te ontwerpen folder voor ledenwerving. Verder groeide de opzet van een themamiddag in het Erfgoedhuis Zuid-Holland uit tot een in het IHE gehouden symposium over bouwen binnen de stad. De Tien Gulden Regels van Haarlem dienden als oriëntatiepunt, ook voor de gedegen bijdrage van onze voorzitter van de Commissie Behoud Stadsschoon, Winand de Fraiture. Tijdens een aan het symposium voorafgaande lunch kwamen de Hollandse historische verenigingen voor de vierde maal bijeen. Afsgesproken werd om de kring der deelnemers wat te verruimen. Een ander aansprekend onderwerp was natuurlijk het bestemmingsplan voor

Op de jaarvergadering geeft Wim Weve een toelichting over de genomineerden voor de Le Comteprijs (Foto: René van der Krogt).

de spoorzone, temeer omdat hierover door bewonersgroepen, maar ook binnen Delfia Batavorum verschillend gedacht wordt. Natuurlijk moet de vereniging c.q. een door haar ingestelde commissie terzake een mening naar buiten kunnen brengen zonder dat daarvoor een aparte ledenraadpleging mag worden verlangd. Men mag immers aannemen dat de betrokken commissie enig gezag heeft in dit soort discussies. Met dit gezag spreekt zij, meer niet.

Na enig heen en weer praten ging de kogel dan toch door de kerk: de bibliotheek van Delfia Batavorum wordt in eigendom overgedragen aan DOK, de vernieuwde bibliotheek. Uit de collectie is een aantal boeken naar het gemeentearchief gegaan. Het grootste deel van de boeken wordt nu opgenomen in de Delftcollectie van DOK, maar deze boeken blijven door een Delfia-Batavorum-sticker herkenbaar. Deze Delftcollectie zal in het nieuwe DOK-gebouw in een aparte sectie op de begane grond aan de voet van de grote trap naar boven een prominente plaats krijgen. Zo zal het veel gemakkelijker zijn dan vroeger om boeken uit de Delfia-Batavorumcollectie te raadplegen/lenen. De boeken die niet overgaan naar de DOK-collectie zullen te zijner tijd worden verkocht. De opbrengst komt ten goede aan het Delfia-Batavorumfonds. De vereniging blijft dankbaar voor toekomstige schenkingen van boeken over Delft, zodat de opbrengst daarvan ten goede kan blijven komen aan genoemd fonds.

Van meer huishoudelijke aard waren de personele wisselingen: Wil Aalbers, Ansjé Jonquière, Hans Houtzager en Annemarth Sterringa verlieten het bestuur. Het werd versterkt met Elke Olsder-Toxopeus, Wilma van Giersbergen, Joris van Bergen, en Dami van Doorninck. Greetje van Walsum is voorzitter, Joris van Bergen vice-voorzitter, Dami van Doorninck secretaris. Wilma van Giersbergen is voorzitter van de redactiecommissie en Elke Olsder-Toxopeus commissaris boeken, en beiden dus q.q. lid van het bestuur.

Winand de Fraiture kondigde zijn vertrek als voorzitter van de Commissie Behoud Stadsschoon aan. Naar een opvolger wordt gezocht. Ook het beheer van de website kwam in andere handen: Peter Barendse en Annemarth Sterringa droegen deze taak over aan Winand de Fraiture.

De plotselinge ziekte van Wim Zwennis sloeg voorts nogal wat bressen in onze organisatie. Voor de redactie van het convocaat, en van *Delf* is een tijdelijke oplossing gevonden. Binnenkort evalueren we die. Voor de werkgroep Open Monumentendag wordt een opvolger gezocht.

Het voornemen om een bezoek aan de wethouder van Cultuur te brengen, stuitte tot nu toe op agendaproblemen. We houden vol.

In de loop van het jaar overleed een markant lid van onze vereniging: mevr. Mr. Fokje de Vos, oud hoofd-inspecteur van politie. Zij liet ons een legaat na dat vermoedelijk het Delfia Batavorumfonds kan versterken.

Ook dit jaar kregen de best geslaagde leerlingen voor het vak geschiedenis van de drie Delftse VWO/HAVO-scholen het jubileumboek dat verscheen ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Porceleynse Fles. De voorraad is

hiermee nagenoeg op zodat het bestuur op zoek gaat naar alternatieven. Een wel heel bijzonder jubileum vierden Harry van Leeuwen en Nico Roorda van Eysinga: beiden waren dit jaar vijftig jaar lid van Delfia Batavorum! Een belangrijk agendapunt, waar we nu enkele keren aan geroken hebben, maar waar we in 2007 fundamenteeler over willen praten, is tenslotte het van de grond krijgen van een gedrukte *Geschiedenis van Delft*. Vertegenwoordiging en representatie vonden op de gebruikelijke wijze plaats. Bestuursleden vertegenwoordigden de vereniging bij verschillende gelegenheden, zoals de Willem van Oranjezing. Leden van de Commissie Behoud Stadsschoon lieten hun stem horen in het Binnenstadsforum en het Platform Spoor. Op Open Monumentendag was Delfia Batavorum met een kraam aanwezig in het stadhuis: informatie werd volop verstrekt, en er werd weer een en ander aan literatuur verkocht.

Algemene Ledenvergadering

Op 23 mei 2006 vond in de kapellezaal van het Reinier de Graaf Gasthuis de jaarlijkse algemene ledenvergadering plaats. Honderddrie leden hadden de reis naar het ziekenhuis ondernomen. Zij hoorden de verslagen van de diverse commissies aan, in de wetenschap dat dit allemaal tot decharge moest leiden van allen die in het vorige verslagjaar verantwoordelijkheid hadden gedragen. Die decharge werd dan ook verleend. Ook de voorgestelde begroting kon genade vinden in de ogen van de leden. Toch waren er wel kritische vragen, onder andere met betrekking tot de renteopbrengsten, en de lasten van het jaarboek. De penningmeester was zoals ieder jaar overtuigend in zijn antwoord. Vervolgens waren de bestuursmutaties aan de orde. De leden stemden in met de voordrachten zoals hierboven besproken.

Buiten zijn aanwezigheid memoreert Wil Aalbers de bestuurlijke zowel als de professionele carrière van Hans Houtzager, die na acht jaar het bestuur gaat verlaten. Gedurende dertig jaar heeft hij zijn talenten aan de vereniging gewijd in de vorm van publicaties, illustraties, en het geven van tal van voordrachten. Als lid en als voorzitter van de redactiecommissie was hij een decennium lang verantwoordelijk voor het verschijnen van het jaarboek, dat kan worden betiteld als het gezicht van de vereniging. Hoogtepunt is zeker het lustrumjaarboek 2005, waarin het Koningsveld centraal staat, en het grote lustrumsymposium, waar hij als 'historicus Houtzager' een van de lezingen verzorgde. In de kapellezaal van het ziekenhuis waar hij als vrouwenarts tot 1996 heeft gewerkt, stelde het bestuur de leden voor om Hans Houtzager te benoemen tot erelid. Luid applaus geeft blijk van de instemming van de leden, en vervolgens wordt hem de door Pieter van Koppen vervaardigde oorkonde overhandigd.

Ook de overige afscheidnemenden krijgen lovende woorden mee: secretaris Anje Jonquière en bibliothecaris Annemarth Sterringa valt deze eer ten deel, ze krijgen een roos.

Le Comteprijs

Een overzicht van alle ingediende projecten is elders in dit jaarboek opgenomen. In de Algemene Ledenvergadering van 23 mei 2006 gaf ir. Wim Weve, secretaris van de Commissie voor de Le Comteprijs, een presentatie met een uitgebreide toelichting bij de drie nominaties: Hugo de Grootstraat 118 - 128, de verbouwing van panden van de firma Van Kapel met winkel, kantoorruimte en bovenwoningen; Peperstraat 7, het herstel naar Art-Deco stijl van een winkelpui van de Geste-groep; en Spoorsingel 2, de restauratie van de rijk gedeceerde voorgevel van de heer N. Peters. Als winnaar werd door de voorzitter geproclameerd de heer Nick Peters, eigenaar van het pand Spoorsingel 2. Hij ontving het bijbehorende bord dat ter beschikking is gesteld door de Porcelayne Fles. Alle drie genomineerden ontvingen uit handen van de voorzitter bovendien een door Pieter van Koppen vervaardigde oorkonde en bloemen.

Aanbieding van het Jaarboek aan An Bergman

Historische woorden citerend van Antoni van Leeuwenhoek: 'ik sta gansch versteld over zoveel eer mij aangedaan!' spreekt Hans Houtzager zijn erkentelijkheid uit voor het hem toegekende erelidmaatschap. Vervolgens onthult hij dat het jaarboek van dit bijzondere lustrumjaar is opgedragen aan An Bergman, die op werkelijk onnavolgbare wijze als een spin in het web alle kontakten van Delfia Batavorum onderhoudt, en vele adverteerders heeft geworven.

Corné van Kapel ontvangt de oorkonde voor zijn nominatie voor de Le Comteprijs (Foto: René van der Krogt).

De voorzitter reikte de Le Comteprijs uit aan Nick Peters, eigenaar van het pand Spoorsingel 2 (Foto: René van der Krogt).

Ledenbestand

Door nagekomen opzeggingen is het aantal leden per 1 januari 2006 gecorrigeerd met 15 leden tot 1292. Er werden 52 nieuwe leden ingeschreven, terwijl wegens verschillende redenen (eigen wens, overlijden, verhuizing, wanbetaling) 51 leden werden uitgeschreven. Netto aanwas 1 lid.

Per 31 december 2006 telt het ledenbestand 1293 leden, te onderscheiden in 966 algemene leden, 261 (gezins)leden op hetzelfde adres. Verder zijn er 6 ereleden, 5 leden voor het leven, 24 adverteerders, 3 media en 28 relaties/zusterverenigingen.

Lezingen

Ook dit jaar was er weer een goede opkomst bij de lezingen.

Op donderdag 19 januari werd, in samenwerking met de Openbare Bibliotheek, door dr. Rudolf Dekker een lezing gegeven met als titel: *Kind van de toekomst. De wondere wereld van Otto van Eck (1780-1798)*.

Rudolf Dekker schreef samen met Ariane Baggerman *Kind van de Toekomst* naar aanleiding van het dagboek van een Nederlands jongetje, Otto van Eck. Otto woonde op de buitenplaats De Ruit aan de Delftweg te Rijswijk. Zijn dagboek laat zien dat de kiemen van veel van ons moderne gedachtegoed in die tijd gelegd zijn.

Op 14 februari sprak Cees Vanwesenbeeck, directeur van CED (de sector Cultureel Erfgoed Delft van de gemeente, die de musea, het gemeentearchief, en het vakteam archeologie omvat) in de Waalse Kerk over de Middeleeuwse omkeringsfeesten. Dit was tevens voor hem een soort kennismaking met de Delftse organisaties en het Delftse publiek in deze sector.

Het straatje van Vermeer en zijn locatie was de titel van een lezing door prof. Fred. H. Kreuger op 16 maart 2006. In *Delft* nr. 3 en 4 van 2005 localiseerde professor Kreuger het Straatje van Vermeer aan de Voldersgracht. Daar-

op verschenen reacties van drs. Kees Kaldenbach, en van ir. Wim Weve, plus een repliek van Kreuger (*Delft*, nr. 1 2006). In zijn lezing ging hij hier nader op in. *De Atlas Maior van Joan Blaeu*. Onder deze titel hield dr. Peter van der Krogt een inleiding op woensdag 26 april naar aanleiding van de verschenen reproductie-uitgave van de *Atlas Maior* bij de Duitse uitgever Taschen. Peter van der Krogt is niet alleen lid van de redactiecommissie van *Delfia Batavorum*, maar ook historisch cartograaf bij de Universiteit Utrecht. Omdat de kaarten over de gehele wereld gaan, benadrukte hij ter voorkoming van misverstanden terecht de beperkte plaats van Delft in de wereld.

Naar een integraal kustbeleid via bouwen met de natuur 'van zand tot land'! Onder deze titel hield ir. Ronald E. Waterman op 19 september 2006 een lezing waarin hij de stand van zaken over de kustontwikkeling in Holland, Zeeland en België toelichtte. Aan de orde was de vraag hoe een integraal kustbeleid een antwoord kan geven op een serie bestaande en komende problemen in onderlinge samenhang, in relatie tot het achterland enerzijds, en in relatie tot de aangrenzende zee anderzijds, onder het creëren van meerwaarde.

De volgende lezing (18 oktober 2006) werd verzorgd door drs. G.J. Klapwijk, archivaris van het hoogheemraadschap. De lezing behandelde *De historie en de huidige taken van het Hoogheemraadschap Delfland*. De heer Klapwijk ging vooral in op de historie van het hoogheemraadschap, onze voorzitter Wil Aalbers (oud-hoogheemraad van Delfland) sprak daarna en daarnaast over de huidige taken van het hoogheemraadschap.

Op donderdag 9 november 2006 hield dr. J.M. van der Weiden, bestuurslid van de Historische Vereniging Haerlem, een inleiding over het bouwen in historische binnensteden. De inleiding was ontleend aan zijn bijdrage aan het symposium over bouwen in binnensteden, dat eerder in het IHE plaatshad. Voorafgaande aan deze inleiding werd een extra algemene ledenvergadering gehouden, waarin Joris van Bergen werd benoemd tot bestuurslid.

Tenslotte werd op woensdag 6 december de vijfde Anders Rozemondlezing gehouden door prof.dr. J.C.H. Blom, directeur van het NIOD.

Het onderwerp van de lezing was: *De vroege geschiedschrijving in Nederland over de bezettingstijd*. Centraal stonden daarin de verschillen van inzicht die bleken te bestaan over de wijze van geschiedschrijving. Uiteindelijk won de visie van Lou de Jong, waardoor de beroemde reeks van zijn hand ontstond (een verteller vertelt), en niet een serie documenten (de verhalen vertellen), die min of meer voor zichzelf spreken.

Excursies

Op 9 februari werden wij voor de derde keer rondgeleid door het Delftse gemeentearchief. Vele interessante dingen zijn daar te bezichtigen en op te zoeken, zoals bijvoorbeeld informatie over uw voorouders of over uw favoriete (sport)vereniging. De topografische atlas bevat duizenden afbeeldingen van Delftse onderwerpen en het restauratieatelier zorgt ervoor dat kostbare

stukken worden gerestaureerd en voor het nageslacht worden veiliggesteld. Het archief is geopend van dinsdag tot en met vrijdag en is gevestigd aan het Oude Delft 169. Telefonisch bereikbaar onder nummer 015-2602341.

Op 15 maart brachten wij een bezoek aan het Haags Historisch Museum. Vele bijzondere voorwerpen waren daar te zien die afkomstig waren uit het Amsterdamse Rijksmuseum dat ingrijpend wordt verbouwd. De titel van de tentoonstelling *Het Rijksmuseum aan de Hofvijver* was dan ook juist gekozen. Om een en ander te illustreren noemen wij twee bijzondere voorwerpen: het (wandel)stokje van Johan van Oldenbarneveldt en de op sterk water gezette teen van Johan de Witt.

Op 28 mei kwamen twee groepen bijeen om een rondwandeling door het Agnetapark te maken onder leiding van Ria van der Meer en Jan Koelstra. De oprichter van de Gistfabriek, de heer Van Marken, heeft destijds als eerste in Nederland de sociale woningbouw geïntroduceerd en vernoemde deze wijk naar zijn vrouw Agneta. Van hem staat er een bronzen konterfeitsel, maar niet van zijn vrouw, zijn grote steun en toeverlaat, die dat ook wel verdiend heeft. Het was een boeiende, leerzame en onderhoudende tocht.

Op 29 september vertrok een bus vol 'Batavieren' voor een driedaagse excursie naar het Zeeuws-Vlaamse Aardenburg, het Belgische Damme en het hoofddoel Brugge. Alles werkte mee. Het weer was goed, de gidsen waren welbespraakt, de bezienswaardigheden waren inderdaad het bezichtigen meer dan waard, het hotel was prima, het gezelschap aangenaam en zo kunnen we nog wel even doorgaan. Enkele hoogtepunten: Aardenburg, de oudste stad van Zeeland met nog vele historische bezienswaardigheden, Damme, de stad van Tijn Uilenspiegel, Brugge, met de Onze Lieve Vrouwekerk met het beeld van Michelangelo 'Madonna met kind' en niet te vergeten de rondvaart op de reien (kanalen) en het bezoek aan het imposante hypermoderne concertgebouw. Kortom deze excursie was een groot succes.

Op 25 november diende zich de eerste groep aan voor een bezoek aan het Kruithuis. De geschiedenis moge als bekend worden verondersteld. Na de ontploffing van de toenmalige kruitopslag aan de Paardenmarkt moest op last van de gemeente het nieuwe gebouw een stuk buiten de stad worden herbouwd. Hetgeen geschiedde. Het gebouw is nu eigendom van de scouting (voorheen padvinderij) die het honderden jaren oude gebouw voor erg veel geld heeft opgeknapt. Vooral de poortkamer, recent prachtig gerestaureerd door Pieter de Ruyter, is alleen al een gang naar de Schiekade waard.

Wegens grote belangstelling volgde op 16 december een tweede bezoek aan het Kruithuis.

Commissie Behoud Stadsschoon

Een jaar vol met belangrijke ontwikkelingen voor de historische stad Delft. De commissie kwam hiervoor, naast de reguliere dag een maal per maand bij een van de leden thuis, meerdere malen in kleiner comité bij elkaar om bijeenkomsten voor te bereiden of notities met onze zienswijzen samen te stel-

len voor politieke of andere doeleinden. Afgelopen jaar kende ook weer een personele wisseling. Jammer genoeg moest Inge Steffers de commissie verlaten; zij verhuisde met haar man en gezin naar het minstens zo mooie Maastricht. Zij was een inspirerend lid van de commissie die onder andere inhoud gaf aan het communicatieplan. Dubbel de moeite waard om contact te houden met elkaar. Haar plaats werd overgenomen door Janny van der Jagt, al jaren lid van Delfia Bata-vorum, oud raadslid en nog steeds actief in besturen en commissies die zich bezighouden met de kwaliteit van de binnenstad van Delft. Tegen het einde van afgelopen jaar heeft eveneens Piet van der Eijk de Commissie verlaten om zich weer meer te gaan richten op zijn grote passie, de natuur.

Alvorens in te gaan op de belangrijke gebeurtenissen, allereerst aandacht voor onze vaste vertegenwoordigers in het Binnenstadsforum en Platform Spoor. Piet van der Eijk en bij gelegenheid Tammo Remmerswaal zijn steeds aanwezig geweest bij het Binnenstadsforum, een goede gelegenheid voor de commissie om over actuele en verder in de toekomst liggende onderwerpen met de gemeente van gedachten te wisselen. Jammer genoeg werd het initiatief van het Binnenstadsforum eind februari 2006 door de gemeente beëindigd. In een nieuwe vorm zal het forum begin 2007 weer worden opgepakt, doch met andere eisen met betrekking tot de vertegenwoordiging, wellicht dat hier al bij voorbaat een discussiepunt naar de gemeente ligt. Onderwerpen die via het Binnenstadsforum zijn ingebracht, waren onder andere 'het terrassenbeleid', de afsluiting van de Oude Delft en de waterhuishouding van het Gist Brocades / DSM-terrein.

Zoals al genoemd is de commissie, met Tammo als vaste vertegenwoordiger, ook betrokken bij het Platform Spoor. In 2006 waren er voor de commissie ten aanzien van de planuitwerking dramatische ontwikkelingen. De oorspronkelijke planopzet van Busquets werd aangepast. Dit had tot gevolg dat de voorheen nog historisch juist gelegen singel, parallel langs molen de Roos en de waltoren, werd opgeschoven en daarmee zowel in historisch als ook in stedenbouwkundig opzicht naar de mening van de commissie 'verkeerd' kwam te liggen. In eerste instantie werd er voor de spoorzone alsnog een alternatief plan gepresenteerd door Bruno Ninaber van Eyben en de politieke partij Stip; hierin waren varianten voor de positie van een nieuwe singel opgenomen. De commissie steunde de variant waarbij het verloop van het water de oorspronkelijke routing volgt, langs molen de Roos en de waltoren. Als reactie op de toezegging van wethouder Grasshof om zowel deze variant als ook de variant waterloop met een andere positie te laten onderzoeken, diende de commissie een zeer uitgebreide nota in met haar zienswijzen. Tevens werden de media voorzien van informatie over het door de commissie gesteunde alternatief en werd contact gezocht met de supervisor voor het plan Busquets. In de nota, die uiteindelijk ook als bezwaarschrift tot aan de provincie werd voorgelegd en verdedigd, kwamen de volgende aspecten aan bod. Naast de historische en stedenbouwkundige aspecten ten aanzien van

de waterloop van de singel, lag de nadruk op de besluitvorming zelf en het verzoek aan de Rijksdienst voor Monumentenzorg alsnog een advies uit te brengen over het nieuwe plan. Jammer genoeg hadden de inspanningen niet het gewenste resultaat, de Rijksdienst kwam niet met een nieuw advies en zodoende wordt het plan met de 'aangepaste waterloop' nu uitgewerkt. Desalniettemin zal de commissie in de toekomst zeer nauwkeurig de ontwikkelingen rond de spoorzone volgen.

Voor het nieuwe station-stadskantoor schreef de commissie een notitie voor de gemeente met een aantal duidelijke kanttekeningen en randvoorwaarden die volgens haar bij het programma van eisen en de uitwerking van het ontwerp van belang zijn. Belangrijkste item in deze notitie waren de omvang van het programma in relatie tot de historische binnenstad en het totale plangebied; deze wordt door de commissie als te omvangrijk voor deze locatie aangemerkt. Andere aandachtspunten in de notitie zijn er voor routing en oriëntatie van en naar de historische binnenstad. Aandacht wordt gevraagd voor de architectonische aspecten zoals de totale massaopbouw, aansluiting en toegankelijkheid op maaiveldniveau, geleding van gebouwmassa en gevel, alsmede materialisatie. De commissie heeft ook met nadruk gevraagd deze criteria vooraf mee te nemen in de selectieprocedure van de architect.

Een ander belangrijk deel van de binnenstad ligt nog steeds onzeker te wachten op een zorgvuldige procesaanpak: de Gasthuisplaats. Nadat de Bewonersvereniging Zuid in 2005 het initiatief genomen had om met twee gerenommeerde architecten voor dit gebied plannen te ontwikkelen, heeft de gemeente een werkgroep en een klankbordgroep opgericht waarbij in de laatste verschillende belanghebbenden zitting hebben. Natuurlijk ook onze commissie, met als vaste vertegenwoordiger Astrid Keers en Piet van der Eijk. De voortgang van het project vanuit de gemeente verloopt niet voorspoedig, dit kan verband houden met andere prioriteiten zoals Koepoortgarage en de spoorzone. De door de commissie gevraagde historische analyse voor de Gasthuisplaats heeft weliswaar plaats gevonden, doch is volgens de commissie te summier en er is vervolgens te snel overgegaan naar een stedenbouwkundig ontwerp. Als reactie hierop heeft de commissie een notitie geschreven naar de gemeente, aspecten die hierin onder andere zijn opgenomen: identiteit van de plek (*genius loci*), stedenbouwkundige context (onder andere functieonderzoek, ontsluitingen, oriëntaties en massaopbouw) en maatschappelijke context (functievermenging, vormen van opdrachtgeverschap, aandacht voor particulier opdrachtgeverschap). Tevens werd contact gezocht met Eric Luiten, sinds kort hoogleraar Belvedere aan de TUD, gericht op historische landschappen en steden. Doel van dit contact is meerledig: mogelijkheden scheppen voor historische studies voor de historische binnenstad en omgeving door samenwerking met de TUD; een beter gebruik maken van de kennis aan de universiteit en het intensiveren van de contacten met jongere bewoners van Delft om hen te interesseren voor de historische binnenstad en Delfia Batavorum.

Voor het komend jaar probeert de commissie samen met de vakgroep van Eric Luiten een studie / prijsvraag te ontwikkelen met als eerste onderwerp de Gasthuisplaats.

Dit onderwerp sluit mooi aan bij een ander hoogtepunt van het afgelopen jaar; de Erfgoedhuislezing, gehouden in september voor een aantal belangrijke historische commissies uit Zuid-Holland. Onderwerp van het symposium was, met de Gouden Regels van Haarlem als uitgangspunt, hoe deze van toepassing / invloed zijn op de werkwijze van de overige commissies. Winand de Fraiture hield als voorzitter van de commissie en vertegenwoordiger van Delfia Batavorum een van de presentaties, waarbij hij met een aantal geslaagde items de dagelijkse praktijk van de commissie wist vast te leggen. Het symposium was geslaagd doordat verschillende wijzen van aanpak van de diverse steden helder naar voren kwamen, met name de aanpak van de bollenstreek. Winand gaf een goede presentatie met een duidelijk eigen inbreng en aanzet tot discussie aangaande de moeilijkheden bij de dagelijkse praktijk. Er waren echter geen Delftse ambtenaren aanwezig. Van het symposium is een mooi uitgegeven boek verschenen met daarin opgenomen alle lezingen. De commissie bouwt op deze ervaringen voort, met name door ook te kijken hoe in andere steden wordt omgegaan met de verschillende belangen en visies om te komen tot een eenduidig beleid, zoals bijvoorbeeld door middel van het Haags Monumenten Platform.

Dat brengt tevens het laatste belangrijke onderwerp aan de orde: de concept Monumentennota 2007-2017, een nota waarin de gemeente een duidelijk en ambitieus plan presenteerde voor de borging en vergroting van de kwaliteit van Delft. De commissie waardeerde het hoge ambitieniveau, doch gaf ook constructieve kritiek ten aanzien van een aantal voor haar belangrijke items. Zij pleitte in haar notitie voor een duidelijker kwalitatieve koppeling van de monumenten aan de openbare ruimte en voor een betere borging van de kwaliteitsbeoordeling door een gecombineerde monumenten-welstandscommissie met voldoende inhoudelijke kennis. Kennis die ook op andere niveaus moet worden ontwikkeld en gedeeld, een pleidooi voor de koppeling van de kennis over de historie van Delft en de kennis op scholen en universiteiten. De notitie eindigde met de wens voor een structurele vorm van overleg tussen gemeente en historische verenigingen voor een eerdere en betere betrokkenheid bij belangrijke items met betrekking tot Delft.

Zoals het overzicht laat zien heeft de historische binnenstad de voortdurende aandacht van de commissie nodig, de stad en zijn context verandert voortdurend; naast de genoemde items veranderen ook de bewoners en gebruikers, veranderen de politieke setting en het bestuur. De commissie probeert zo zorgvuldig mogelijk al deze aspecten tegen elkaar af te wegen in haar mening naar 'buiten'. Het helder en zo breed mogelijk naar buiten brengen van belangrijke aspecten in relatie tot de historische binnenstad Delft blijft ook daarmee de kern voor onze activiteiten in het komende jaar.

VAN DER DUSSEN

RESTAURANT LOUNGE

Lounge geopend
vanaf 17.30 uur.

Keuken open tot
22.00 uur.

Bagijnhof 118
2611 AS Delft
tel. (015) 214 72 12
fax (015) 215 91 37

Parkeergelegenheid aan de Phoenixstraat.

A.C.D.

Auto Centrum Delftstreken b.v.

Motorenweg 31
2623 CR Delft
T: 015 - 256 93 25
F: 015 - 256 06 02

HYUNDAI

Openingstijden Showroom:

maandag t/m donderdag van 8.00 tot 18.00 uur
vrijdag van 9.00 tot 21.00 uur
zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

www.acdhyundai.nl

Kroniek over 2006

samengesteld door mw.A.M. Bergman

Januari

- 2 In zijn nieuwjaarstoespraak roept burgemeester B. Verkerk de burgers op om bij de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen op 7 maart te gaan stemmen. Verder kondigt hij aan in het komend jaar de diverse wijken te bezoeken.
- 4 Een jaar lang mag Walter Getreuer van het Reptielenhuis Serpo zich de bekendste Delftenaar noemen. Ter ere daarvan ontvangt hij een Hugo uit handen van de vorige titelhouder Wim van Leeuwen.
- 7 Op 98-jarige leeftijd overlijdt te Rotterdam oud-raadslid Daniël Pieter Kok. Naast zijn werk als huisarts in Delft zat Kok van 1945 tot eind 1973 in de gemeenteraad voor de Christelijk Historische Unie (CHU). Hij was drager van de gouden erepenning van de gemeente Delft. Tijdens de Duitse bezetting van 1940 - 1945 speelde dokter Kok een belangrijke rol in het verzet.
- 8 21.00 uur. Einde van de schaatspret op de Beestenmarkt. Het bezoekersaantal is in vergelijking met het vorig seizoen met 20 % gestegen tot 18.500. Topdag was 28 december met 1100 bezoekers.
- 9 Met de onthulling op de nieuwe locatie van het beeldje *De Fluiter* openen C. Warnaar en mevrouw M.H. Verhaeren samen met het bestuurslid J. Overdevest het nieuwe zorgcentrum Die Delfgaauwse Weye aan de Bieslandse Kade.
- 10 Het is 125 jaar geleden dat W. Verbeek jr. aan de Beestenmarkt een verfwinkel opende. Vandaag vieren de huidige eigenaren, de broers Walter en Michel Kouwenhoven, dit jubileum. In plaats van een receptie met dure drankjes hebben zij in samenwerking met de Voedselbank een etentje georganiseerd voor mensen met een smalle beurs.
- 10 De kok van het Aula Congresscentrum, Piet de Waal, wint op de Horecava in de categorie Catering met zijn broodje de Peulenschil de prijs voor 'Het gezondste broodje van Nederland'. In de categorie Horeca is het Marcel van der Kleij van café Vlaanderen, die met dezelfde eer gaat strijken.
- 12 Een delegatie Amerikaanse politici uit Louisiana bezoekt naar aanleiding van de watersnoodramp aldaar het hoogheemraadschap Delfland en het Waterloopkundig Laboratorium om meer te weten te komen over de Nederlandse wateraanpak.
- 12 Op feestelijke wijze wordt in het Techniekmuseum de afdeling Techniek Educatie Delft geopend. Leerlingen van groep acht van de basisschool Max Havelaar voeren de musical *Fluo-vis* op, waarin voor- en tegenstanders van gentechnologie optreden.

- 14 Met een buffet en een voorstelling van The Tiger Lillies viert Theater de Veste zijn 10-jarig bestaan.
- 19 De TU Delft gedenkt met een symposium dat honderd jaar geleden de opleiding Elektrotechniek werd ingesteld aan de Technische Hogeschool. Tot de sprekers behoren onder andere Philips-topman Gerard Kleisterlee en de minister van onderwijs Maria van der Hoeven.
- 26 Wethouder Dick Rensen verricht de officiële opening van restaurant de Wereldzaak. Dit restaurant biedt langdurig werklozen en mensen met een verstandelijke beperking de mogelijkheid zich te bekwamen in het horecavak. Het project is tot stand gebracht door Gé Kleijweg, Eric Preuninger, Tijn Noordbos en Patrick van den Burg.
- 26 De gemeenteraad besluit dat alle winkels in Delft op zondag open mogen zijn.
- 27 9.45 uur. Op dit tijdstip werd 250 jaar geleden Wolfgang Amadeus Mozart geboren. Ter gedachtenis aan hem strooit stadsbeiaardier Henk Groeneweg de klanken over de stad van twee walsen en het menuet uit *Eine kleine Nachtmusik*. Per abuis stond het in de *Delftse Post* aangekondigd voor 20.00 uur, waardoor sommige mensen het misten.

Februari

- 4 In het H-gebouw van het Reinier de Graaf Gasthuis wordt op feestelijke wijze de ouderkamer geopend. Ouders van jeugdige patiëntjes kunnen zich hier desgewenst terugtrekken.
- 6 Een gerechtelijke uitspraak heeft bepaald dat de collectie schilderijen van de joodse kunsthandelaar Jacques Goudstikker moet worden teruggegeven aan de wettige erfgenamen. De schilderijen zijn in bezit geweest van de topnazi Hermann Göring en na de oorlog eigendom geworden van het rijk. Hierdoor zal museum Het Prinsenhof negen olieverfschilderijen moeten afstaan, waaronder *Gezicht op Delft* van Daniël Vosmaer.
- 8 Wethouder D. Rensen reikt aan tachtig nieuwe Nederlanders het inburgeringscertificaat uit. Behalve de Nederlandse taal leerden zij ook hoe de Nederlandse maatschappij in elkaar steekt.
- 14 In Museum Lambert van Meerten ontvangen Delftenaren de door hen vorig jaar bij kunstenaar Ni Haifering ingeleverde voorwerpen in porselein terug.
- Op het Agathaplein haalt men een honderd jaar oude kastanje naar beneden. De boom is aangetast door de tonderzwam en niet meer te redden.
- 18 Om de integratie tussen de 184 nationaliteiten die Delft rijk is, te bevorderen, deelt de gemeente op de markt gratis soep uit. Men kan kiezen uit diverse wereldsoepen.
- 22 De TU-studenten Claire Tange en Jenneke Verhoef vertrekken naar de Zuidpool. Zij doen mee aan een expeditie van Robert Swan, die daar al jaren milieuproblemen bestudeert. De studenten gaan een duurzame energievoorziening ontwikkelen voor het educatiecentrum op Antarctica.

6 februari: Daniëlle Lokin, directeur van Het Prinsenhof, met Vosmaers schilderij *Gezicht op Delft* (Foto: Fred Nijs).

Maart

- 1 Wethouder J.D. Rensen slaat de eerste paal voor de uitbreiding van de Maurice Maeterlinckschool aan de Buitenhofdreef.
- 3 In het stadhuis sluit wethouder R. Vuijk voor het eerst een huwelijk op vrijdagavond. Sinds 1 januari biedt de gemeente de mogelijkheid op vrijdag tot 19.30 uur te trouwen.
- 4 Uitreiking van de Delftse Roos aan de Vrouw van Delft 2006, de jaarlijkse prijs voor vrijwilligerswerk. Uitverkorene is Joke Tummers voor haar grote inzet voor het stadsdiaconaat.
- 7 Gemeenteraadsverkiezingen. Nieuw is dat iedereen nu zelf kan bepalen in welk stemlokaal hij of zij stemt. De opkomst is 59,5 procent.
- 14 In het stadhuis worden voor het lunchconcert extra stoelen bijgesleept. Met een bezoekersaantal van 120 bewijst Herman Weyers van het Evenementenbureau dat de subsidie voor deze maandelijkse concerten wel besteed is.
- 15 Aan een parkeerverbod voor auto's is men nu wel gewend. Maar vanaf vandaag geldt op de Markt en op het Bastiaansplein een parkeerverbod voor fietsen. Alleen in de rekken worden ze getolereerd. 'Fiets fout, fiets foetsie' is het motto. Met een legitimatiebewijs en een passend fietsleuteltje kan de eigenaar de fiets aan de Houttuinen ophalen tegen betaling van € 10,-.

16 maart: de nieuwe gemeenteraad (Foto: Fred Nijs).

- 16 Burgemeester B. Verkerk installeert zeventien nieuwe raadsleden en overhandigt hen de Delftse broederschapspenning en het boekje over de geschiedenis daarvan.
- 16 Het in aanbouw zijnde VermeerDelftCentrum bereikt zijn hoogste punt. Een feit dat, zoals de traditie in de bouwwereld wil, met het drinken van pannebier wordt gevierd.
- 17 De wethouders Rensen en Torenstra verrichten de officiële opening van het verbrede schoolplein met kunstwerk van basisschool Het Mozaïek aan de Caspar Fagelstraat. Bijzonder is, dat het plein ook na schooltijd door buurtkinderen mag worden gebruikt.
- 23 Een nieuw vervoermiddel doet zijn intrede. Studenten van uitzendbureau StuD brengen kinderen in speciaal voor dit doel ontworpen bakfietsen naar de naschoolse opvang. Ook als het regent zitten de kinderen droog want er zit een dakje op.
- 28 *AD Delft Dichtbij* maakt melding van de internetsite, www.gemeentedelft.info, waarop alle monumenten van Delft staan. Niet alleen gebouwen, maar ook bruggen en grenspalen. Delft heeft 703 rijksmonumenten en 698 gemeentelijke monumenten.
- 30 Gemeentearchivaris Gerrit Verhoeven neemt, na twaalf jaar, afscheid met een receptie in de Van der Mandelezaal.

22 maart: bakfietsproject (Foto: Fred Nijs).

31 In volkenkundig museum Nusantara gaat de tentoonstelling *Van Souvenir tot Kunstobject* van start met beelden en voorwerpen uit Bali van de jaren dertig van de vorige eeuw.

April

- 8 Feest aan het Oostplantsoen waar, na een ingrijpende en niet door iedereen gewaardeerde renovatie, de heropening plaats vindt van het clubgebouw van roeivereniging De Delftsche Sport (DDS).
- 8/9 Museumweekend. In het kader van het Rembrandtjaar 2006 vaart tussen Delft en Leiden het voormalig vrachtschip *Knapzak*. Passagiers krijgen tijdens de tocht van een kunsthistorica uitleg over leven en werken van Rembrandt. Langs de route staan levensgrote reproducties opgesteld.
- 8/9 *Rembrandt Achterna* luidt de titel van de tentoonstelling in Museum Teter van Elven, met ondermeer zes olieverfschilderijen van Paul Teter van Elven, kopieën van werken van Rembrandt.
- 9 In Sporthal Brasserskade vindt de tiende Delftse Jongleerdag plaats. Uit binnen- en buitenland zijn liefhebbers toegestroomd.
- 10 Kleyweg's Stads Koffyhuys bestaat veertig jaar. Ter gelegenheid hiervan is er een fototentoonstelling. Bovendien worden de bewoners van Stefanna door het personeel van Kleyweg op gebak getrakteerd. Helaas kon het geplande grote feest geen doorgang vinden in verband met ziekte van Arie Kleyweg sr.
- 18 Met het afsluiten van de toegangswegen naar de TU-wijk protesteren studenten tegen de invoering van de 'harde knip', die een scheiding aanbrengt tussen de bachelor- en de masteropleiding. Wie de eerste fase niet heeft afgerond, mag niet beginnen aan de tweede.
- 20 Geen schaar komt er aan te pas. Nee, het is bus 61 van Connexxion, die

het lint doorbreekt en zo de nieuwe bushalte Zuidpoort opent. Demissionair wethouder R. Grashoff houdt een toespraak en de ondernemers van het nieuwe winkelgebied delen bloemen en hapjes uit.

- 23 De Elektrotechnische Vereniging bestaat 100 jaar en dat moet groots gevierd worden. Maandenlang hebben de leden gewerkt aan een project bestaande uit acht kubussen van elk acht kubieke meter, 8.000 minuscule lichtjes en evenzoveel pingpongballetjes. Hiermee kunnen computerspelletjes als Pong en Snake in drie dimensies worden gespeeld. Ook het vertonen van animatiefilmpjes is mogelijk. Het spektakel is via internet te volgen.
- 24 Loco-burgemeester D. Rensen feliciteert namens het gemeentebestuur de heer en mevrouw De Rek-Den Uijl met hun 65-jarig huwelijk.
- 28 Lintjesregen. Achttien Delftenaren ontvangen een koninklijke onderscheiding.

Mei

- 2 Opening van de megabioscoop Mustsee boven de Zuidpoortgarage. Honderden genodigden verschijnen in smoking of avondjurk in de Rode Zaal waar filmkenner René Moch de opening presenteert.
- 2 Op de begraafplaats Jaffa en bij het monument op de Nieuwe Plantage worden kransen gelegd. Op beide locaties draagt Rob Linthorst *Het lied der achttien doden* van Jan Campert voor.
- 2 In de Senaatszaal van de Aula TU Delft vindt een herdenkingsbijeenkomst plaats. Met als titel *Op Herbaling* verschijnt een boekje over het studentenverzet en is er een tentoonstelling. Jonge buitenlandse studenten uit oorlogsgebieden vertellen over hun ervaringen.
- 8 Roel van Ree, voorzitter van de Vogelwacht Delft en omstreken, meldt dat de ransuil hier zo goed als verdwenen is. Door de nieuwbouw op de Vinex-locaties ziet deze muizenvanger bij uitstek zijn jachtgebied verloren gaan. Er zijn dit jaar slechts één à twee ransuilen waargenomen.
- 11 De Botanische Tuin is behalve een nieuwe hoofdingang ook een museumwinkel rijker en dat wordt feestelijk gevierd. Wetenschappelijk directeur Bob Ursem en rector magnificus Jacob Fokkema spreken de ruim tweehonderd aanwezigen toe. Met het in werkingstellen van de fontein wordt de vernieuwde tuin heropend.
- 12 Als beschermheer van *De Hollandsche Molen* onthult prins Friso in molen De Roos een plaquette, die herinnert aan de officiële opening van de gerestaureerde molen door prins Claus op 28 september 1990.
- 18 Bij opgravingen aan het Voordijkhoornsepad zijn voorwerpen gevonden van een boerderij uit de elfde eeuw. Hieruit kan worden opgemaakt dat deze plek al eerder bewoond werd dan aan het eind van de twaalfde eeuw, zoals werd aangenomen.
- 18 Na een maandenlange restauratie toont het Poortgebouw van het Kruit-huis zijn oude glorie (zie blz. 135).
- 18 Bij het Delfts Eenakterfestival gaan drie van de vier Delftse Koeien naar de

27 mei: De winnaars van de Delftse Koeienprijs (Foto: Fred Nijs).

Rotterdamse Toneelgroep Drift met het stuk *Tocht*. De Koe voor de beste regie gaat naar de toneelklas en de jeugdtheaterschool van de Vrije Akademie.

- 27 Galerie Terra Delft in de Nieuwstraat viert haar 20-jarig bestaan. Vanaf 1986 presenteren Simone Haak en Joke Doedens er een veelzijdig aanbod in keramiek. Ondanks het slechte weer komen er tussen de twee- en drie-duizend bezoekers op af.
- 27 Bij Christie's in Amsterdam brengt een wit reliëf van de Delftse kunstenaar Jan Schoonhoven 120.000 euro op.
- 31 Voortaan kunnen de kinderen van de De Bonte Pael en De Bron 'Lekker Veilig' naar school. Driehonderd kleurige tegels met afbeeldingen van snoepgoed vormen een veilige route. Bedenkster hiervan is kunstenaar Bernadette Palsma, die de kinderen hielp bij het ontwerpen van de tegels. Op haar verzoek ontwierp kunstenaar Jan Wisse twee grote Engelse druppel ter markering van de 'dropzones'.
- 31 Ter nagedachtenis aan de door straatgeweld omgekomen Frank van Oosten wordt op de hoek van de Phoenixstraat en de Schoolstraat een lieveheersbeestjestege geplaatst.

Juni

- 1 In het Legermuseum opent televisiepresentator Jan Douwe Kroeske de tentoonstelling !!!BOEM!!!, die geheel gewijd is aan het onderwerp buskruit.
- 6 Een satanische datum 6-06-06, maar aantrekkelijk voor veel trouwlustigen.

- Maar liefst elf paren geven elkaar ten stadhuize het jawoord.
- 7 In het kader van de Mooi Weer Spelen gaan in de TU sporthal en bij Lijn & Cultuur bijzondere voorstellingen van start.
 - 8 Aan de Zuid-Kolk klinkt luid een scheepshoorn. Onder toezien oog van vertegenwoordigers van Provinciale Staten, de Stichting Recreatie Toervaart Nederland en de gemeente wordt de passantenhaven met een ruim 92 meter lange aanlegsteiger geopend.
 - 10 De kinderboerderij in de Delftse Hout viert met leuke activiteiten haar 40-jarig bestaan.
 - 14 Blikseminslag in het uurwerk van de Nieuwe Kerk maakt dat de tijd komt stil te staan. Samen met een elektricien beklimt de stadsuurwerkmaker Van Loenen de kerktoren. De schade valt mee en halverwege de middag weet Delft weer hoe laat het is.
 - 14 Aan de Nassaulaan demonstreren leerlingen van de Prins Mauritschool voor een veiliger verkeersomgeving. Met 30 km-borden en met flyers wijzen leerkrachten en leerlingen automobilisten op hun verantwoordelijkheid.

17 juni: Historische rouwstoet (Foto: René van der Krogt).

- 17 Uitvaartvereniging De Laatste Eer viert haar 75-jarig bestaan met een historische rouwstoet door de binnenstad. Voor meer informatie over de geschiedenis van uitvaarten kan men terecht op het Sint Agathaplein, in de Waalse Kerk en in het Prinsenhof.
- 17 Bij kunsthandel Laurentius te Middelburg opent professor Kreuger de expositie *Historisch Delft*, gewijd aan de Delftse kunsttekenaar Paul Menses.

Met zijn pentekeningen vereeuwigde hij onder andere voor de *Delftsche Courant* vele historische plaatsen in Delft.

- 21 Het is feest aan de Paardenmarkt. Trots toont de stichting Ipse de gloednieuwe appartementen waarmee lichamelijk en verstandelijk gehandicapten een prettige woonomgeving hebben gekregen.
- 23 Op 77-jarige leeftijd overlijdt Pieter van Koppen, die jarenlang deel uitmaakte van de publiciteitscommissie van Delfia Batavorum.
- 23 Van harte ging het niet. Na zeer veel druk van ministeriële zijde gaat ook de gemeente Delft akkoord met de plannen voor de verlenging van de A4 door het Midden-Delflandgebied.
- 23 Aan het Vrouw Juttenland gaat de serie van negen grachtenconcerten van start met een optreden van het trio Doriacci.
- 26 Stichting Zorginstellingen Pieter van Foreest viert de opening van de gerenoveerde Bieslandhof die bovendien is uitgebreid met twee nieuwe vleugels.
- 27 Professor Adriaan Beukers van de faculteit Lucht- en Ruimtevaarttechniek is door de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) uitgeroepen tot de meest ondernemende wetenschapper van Nederland. Uit handen van Ed d'Hondt ontvangt hij hiervoor een bedrag van 10.000 euro.
- 29 In de Wereldzaak onthult kunstenaars Annelies Heslenfeld het wandkleed *Zaailing*, gemaakt door 45 vrouwen afkomstig uit diverse culturen.

Juli

- 3 Loco-burgemeester Anne Koning bezoekt mevrouw A.J.T. Roodbol-Schaareman, die 101 jaar werd.
- 4 Op Nieuwe Plantage 18 zet wethouder Ronald Vuyk dit in 1880-1890 gebouwde herenhuis officieel als 750ste gemeentelijke monument op de kaart.
- 4 Vlakbij de A13 hebben ouerwaars op het dak van een seniorenflat aan de Hendrick de Keyserweg hun nest gebouwd.
- 6 Op feestelijke wijze nemen leerlingen van de Cornelis Musiuschool afscheid van hun directeur Dick van der Helm, die 31 jaar aan die school verbonden is geweest.
- 6 Tientallen mensen, onder wie burgemeester B.Verkerk, lopen mee in de stille tocht tegen zin-

4 juli: Nieuwe Plantage 18 (Foto: WimWeve).

In memoriam Petrus Adrianus (Pieter) van Koppen

Delft, 7 april 1929 - Delft, 23 juni 2006

Na zijn middelbare schooltijd bezocht Pieter de Ambachtsschool in Den Haag en in de avonden studeerde hij aan de Haagse Kunstacademie. Hij werkte als huisschilder bij het schildersbedrijf Thijssen aan de Voorstraat in Delft, beletterde winkelruiten, schilderde reclameborden voor de bioscoop en ontwierp toneeldecors. Met professor ir. P.Ph. Jansen, hoogleraar weg- en waterbouwkunde aan de Technische Hogeschool Delft ontwik-

kelde hij lesmateriaal voor de studenten van deze faculteit. In 1956 werd Pieter cartograaf/ontwerper bij de Deltadienst. Deze dienst was ontstaan na de watersnoodramp in 1953. Hij ontwierp voorlichtingsmateriaal en verzorgde de vormgeving van de ruim honderd driemaandelijkse berichten over de vorderingen van de afsluitingen, de Deltawerken. Pieter was ook verantwoordelijk voor de huisstijl van de Rijkswaterstaat en hij richtte exposities in over elke afsluiting, maar ook over andere onderwerpen zoals de Markerwaard en de waterschappen.

Zijn grootste werk voor de Rijkswaterstaat was het coördineren van de inrichting van het Ir. Topshuis, het voorlichtings- en informatiecentrum op het werkeiland Neeltje Jans in de Oosterscheldemonding. In 1987 ging hij na 39 dienstjaren bij de overheid met pensioen. Hij ontving een onderscheiding als Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

Naast zijn werk in dienstverband maakte hij een groot aantal boeken, kalenders, logo's, huisstijlen en affiches voor verschillende instellingen en bedrijven. In 1970 heeft hij samen met zijn vrouw, met groot enthousiasme het vrijwel geheel afgebrande hoekpand Voorstraat-Oude Kerkstraat opgebouwd en gerestaureerd. Dit met hulp en kennis van restauratiearchitect dr.ir. J.J.Raue. Geschiedenis en cultuur hadden zijn grote belangstelling. Als voorzitter van de Culturele Gemeenschap, in de jaren 70 en 80 het adviesorgaan betreffende kunst en cultuur voor de Delftse gemeente, heeft hij veel gedaan voor het stadsbestuur. Hij was twintig jaar lid, waarvan vijf jaar als secretaris, van de Rotary-Club Delft-Koningsveld. Zijn creatieve bijdragen tijdens de voorbereiding van vier lustrumvieringen werden gehonoreerd met zijn benoeming tot Paul Harris Fellow.

Pieter was door zijn belangstelling bijna vanzelfsprekend lid van de Historische Vereniging Delfia Batavorum. In 1993 werd hij samen met de journalist drs. B.W. Raymakers lid van de publiciteitscommissie. In 1995 ontwierp hij ondermeer de cover voor het jaarboek van onze vereniging. Als achtergrond gebruikte hij een deel van de zeventiende-eeuwse Kaart Figuratief van Delft. Op het achterblad werden de activiteiten van de vereniging kort samengevat.

Ook de oorkondes die behoren bij de Le Comteprijs en bij het erelidmaatschap, de J.W. Blokpenning, werden door hem ontworpen en gemaakt. In 2003 heeft de redactiecommissie besloten om het jaarboek op te dragen aan Pieter van Koppen vanwege het feit dat hij zich als grafisch vormgever vele jaren belangeloos heeft ingezet voor onze vereniging. Tijdens de 69ste jaarlijkse ledenvergadering op 25 mei 2004 werd het eerste exemplaar van het jaarboek 2003 door Ria van der Meer aan Pieter van Koppen uitgereikt.

De laatste jaren heeft Pieter nog tot kort voor zijn overlijden actief wekelijks kunnen deelnemen aan de schetsclub *Nu Delft* op de Vrije Akademie. Pieter kon goed tekenen. Hij deed dat met veel plezier en maakte fraaie aquarellen. Pieter was een uiterst aimabel, gastvrij en bescheiden mens die niet op de voorgrond wilde treden. Wij zullen hem blijven herinneren als iemand die zijn talenten belangeloos voor de Delftse gemeenschap en voor onze vereniging heeft aangewend.

Dr. M.A. Verschuyf

OPERA

François
Guyon

Theater
de Veste

12 15 17 19 21 22 24 29 30 april
5 mei

Voorzant van de folder voor de opera François Guyon. De opera werd opgevoerd ter gelegenheid van het 750-jarige bestaan van Delft in 1996. Voor deze opera maakte Pieter van Koppen de folder, het affiche en de omslag van het boekje.

- loos geweld waarvan stadgenoot Frank van Oosten het slachtoffer zou zijn geworden.
- 7 In het DUWO-conferentiecentrum aan de Kanaalweg opent Jan Timman het DUWO Kennisstad Sneldamfestival. Het toernooi in diverse categorieën wordt op de Beestenmarkt in de openlucht gespeeld. Onder de ruim honderd deelnemers bevinden zich dertien grootmeesters.
 - 12 Rector magnificus Fokkema verwelkomt aan de Hooikade het ENECO Solar Boat Team, dat de Elfstedentocht voor boten op zonne-energie met grote overmacht heeft gewonnen. Namens de gemeente feliciteert wethouder Lian Merckx het team. De hoogleraar Wubbo Ockels verklaart hierbij trots te zijn op deze studenten, die zich inzetten om duurzame energie te promoten.
 - 13 In de bibliotheek aan de Kruisstraat opent wethouder Anne Koning met het blazen op een conducteurfluit de expositie van vier ontwerpen voor een nieuwe stationshal en een nieuw stadskantoor.
 - 14 Tienvoudig wereldkampioen Alexei Tsjizjov uit Rusland komt als grote winnaar uit de bus van het DUWO Kennisstad Sneldamfestival. Hij won alle zeven wedstrijden.
Achtien historische schepen varen Delft binnen en meren aan de Hooikade aan.
 - 22/23 In verband met het extreem warme weer houden vrijwilligers van de Reddingsbrigade in de Delftse Hout in de gaten of er sprake is van blauwalgen.
 - 24 Via de foto-expositie *Reis zonder einde* vraagt Artsen Zonder Grenzen op de Beestenmarkt aandacht voor Colombiaanse vluchtelingen.
 - 25 Op deze warme zomeravond geeft beiaardier Henk Lemckert vanaf de toren van de Nieuwe Kerk een carillonconcert met onder meer werken van Constantijn Huygens en Johann Strauss.
 - 28 De brandweer ziet zich genoodzaakt vanwege de aanhoudende droogte een barbecueverbod in openbare ruimten uit te vaardigen. Alleen in de eigen achtertuin is vuur toegestaan.

Augustus

- 2 Welke Delftenaar kent niet de Delfia bioscoop op de hoek van de Binnenwatersloot? Na een bestaan van bijna negentig jaar gaat de bioscoop haar deuren sluiten.
- 4 Het tiende Delfts Chamber Music Festival gaat van start en zal tot eind augustus duren. Centraal staat *Twaalf fantasieën voor vioolsolo* van Georg Philipp Telemann. In totaal staan zestien concerten, waarvan twee speciaal voor kinderen, op het programma.
- 5 Honderd jaar geleden overleed de Delftse industrieel Jacob van Marken, oprichter van de Gist- en Spiritusfabriek en bekend vanwege zijn sociale betrokkenheid met zijn werknemers. Op Jaffa verzamelen verre verwanten en een aantal genodigden zich bij het gerestaureerde grafmonument voor een korte herdenking. Hierna wordt koers gezet naar het Agnetapark,

waar historica Ria van der Meer een rondleiding geeft (zie blz. 129).

- 6 Ook dit jaar trekt het Varend Corso met als thema *Helemaal Hollywood* een groot aantal toeschouwers. Men spreekt zelfs van een recordaantal van 240.000, verspreid over de regio.
- 11 Noodweer zorgt voor veel wateroverlast. In de Fransen van der Puttestraat veroorzaakt een bolbliksem brand in een zolderverdieping, die totaal uitbrandt.
- 11 In de gracht van de Molslaan wordt een 3,2 meter hoog beeld geplaatst, dat deel uitmaakt van het door Erik de Jong gecreëerde kunstwerk *Aquarius 2012*.
- 12 Drukte op de Markt bij gelegenheid van het optreden van 22 amateur zangers en zangeressen op het *Delft Musicals* festival. Het is een experiment georganiseerd door de twee musicalliefhebbers Gian Carlo Idili en Iris Verschoor.
- 13 Uit handen van burgemeester Verkerk ontvangt Isabelle van Keulen de erepenning van de stad Delft. Gedurende tien jaar was zij de drijvende kracht achter het Delfts Chamber Music Festival. Haar wereldfaam als violiste heeft er voor gezorgd dat dit festival internationaal hoog staat aangeschreven. Liza Ferschtman neemt haar functie als artistiek directeur over.
- 16 De kok van de Delftse Studentenbond DSB, Fokke Keuning, wordt vanwege zijn 25-jarig jubileum door 'zijn' studenten in het zonnetje gezet.
- 17 De gemeente maakt bekend dat er 4.124 handtekeningen bijeen zijn gebracht van mensen, die protesteren tegen het kappen van bomen ten behoeve van de uitbreiding van de camping in de Delftse Hout. Dit aantal is voldoende voor het houden van een referendum.
- 18/20 Het jaarlijkse Jazz Festival Delft is losgebarsten. De stad is een weekend lang vol muziek. Zelfs in de Botanische Tuin blijft het niet rustig.
- 22 Met een luid *Guten Abend* worden de toeschouwers op de markt welkom geheten bij de openluchtuitvoering van de opera *Nabucco* van Giuseppe Verdi. Aangezien de organisatie vergeten was het carillon van de Nieuwe Kerk uit te zetten, speelde dit regelmatig een deuntje mee.

4 september: Heilsoldaat Willem de Jong (Foto: Karl Flieger).

11 augustus:
Kunstwerk van Erik
de Jong in de
Molslaan. Het
fonteintje boven op
het beeld sproeide
alleen op de
zaterdagen (Foto:
René van der Krogt,
zaterdag 19
augustus).

- 24 De eerste nationale Naturalisatiedag. Burgemeester Bas Verkerk ontvangt 132 nieuwe Nederlanders die het integratieproces met succes hebben afgerond. Delft heeft besloten in 2007 elke twee maanden een naturalisatiedag te houden.
- 29 In de tuin van Sociëteit Het Meisjeshuis wordt *De Koffiepot*, een sculptuur van Klaas Gubbels, opnieuw onthuld. Voorheen stond het in de tuin van het museum Het Prinsenhof waar het plaats moest maken voor het beeld van Willem van Oranje.

September

- 2 Op de markt komt er maar liefst 25 kubieke meter zand aan te pas om het jaarlijks jeu de boules toernooi mogelijk te maken.
- 4 *Muziek en Techniek* is het thema bij de opening van het nieuwe collegejaar in de aula van de TU. Hoogtepunt van deze middag is een optreden van het Kamerorkest onder leiding van dirigent Jaap van Zweden.
- 4 Jarenlang verkocht Willem Hendrik de Jong in de straten van Delft de

2 oktober:

Uitreiking gemeentepenning

(Foto: Fred Nijs).

Strijdkreet. Weinigen wisten zijn naam, maar vrijwel elke Delftenaar kende deze heilsoldaat. Vandaag overleed hij op 78-jarige leeftijd.

- 8 In de Nieuwe Kerk onthult H.K.H. prinses Margriet het glas-in-loodraam *De opwekking van het dochtertje van Jairus*, mogelijk gemaakt uit een legaat van M.H. Scheepmaker-Pruissers. Het raam is vervaardigd door de kunstenaressen Annemiek Punt.
- 9 Open Monumentendag, Taptoe op de Markt, Streetparade, Kunst- Antiek-Curiosa- en Boekenmarkten, het LINK-feest en niet te vergeten een meezingfestival. Sommige van deze activiteiten gingen gisteren al van start en enkele ervan zullen ook morgen nog een vervolg hebben. Kort gezegd: het is druk in de stad.
- 9 In de Lutherse Kerk aan het Noordeinde wordt het startsein gegeven voor de restauratie van het zestiende-eeuwse torenuurwerk.
- 10 Op 86-jarige leeftijd overlijdt in Nijmegen pater P.C.J. Eijkenboom S.J. Vanaf 1956 tot 1983 was hij verbonden aan het Sint Stanislascollege, waarvan twintig jaar als rector.
- 13 Burgemeester Verkerk feliciteert in het woonzorgcentrum Stefanna mevrouw Johanna Helena van der Helm-Groenewegen met haar honderdste verjaardag.
- 16 Een vloot van dertig historische schepen zet vanaf de Hooikade koers richting Leidschendam. De zogenaamde Vloot over de Vliet staat dit jaar in het teken van de reis per trekschuit van de jonge Mozart driehonderd jaar geleden.
- 19 In restaurant de Wereldzaak worden zestien kunstwerken geveild. De opbrengst komt ten goede aan *Ard el Amal*, een stichting voor verstandelijk gehandicapten in Luxor (Egypte).
- 19 Bij Leonidas in de Choorstraat presenteert Fred Kreuger zijn boek *De Ar-*

In memoriam Arie Kleyweg, 9-2-1929 - 6-10-2006

Aan mij werd de vraag gesteld: zou jij voor Delfia Batavorum een 'in memoriam' willen schrijven over Arie Kleyweg, die onlangs is overleden, want jij hebt hem goed gekend. De vraag is sneller gesteld dan beantwoord, maar ik zal u wat vertellen over de tijd dat ik hem heb meegemaakt. Dat begon toen hij in 1953 de banketbakkerij van Nieuwenhuis aan het Oude Delft overnam. Vanzelfsprekend had hij na de overname wel wat ijzerwerk nodig voor de herinrichting van het bedrijf en de Boterbrug was dichtbij. Arie was bij mij als klant bij naam bekend, wat bij de vele honderden andere klanten niet altijd het geval was.

In de zestiger jaren kwam Arie bij mij binnenlopen met de mededeling dat hij als executeur testamentair de inboedel van de overleden klokkenmaker Derks op de Binnenwatersloot moest opruimen. Hij gaf me een aantal laden met onderdelen van klokken. Ik was vervolgens vele regenachtige zondagmiddagen zoet en het lukte mij zowaar om mede met al die onderdelen die niet bij elkaar hoorden toch een lopend uurwerk te reconstrueren. Er volgden nog diverse andere uurwerken. Logisch dat ik Arie altijd dankbaar ben gebleven.

Hoe het verder ging? Arie zal vol ideeën en ondernemingslust. Hij had het razend druk: een zaak erbij op de Binnenwatersloot en later ook een op de Burgwal. Het banketbakken had hij allang opgegeven om zich verder aan de horeca te wijden. Hij leverde de lekkerste belegde broodjes van heel Nederland en won daar vele prijzen mee.

Toen hij de zaken aan zijn kinderen had overgedaan, maakte hij zich nog zeer verdienstelijk met het rondbrengen van maaltijden voor tafeltje-dekjes en deed hij bovendien ook nog vrijwilligerswerk bij het verpleeghuis de Bieslandhof.

Hij vatte ook het idee op om wat te organiseren voor het groeiend aantal senioren en organiseerde elke eerste dinsdag van de maand van 10 tot 12 uur een seniorenbijeenkomst in het Stadscoffiehuis aan het Oude Delft. Hij presteerde het om, jarenlang, sprekers te vinden die een causerie hielden, meestal over een Delfts onderwerp, want de stad Delft lag hem zeer na aan het hart. Een min of meer vaste groep van zo'n dertig personen genoot van deze bijeenkomsten. Ik had zelf het genoeg meer dan tien jaar deze ochtenden mee te maken. Uiteindelijk was Arie geen gewone overbuurman meer, maar een **viend** om nooit te vergeten!

Delft, december 2006

Jan Romijn

restatie van een Meestervervalser. De vervalser in kwestie is de bekende Han van Meegeren.

Oktober

- 2 In het Meisjeshuis reikt burgemeester Verkerk de gemeentepenning uit aan Bart Ronteltap. Hij ontvangt deze onderscheiding voor zijn inzet als voorzitter van de Stichting Delft Kennisstad, maar ook voor zijn bijdrage aan de lokale economie met zijn bedrijf Van Essen Instruments.
- 3 Het Christelijk Lyceum Delft is met het project CLD-DSM op de derde plaats geëindigd van de Innovatiecampagne 2006 *Durven, delen, doen*. De school krijgt hiervoor een beloning van 50.000 euro.
- 3 In de Utrechtse Jaarbeurs ontvangt de TU Delft de Procees Innovatie Prijs 2006 voor de nieuwe techniek van het zuiveren van afvalwater, die ze samen met ingenieursbureau DHV heeft ontwikkeld.
- 6 Op 77-jarige leeftijd overlijdt na een langdurig ziekbed Arie Kleyweg, oprichter van het Stads Koffyhuis.
- 6 In de Hofkerk viert de NVVH Vrouwenennetwerk haar 90-jarig bestaan. Nadat wethouder Saskia Bolten haar visie op emancipatiebeleid heeft toegelicht, volgt een middag met cabaret.
- 7 De Koninklijke Harmoniekapel Delft geeft haar herfstconcert en presenteert de cd *Dutch Souvenir*.
- 8 Op het Doelenplein halen jonge boekenwormen hun hart op bij het aanbod van tweedehands boeken ter gelegenheid van de kinderboekenweek. Veertig door kinderen vervaardigde schilderijen worden verkocht voor Esteli.
- 9 De Mackaystraat is uitgeroepen tot 'De leukste straat van Delft 2006' vanwege het verbeteren van de leefbaarheid in de straat.
- 13 Op 57-jarige leeftijd overlijdt oud-wethouder J.B. Mandos. Na zijn wethouderschap (1982-1990) was Mandos gedurende twaalf jaar burgemeester van Borssele. Vanaf 2002 was hij voorzitter van het College van Bestuur van de Hogeschool Zeeland. In datzelfde jaar werd hij gekozen tot vice-voorzitter van het CDA.
- 15 Broeder Nico Willemse van de Sociëteit van de Priesters van het Heilig Hart neemt officieel afscheid van de Vredeskerk aan de Nassaulaan. Hiermee komt na tachtig jaar een einde aan de werkzaamheden van deze congregatie in Delft.
- 17 Acht brandweerwagens rukken met loeiende sirenes uit van de Mercuriusweg naar hun nieuwe onderkomen aan de Krakeelpolderweg.
- 17 Tijdens een veiling bij Sotheby's blijft een *Interieur van de Nieuwe Kerk in Delft*, anno 1843 geschilderd door Johannes Bosboom, onverkocht. De vraagprijs was 60.000-80.000 euro.
- 18 Het carillon van de Nieuwe Kerk speelt nieuwe melodieën. Stadsbeiaardiers Henk Groeneweg, Marianna Marras en stadsuurwerkmaker Van Loenen voorzagen de speeltrommel uit 1663 van nieuwe melodieën.
- 19 Na een grootschalige verbouwing staan de deuren van Theater de Veste weer open voor het publiek.

- 23 Voor een student van de TU een dag om nooit te vergeten. Tijdens een college wordt hij overvallen door een vertegenwoordiger van Lotto Weekend Miljonairs met de mededeling dat hij 100.000 euro heeft gewonnen.
- 25 Door een staking van het HTM-personeel rijden er tussen 9 en 12 uur geen trams.
- 29 Via de atelierroute, opgezet vanuit het Meisjeshuis, kan het publiek kennismaken met ateliers en kunstenaars. Op de route bieden ook musea gastvrijheid en expositieruimte.

November

- 7 Met zijn waterpiramide, een systeem om op eenvoudige wijze met behulp van zonne-energie zout en vervuild water te distilleren, won Martijn Nitzsche in Washington de water- innovatieprijs van de Wereldbank.
- 11 Frans van Leeuwen wordt uitgeroepen tot Stadsprins Frans de Tweede.
- 13 Minister van Defensie Henk Kamp brengt een bezoek aan de nieuwe brandweerkazerne.
- 13 Met het afsteken van Chinees vuurwerk viert de uit Shanghai afkomstige projectontwikkelaar Zhang de oplevering van de ruwbouw van het Chinese zakenhotel aan de Kleveringweg.
- 15 Een grote brand bij het overslagbedrijf Van der Helm aan de Schieweg bezorgt de brandweer veel werk.
- 16 In de Donker Curtiusstraat wordt de honderd jaar oude kornoeljestruik vanwege rioolwerkzaamheden tijdelijk verplaatst. Een hydraulische telescoopkraan slaagt er in om het 25.000 kilo wegende gevaarte van zes meter hoog naar vijftig meter verderop te verhuizen.
- 16 11.15 uur. Onder het motto: 'Bewegen is gezond' wordt in heel Nederland gedurende vijf minuten gedanst op muziek van *What a Feeling* van The Hughes Corporation. Zo ook op het schoolplein van basisschool De Egantier. Met de actie probeert men tevens een vermelding te krijgen in het Guinness Book of Records.
- 16 De Maria van Jessekerk ontvangt heuglijk nieuws. Voor de restauratie van het Maarschalkerweerdorgel is 400.000 euro beschikbaar gesteld.
- 18 Wethouder Rensen reikt aan Leen van der Hooff, voorzitter van de CKV Excelsior, de zilveren Sportspeld uit.
- 22 In Delft wordt niet alleen gestemd voor de Tweede Kamer. Er kan ook worden deelgenomen aan het referendum vóór of tegen uitbreiding van de camping in de Delftse Hout. De uitkomst van het referendum is 35,4 % vóór en 64,6% tegen. Hiermee zijn 112 bomen veilig gesteld.
- 25 De intocht van Sinterklaas en zijn leger Zwarte Pieten begint met een fikse regenbui. Gelukkig is het al snel daarna weer droog.
- 30 Een helikopter zoekt tevergeefs naar de twee mannen die in de Paradijspoort een geldwagen overvielen. De overval levert niets op doordat de geldkoffer ontploft en de inhoud wordt vernietigd.

De eigenaren van de Altena Hoeve voor hun partycentrum (Foto: Erwin Dijkgraaf).

December

- 3 Liefhebbers van raskatten kunnen in sporthal Brasserskade hun hart ophalen. Voor de eerste keer wordt hier de internationale raskattententoonstelling gehouden.
- 4 Een storing in het transformatorstation aan de Energieweg maakt dat aan het eind van de ochtend meer dan vijftigduizend huishoudens in Delft en omstreken een half uur zonder stroom zitten.
- 4 De eigenaren van partycentrum Altena Hoeve, Simone Timpman en Ruud Kippersluis, ontvangen de Toegankelijkheidsprijs 2006. De verkiezing is een initiatief van het Panel Gehandicaptenbeleid en de gemeente Delft.
- 5 De architectenstrijd rondom de bouw van het stadskantoor met stationshal kan opnieuw beginnen. Het stadsbestuur laat haar eigen beoordeling vervallen. De selectiecommissie zal de vier oorspronkelijke schetsontwerpen opnieuw onder de loep nemen.
- 9 In de Maria van Jessekerk wordt uitleg gegeven over de restauratie van het olieverfschilderij *De Aanbedding der Herders* van Antoon van IJsendijk uit 1840, een initiatief van de Stichting Kerkelijk Erfgoed Delft (SKED).
- 9 Op 90-jarige leeftijd overlijdt dr.ir. Floris Hekker, oud-directeur van Oldelft en oud-voorzitter van de Kamer van Koophandel. Hekker was officier in de Orde van Oranje-Nassau en drager van de Erepenging van de stad Delft.
- 11 Bewoners van de Sandinoweg en de Amazoneweg in Tanthof protesteren tegen de parkeeroverlast die zij ondervinden van personeel van Rijkswa-

- terstaat. Ze eisen dat Rijkswaterstaat meer parkeerplaatsen op eigen terrein aanlegt.
- 12 Lichtjesavond. Om 19.00 uur wordt onder grote belangstelling op de Markt de verlichting in de achttien meter hoge kerstboom aangestoken. Door fikse regenbuien kunnen niet alle geplande activiteiten doorgang vinden.
 - 16 In het Abtswoudse bos werken vrijwilligers aan het achterstallig onderhoud. Het geheel is georganiseerd door de KNNV en IVN Delft.
 - 16/17 Naar aanleiding van de landelijke vogeltelling meldt Vogelwacht Delft dat de vogels in Delft goede tijden doormaken. De merel is het meest waargenomen.
 - 18 Tijdens een persconferentie van de politie maakt de nieuwe bureauchef Marlé van Tol bekend dat in Delft de veiligheid is toegenomen. In 2006 werden 1200 fietsen gestolen tegen 2200 in 2003 en het aantal diefstallen uit auto's daalde van 1241 naar 500.
 - 21 *Delft Dichtbij* bericht dat twee monumenten bij de rijksoverheid in de prijzen zijn gevallen. Zeepfabriek Bousquet is circa negen ton subsidie toegezegd en de Nieuwe Kerk mag rekenen op ruim acht ton. Beide bedrijven zijn bestemd voor het wegwerken van een restauratieachterstand.
 - In de Poptahof gaat in de leegstaande *Grutto* flat een kunstmanifestatie van start. Tijdelijk zijn 36 appartementen omgebouwd tot werkplaats of expositieruimte.
 - 22 Onderzoek heeft uitgewezen dat de man op het schilderij *De Burgemeester van Delft* (1655) van Jan Steen, niet burgemeester Geraldo Briell van Welhouck (1593-1665) is. Het blijkt de Deltse graanhandelaar Adolf Croeser te zijn, die hier met zijn 13-jarige dochter Catharina is afgebeeld. Hij woonde in het huidig pand Oude Delft 111 a/b.
 - 23 In de Maria van Jessekerk dirigeert de bijna 87-jarige Pierre van Hauwe de jaarlijkse Kerstvolkszang. De opbrengst van het programmaboekje komt ten goede aan de organisatie voor hulp aan dak- en thuislozen.
 - 31 Met het afsteken van een gigantische hoeveelheid vuurwerk neemt Delft afscheid van 2006.

 <p>naaborg BOUWBEDRIJF</p>	<p>UW PARTNER BIJ</p> <ul style="list-style-type: none">● ONDERHOUD● VERBOUW
<p>Naaborg's Bouwbedrijf B.V. Wateringsevest 21, 2611 AW Delft Tel. 015-2122416, Fax 015-2121271</p>	

*Al vijf generaties lang
een waarborg voor kwiteit...*

*Bij ons worden alle vleeswaren
vers afgesneden.*

Slagerij Valkenburg

Brabantse Turfmarkt 80-82 • Delft
Tel. 015-2125829 / Fax 015-2146895

*Belettering & Decoratie
in alle soorten en maten*

Jan Hoekstra Raam 23 2611 LS Delft 015-2143 493

⌘

'Drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende'

Over een schoorsteenstuk uit
't Wapen van Spangien aan de Oude Delft*

Gerdien Wuestman

Dit monumentale portret van drie meisjes in een landschap in het Amsterdamse Rijksmuseum is zelfs voor regelmatige bezoekers van musea een wat minder bekend werk (afb. 1). Tot de verhuizing ten behoeve van de verbouwing hing het doek in het weinig bezochte villa-depot aan de achterzijde van het museum. In de laatste volledige schilderijencatalogus *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam* uit 1976 is het als *manier van Anthonie Palamedesz.* beschreven.¹ In andere publicaties waarin het is besproken, bleef de aandacht beperkt tot de iconografie; pogingen om het ongesigneerde werk toe te schrijven of de geportretteerden te identificeren zijn niet gedaan.² Onderzoek ten behoeve van de binnenkort te verschijnen bestandscatalogus van schilderijen door Hollandse kunstenaars geboren tussen circa 1570 en 1600 heeft niet alleen de naam van de schilder opgeleverd, maar ook de identiteit van de drie meisjes.

Bekend was, dat het schilderij afkomstig is uit Delft. Het deed dienst als schoorsteenstuk in *'t Wapen van Spangien*, het huis aan de Oude Delft waar de bekende kunstenaar Michiel Jansz. van Mierevelt (1567-1641) van 1583 tot aan zijn dood heeft gewoond.³ In 1863, toen het pand in gebruik was als postkantoor, werd het doek verwijderd. Vervolgens is het schilderij naar het Nederlandsch Museum voor Geschiedenis en Kunst in Den Haag gebracht. In 1885 kwam het in de verzameling van het Rijksmuseum, waar het als *Portretstuk voorstellende drie meisjes met twee honden bij eene fontein zittende* door de Delftse portret- en genreschilder Anthonie Palamedesz. (1601-1673) in de inventaris werd opgenomen.

Volgens Henry Havard, die in 1879 als eerste enkele regels over het schilderij publiceerde, werd het aan Michiel van Mierevelt toegeschreven. De geportretteerde meisjes zouden diens drie dochters zijn.⁴ Van Mierevelt kan echter onmogelijk de schilder zijn geweest, want het doek is van na zijn dood. Volgens de museuminventaris is het stuk 1660 gedateerd, en ook Cornelis Hofstede de Groot houdt deze datering in zijn notities aan.⁵ Bij inspectie in 2003 is geen spoor van een datering aangetroffen. Mogelijk is het jaartal door slijtage, ververlies of het vergeelde vernis onleesbaar of bevindt het zich onder de lijst, die vanwege de zwakke conditie van het doek niet kon worden verwijderd. Gezien de haardracht en de sieraden met parels is een datering van

Afb. 1. *Jacob Willemsz. Delft, Portret van Geertruyt, Margriet en Anna, de dochters van de kunstenaar [1660]. Doek, 202 x 187,5 cm (Rijksmuseum, Amsterdam; inv. nr. SK-A-861).*

1660 niettemin plausibel. Vooral de grote parels aan de oorhangers en aan het koord van de band die het rechter meisje om haar hals draagt, waren rond deze tijd in de mode.⁶

Dat het schilderij in de negentiende eeuw op naam van Anthonie Palamedesz. werd gesteld, verbaast niet. Palamedesz. was na de dood van zijn vermoedelijke leermeester Van Mierevelt een van de belangrijkste portrettisten van Delft, en heeft in de jaren zestig van de zeventiende eeuw vergelijkbare portretten van kinderen in landschappen geschilderd, zoals een 1665 gedateerd

familieportret in Rotterdam.⁷ Toch is de toeschrijving niet echt overtuigend, vooral vanwege de toets, die bij Palamedesz. over het algemeen aanzienlijk gladder is. In de bestandscatalogi van het Rijksmuseum uit 1903 en 1976 werd de toeschrijving dan ook genuanceerd tot *manier van* Anthonie Palamedesz.

Uit de bewonersgeschiedenis van het huis waar het schilderij hing, komt een aannemelijkere kandidaat naar voren. In 1660, het vermoedelijke ontstaansjaar van het stuk, werd *'t Wapen van Spangien* bewoond door de Delftse portretschilder en stadsbouwmeester Jacob Willemsz. Delff de jonge (1619-1661), die het huis in 1642 van zijn grootvader en leermeester Michiel van Mierevelt had geërfd.⁸ Delff woonde daar toentertijd met zijn vrouw Anna Hoogenhouck en hun drie dochters Geertruyt (1645-1696), Margriet (1647-1715), en Anna (1648-1723). De twee oudste kinderen van het paar, Willem en Margriet, waren beiden reeds in hun eerste levensjaar overleden.⁹

Er is alle reden om aan te nemen dat de meisjes op het schilderij de dochters

Afb. 2. Jacob Willemsz. Delff. Groepsportret van de kinderen van admiraal Maarten Harpertsz. Tromp, circa 1648-'50, gesigneerd 'JDelff'. Doek, 172 x 203 cm (Museum het Catharina Gasthuis, Gouda; inv. nr. 55.124).

van Jacob Willemsz. Delff zijn. Hun leeftijden komen overeen met die van de meisjes op het schilderij; het zittende meisje links moet de oudste dochter Geertruyt zijn, die in 1660 vijftien jaar werd; de twee andere meisjes kunnen worden geïdentificeerd als de dertienjarige Margriet en de twaalfjarige Anna. De twee overleden kinderen van het gezin worden verbeeld door de twee engeltjes in de lucht, zoals gebruikelijk was in de Hollandse zeventiende-eeuwse schilderkunst.¹⁰

Dat de drie zussen zijn geportretteerd door hun vader ligt voor de hand. Ook op stilistische gronden is er weinig bezwaar te maken tegen een toeschrijving aan Jacob Willemsz. Delff. De elegante stijl en de zachte modellering van de gezichten sluiten aan bij ander werk van zijn hand. De schilder is vooral bekend om zijn individuele portretten in de stijl van Van Mierevelt.¹¹ Een groepsportret zoals het hier beschreven werk in het Rijksmuseum is, hoewel een bijzonderheid, geen unicum in Delffs oeuvre. In het Catharina Gasthuis in Gouda is een verwant schilderij door hem van ongeveer hetzelfde formaat, waarop hij de kinderen van admiraal Maarten Harpertz. Tromp heeft geportretteerd (afb. 2).¹²

De groepsportretten in Gouda en in het Rijksmuseum komen in verschillende opzichten overeen. Op beide schilderijen portretteerde Delff de kinderen van het gezin zonder hun ouders, zittend of staand in een tuin met een fontein. Zowel de kinderen van Tromp als de drie dochters van Delff zijn afgebeeld met honden, een valk, jachtattributen, druiven en perziken. Het schilderij in Gouda kan op basis van het aantal en de leeftijd van Tromps kinderen in of kort voor 1650 worden gedateerd.¹³ Mogelijk had de kunstenaar dit portret in gedachten, toen hij tien jaar later zijn eigen dochters in een soortgelijke entourage afbeeldde.

Hoewel de haardracht en de sieraden van Geertruyt, Margriet en Anna op het schilderij in Amsterdam conform de eigentijdse mode zijn, wijzen de halsuitsnede van de jurken, de manier waarop de stof is gedrapeerd en de sandalen van het oudste meisje erop dat ze *all'antica* zijn gekleed. Mogelijk heeft de kunstenaar zijn drie dochters willen afbeelden als jachtgodinnen. Huyskens opperde dat de meisjes zijn voorgesteld als binnenkort 'bejaagbaar' door huwelijkskandidaten.¹⁴ Of Delff inderdaad de bedoeling had zijn dochters als prooi af te beelden is de vraag, maar gezien de moeilijk te negeren aanwezigheid van het fruit op de grond zijn associaties met het huwelijk terecht. Druiven waren een gebruikelijk symbool voor kuisheid en maagdelijkheid in zeventiende-eeuwse portretten, en perziken konden verwijzen naar het huwelijk.¹⁵ De aanwezigheid van de fontein, de parels en de honden past in deze iconografie, want deze motieven werden in verband gebracht met huwelijksdeugden als reinheid, kuisheid en trouw.¹⁶

Lang heeft Delff niet kunnen genieten van zijn schilderij. In 1661 stierf hij; op 17 juni van dat jaar werd hij in de Oude Kerk te Delft begraven. Zijn weduwe Anna Hoogenhouck liet een gedenksteen maken door beeldhouwer Pieter Rijcks, waarvan de tekst door de Delftse kroniekschrijver Dirck van Bleywijck werd afgedrukt.¹⁷ Hoogenhouck, die in 1663 hertrouwde met Dirk van

der Dussen, bleef tot haar dood in 1676 in 't *Wapen van Spangien* wonen. In 1686 verkocht de middelste dochter Margriet het huis aan de oudste dochter Geertruyt, die toen al weduwe was van de in 1673 overleden Dirk Heemskerck van Beest. In 1697, na het overlijden van Geertruyt, kwam het huis in het bezit van haar zoon Jan Heemskerck van Beest.¹⁷ In de achttiende en de negentiende eeuw wisselde het pand verschillende malen van eigenaar. Het portret bleef al die tijd hangen, maar de namen van de schilder en de geportretteerden werden vergeten.

Noten

- * Dit artikel is een enigszins aangepaste versie van een eerder verschenen publicatie in het *Bulletin van het Rijksmuseum* 52 (2004), 131-135.
1. P.J.J. van Thiel [et al.], *Alle schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam: volledige geïllustreerde catalogus* (Amsterdam [etc.]: Rijksmuseum [etc.], 1976), p. 435.
 2. W. Huyskens, *Valkerij in de kunst: motief, portret, gedicht: van Maarten van Heemskerck (1498-1571) tot Charles Rochussen (1814-1894), van Hendrik J. Slijper tot Mariët Violier: 14 september-15 december 1991* [Catalogus van de tentoonstelling, gehouden op Kasteel Groeneveld, Baarn] (Monnickendam: Stichting Behoud Valkerij, 1991), 9; W. Huyskens, *De vrije vogelvlucht: Kunst en valkerij: motief, portret, gedicht* (Zutphen: Walburg Pers, 1992), 60-61, afb. en A. Blankert, *Rembrandt: A genius and his impact* (Melbourne: National Gallery of Victoria; Sydney: Art Exhibitions Australia limited, 1997), 171-172, afb.
 3. H. Havard, *L'art et les artistes hollandais: I. M. van Mierevelt, Le fils de Rembrandt* (Paris: Quantin, 1879), 37, noot 1. Dit is waarschijnlijk het huidige Oude Delft 71. Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003. Ik ben M. Claessens en G. Verhoeven van het Delftse gemeentearchief dankbaar voor hun informatie over 't *Wapen van Spangien*.
 4. *Ibidem*, p. 37, noot 1.
 5. Fiches Hofstede de Groot op het RKD, Den Haag.
 6. Met dank aan Willem de Ridder voor zijn opmerkingen over de schildertechniek en aan Bianca du Mortier voor haar informatie over de kleding en de sieraden van de geportretteerden.
 7. Voor een recente studie van de portretkunst in Delft, zie W. Liedtke, 'Painting in Delft from about 1600 to 1650', in *Vermeer and the Delft school*, ed. W. Liedtke (New York: Metropolitan Museum of Art, 2001), 43-54; het 1665 gedateerde groepsportret van Palamedesz. is in Museum Boijmans Van Beuningen; R.E.O. Ekkart, *Nederlandse portretten uit de 17e eeuw: Eigen collectie* (Rotterdam: Museum Boijmans Van Beuningen, 1995), 160-161, no. 53, afb.
 8. Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003.
 9. Voor een stamboom van de familie Delff, zie B.W.F. van Riemsdijk, 'De portretten van Jacob Willemsz. Delf en zijne drie zonen', *Oud Holland* 12 (1894): 233-237. De spelling van de voornamen van Delffs kinderen is overgenomen van de DTB-registers op de website van Gemeentearchief Delft.
 10. Zie hierover bijvoorbeeld J.B. Bedaux en R.E.O. Ekkart (red.), *Kinderen op hun mooiste: het kinderportret in de Nederlanden, 1500-1700* (Haarlem: Frans Halsmuseum, 2000), 276-278. Andere portretten van Delffs kinderen zijn niet bekend. In een achttiende-eeuws document wordt een portret van de oudste dochter Geer-

- truyt genoemd. De huidige verblijfplaats van dit werk is onbekend. Zie hierover J.W. Salomonson, 'A self-portrait by Michiel van Mierevelt: the history, context and subject of a forgotten painting', *Simiolus* 20 (1990-91): 286.
11. Vergelijk het 1643 gedateerde mansportret in het Rijksmuseum (inv. nr. SK-A-843). Voor een recente biografie van Delft en de belangrijkste literatuur R.E.O. Ekkart in *Saur Allgemeines Künstlerlexikon: Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, deel 25 (München [etc.]: Saur, 2000), p. 441.
 12. Catharina Gasthuis (inv. nr. 55.124); cat. *Hoogtepunten. Museum het Catharina Gasthuis en Museum de Moriaan Gouda* (Gouda: Stedelijke Musea Gouda; Zwolle: Waanders, 2003), 44-45, nr. 15, afb.
 13. *Ibidem*, p. 44.
 14. Huyskens, *op. cit.* (noot 2), pp. 60-61. Moeilijker serieus te nemen is Huyskens' bewering dat het standbeeld van de fontein en de putti naar de sterrenbeelden Waterman en Tweelingen verwijzen, en dat in de fontein, de zwevende putti, de vruchten en de hond ook de vier elementen zijn te herkennen.
 15. E. de Jongh, 'Grape symbolism in paintings of the 16th and 17th centuries', *Simiolus* 7 (1974): 166-191; E. de Jongh, cat. tent. *Portretten van echt en trouw: buwelijk en gezin in de Nederlandse kunst van de zeventiende eeuw* (Haarlem: Frans Halsmuseum; Zwolle: Waanders, 1986), 55, 184, 231, 232.
 16. E. de Jongh, 'Pearls of virtue and vice', *Simiolus* 8 (1975-76): 69-97; *idem*, 'Grape symbolism', 186; *idem*, *Portretten*, 83-84, 93, 231, 232.
 17. D. van Bleyswijk, *Beschryvinge der stad Delft*, deel 2, (Delft, 1667), p. 857. De gedenksteen is afgebeeld in Salomonson, *op. cit.* (noot 9), p. 265.
 18. Gemeentearchief Delft, brief d.d. 10 april 2003.

Fotobureau
Fred Nijs

Hendrick de Keyserweg 135
2612 KC Delft

fotofred@casema.nl

Telefoon 015 2614416 Mobiel: 06 55817157

GRAFMONUMENTEN

Laan van Overvest 64-70, 2613 DN Delft
Tel.: 015 - 212 28 81, Fax: 015 - 214 47 44

TEXTURION

TEKSTREDACTIE & HISTORISCH ONDERZOEK

Texturion Tekstredactie
schrijft, herschrijft, redigeert, corrigeert en
maakt samenvattingen.

Diverse soorten teksten voor bedrijven,
verenigingen, stichtingen en particulieren.

Texturion Historisch Onderzoek
schrijft en doet onderzoek in opdracht.

Specialisaties:
Kunstgeschiedenis, geschiedenis en archeologie.

Wilt u meer informatie? Bekijk dan de website: www.texturion.nl
Mailen of bellen kan ook: marlise.hof@texturion.nl - tel. 015-2159977

- * Publicaties, artikelen, webcontent
- * Verslagen, rapporten, handleidingen
- * Biografieën, memoires, brieven
- * Bulletins, periodieken, folders
- * Werkstukken, scripties, brochures
- * Overig tekstmateriaal

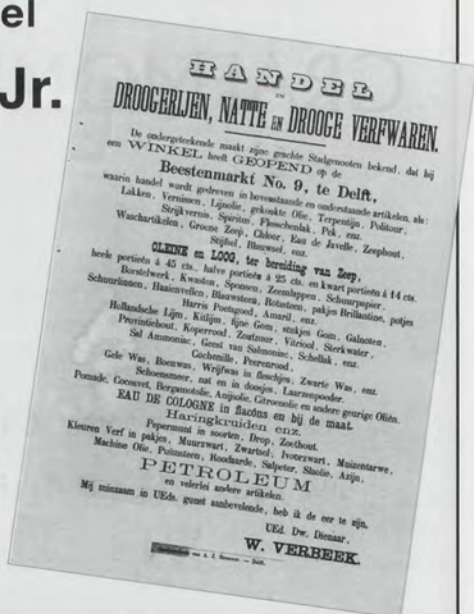
Texturion schrijft geschiedenis!

Verf- en Glashandel Fa. W. Verbeek Jr.

- sinds 1881 -

Beestenmarkt 9
2611 GA Delft

*Nog steeds
op hetzelfde
adres!*

Adversaria van Isaac van Haastert

Aan wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd

Marlise Hof

In 2005 heeft het Gemeentearchief Delft een bijzondere aanwinst aan zijn collectie kunnen toevoegen. Het gaat om een gebonden geschrift met de titel: *Adversaria van Natuurkundige Historische en andere Merkwwaardigbede*, verzameld en genoteerd door de Delftenaar Isaac van Haastert en gedateerd 1769. Er was ook een register op deze adversaria bij en een ongebonden stapel losse katernen met een soortgelijke inhoud als het gebonden boek.

Adversaria

Volgens het woordenboek van Van Dale laat het woord 'adversaria' zich het best omschrijven als 'aantekeningen of mededelingen van verschillende aard'. Daarmee wordt niet meteen duidelijk wat men zich daarbij moet voorstellen, maar aan de andere kant is dat wel precies wat adversaria zijn.

Isaac van Haastert schreef zijn adversaria in Delft en begon daarmee in 1769. Hij verzamelde allerlei wetenswaardigheden die hij de moeite van het noteren waard vond. Feiten over natuurverschijnselen, extremiteiten, weersomstandigheden, maar ook bijvoorbeeld over de zeventiende-eeuwse tulpenhandel, het drinken van thee, de geboorten van meerlingen, grafchriften, hunebedden en de prijzen van prenten. Hij rangschikte al deze feiten en weetjes alfabetisch en op een manier die voor hem logisch was. Ons komt zijn logica soms wat vreemd en bijna aandoenlijk onlogisch voor. Zo vinden we bij de B: 'Bijzonder grote iepenboom langs de Vliet'; iets wat wij waarschijnlijk eerder bij de I van iepenboom of bij de V van Vliet zouden hebben genoteerd. Vaak voegde hij tussen haakjes de eigenlijke reden van noteren toe: Grafchrift (ongemeen), Huwelijk (zeldzaam), Jaarsaisoen (zeer onge woon), Najaar (zeer schoon), Paling (ongemeen grote), Regen (zeer veel), Vruchtbaarheid (zeldzame), enzovoorts. Zijn aantekeningen vulde hij aan met krantenknipsels, brieven, prenten en zelfgemaakte tekeningen.

Om een idee te geven van wat Van Haastert interessant vond, noem ik zomaar een paar voorbeelden:

- Afwisseling van koude en hitte
- Bergstoringen
- Collecten
- Electric verschijnsel
- Eenvoudigheid der levenswijze in Holland in de 15e eeuw
- Etzen op glas

*Isaac van Haastert,
pentekening in bruin,
penseel in grijs, ad-
versaria p. 27.*

*'Buitengemeen grote
Ypenboom, gestaan
hebbende aan de
vaart de Kerstange,
nabij de hofstede
Sion, even buiten
Delft, en aldaar afge-
tekend in het jaar
1769 door I.v.H.'
(Foto: Gemeente-
archief).*

- Geestig stekelvers
- Haringen
- Komeet van Halley
- Middel tegen bederf der opgezette dierenhuiden
- Museum van schilderijen te Parijs
- Middel om in oude tuinzaaden het levensbeginzel op te wekken
- Napoleon, hand van, verkocht tot bespottelijk hogen prijs
- Onbekend zeedier
- Ronde regenboog
- Reuzen en dwergen
- Reusachtig kind te Vucht
- Steenregen
- Trekken der sprinkhanen
- Vliegenregen te Amsterdam
- Vijf kinderen te eenerdragt geboren

Isaac van Haastert, penseeltekening in kleur, adversaria p. 496. 'deze Tekening is een misvormde Roos, bloeiende eerst in de maand November 1797, aan een struik die den gehele zomer gekwijnd had'

(Foto: Gemeente-archief).

- Ijs, zeer veel
- Zeer oud huwelijkspaar
- Zoneclips, zeer grote.

Vooral onderwerpen die Delft betreffen zijn voor een Delftenaar natuurlijk interessant. Deze staan - uiteraard - niet bij de D van Delft, maar verspreid door het hele boek. Vaak betreft het waarnemingen van natuurverschijnselen die hier ter stede zijn gedaan.

Enkele voorbeelden:

- Aardbevingen: op 23 februari 1828, omstreeks 10 over 8 's morgens. 'Te Delft is de beweging door enkele personen gevoelt, als iets vreemds, hetgeen hen aan een ligte schok van een aardbeving deed denken'.

- Onstuimige Zee: den 17 en 18 December 1808: 'reeds op dien morgen bruiste de noordzee buitengemeen, doch op den 18^e Dec. allergeweldigst, zo dat men te Delft, op een afstand van bij naar twee uren gaands van het Scheveningsche Strand, in den morgen en op het midden van den dag, dat bruischen horen konde, zo duidelijk, als of men aan het strand was'.
- Onweder: te Delft den 14 July 1829: '.....even buiten het zuideinde der stad is een koebeest door den bliksem gedood'.
- Regenboog: 'waargenomen in Delft, op den 9 Nov. 1800, op welken dag, de zwaarste storm van die eeuw heeft gewoed'.
- Visch: een Noordkaper, gevangen in een kreek in Vlaanderen. 'Een van deze visschen is in verscheidene steden van Holland ter beschouwing rond gevoerd; in Delft vertoond zijnde, liggende in een schuit aan de brabantse Turfmarkt, heb ik zelve afgetekend'. Met tekening.
- Zoneclips: 'De grote -, op den 19 November 1816 aldus waargenomen te Delft'. Met tekening.

Vaak beschrijft Van Haastert zijn eigen waarnemingen, zoals bovenvermelde zonsverduistering en bijvoorbeeld een 'zonderling verschijnsel in de wolken in de maand juny 1831', door hem buiten gadeslagen en vervolgens nauwkeurig beschreven en getekend. Ook beschrijft en tekent hij gedetailleerd een 'misvormde roos, bloeiende eerst in de maand November 1797, aan een struik die den gehelen zomer gekwijnend had'. Bij een prent uit 1794 van het oude echtpaar Paulus Vincent en Barbara Jansen, 75 jaar (!) getrouwd en woonachtig te Sassenheim, schrijft Van Haastert: 'De nevenstaande prent, geeft een naauwkeurige afbeelding van twee oude lieden, welke ik ... aldaar, in de hier afgebeelde woning, heb bezogt; de oude man was niet zeer spraakzaam, doch het vrouwtje was zeer vrolijk van voorkomen.....Zij deed ons uitgeleide, tot aan het eind van een laantje, dat voor haar huisje lag, met een vlugheid, die in haar ouderdom zeer te verwonderen was'. (gedateerd 15-04-1793).

Isaac van Haastert

Isaac van Haastert was een geboren en getogen Delftenaar. Hij werd in november 1753 in Delft geboren uit het huwelijk van Jan van Haastert en Elisabeth Jabot. Hij heeft zijn gehele leven in Delft gewoond en gewerkt en overleed er op ruim tachtigjarige leeftijd, op 28 februari 1834. Tot aan zijn dood werkte hij aan zijn adversaria.

Van Haastert was kunstschilder, tekenaar, tekenleraar bij het Sint-Lucasgilde, letterkundige, dichter, verzamelaar en (mede-)oprichter en lid van diverse kunstminnende en godsdienstige genootschappen. Hoewel Van Haastert niet academisch geschoold was, bezat hij een behoorlijke kennis van het dieren- en plantenrijk en had hij 'eene zeer nette en welgeconserveerde verzameling van voorwerpen uit de natuurlijke historie, alsmede schilderijen, prenten en teekeningen'. Ook had hij een aantal door Antoni van Leeuwenhoek vervaardigde microscopen in zijn collectie. Verder was hij een niet onverdienstelijk schilder. Hij leerde schilderen van de Italiaanse schilder Hieronymus Lapis, die

tussen 1760 en 1785 in Delft verbleef. Isaac van Haastert schilderde vooral topografische onderwerpen: afbeeldingen van de Delftse binnenstad en een aantal gezichten op de stadspoorten van Delft. Als tekenaar was hij zeer getalenteerd. Hij tekende natuurgetrouw en gedetailleerd, vaak direct naar de natuur. Ook de *adversaria* zijn geïllustreerd met een aantal fraaie tekeningen van zijn eigen hand.

Van Haastert was ook dichter en lid van het Haagse dichtgenootschap *Kunstliefde spaart geen vlijt*, alsmede van het Leidse literaire genootschap *Kunst Wordt Door Arbeid Verkregen*, en het Rotterdamse letterkundig genootschap *Studium Scientiarum Genetrix*. Later werd hij erelid van de *Maatschappij der Nederlandse Letterkunde*. Zijn dichtkunst kenmerkte zich niet zozeer door een groot dichttalent, als wel door een 'netheid en beschaafdheid en een toon van zacht godsdienstig gevoel welke den lezer inneemt en bekoort'. Van Haastert trad verder nog toe tot het Delftse leesgezelschap *Tot Nut en Vermaak*.

Samen met Jacob Lodewijk van der Hoeven, de arts Michael Jacobus Maedelijn en Jacob Stevens richtte Isaac van Haastert in Delft een 'Kunst en Wetenschapminnend Gezelschap' op. Dit deden zij op 2 januari 1798, onder de spreuk *Aan de Wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd*. Het was een klein, elitair gezelschap van twaalf prominente Delftenaren die zich bezighielden met natuurwetenschappelijke vraagstukken en het schrijven van gedichten. Dit laatste werd met name gedaan door Van Haastert. In november van het oprichtingsjaar kreeg het gezelschap er een aantal nieuwe leden bij, onder wie de stads- en gasthuischirurgijn Johannes Gerardus Vorstman, over wie later meer. Ten slotte werd de inmiddels hoogbejaarde Van Haastert tot buitengewoon lid van verdienste benoemd van het op 26 december 1827 opgerichte Delftse kunstgenootschap *Tandem Fit Surculus Arbor* ('eens wordt de loot een boom').

Van Haastert en *Christo Sacrum*

Op 27 februari 1798 werd Isaac van Haastert voorgedragen als lid van het genootschap *Christo Sacrum* en al in september van hetzelfde jaar trad hij toe tot het bestuur. Het genootschap was op kerstavond 1797 opgericht door - onder anderen - de vooraanstaande Delftenaar én pupil van Isaac van Haastert, Jacob Hendrik Onderdewijngaard Canzius.

Christo Sacrum ('gewijd aan Christus') was een besloten godsdienstig genootschap dat bestond uit vooraanstaande, veelal universitair geschoolde Delftenaren. De meesten waren lid van de Waalse Kerk; enkelen waren vrijmetselaar. Van Haastert was, met zijn niet-academische en hervormde achtergrond, eigenlijk een buitenbeentje. Het genootschap kwam voort uit een broederschap, *La Confraternité*. Dit was een semi-godsdienstige club geleerde heren uit de Waalse gemeente, die regelmatig bijeen kwam om te discussiëren over religieuze en zedelijke vraagstukken. *Christo Sacrum* wilde een 'broederschap in Christus' formeren, die zou uitstijgen boven het kerke-

lijke standpunt van de leden. Hun motto was: *Eenheid in het nodige, vrijheid in het twijfelachtige en in alles: de Liefde*. Er hing enige geheimzinnigheid rond het genootschap, dat vergaderde bij één van de leden thuis. Desondanks groeide de vereniging tot een genootschap met meer dan honderd leden. In 1801 trad de groep uit de anonimiteit met een geschrift waarin de standpunten van *Christo Sacrum* uiteen werden gezet. Het uitgangspunt was dat tegenstellingen tussen de diverse godsdienstige stromingen opgelost konden worden door de christelijke leer te ontdoen van alle menselijke toevoegingen en dogma's. Leden van alle kerken (mannen én vrouwen) konden lid worden, zonder afstand te hoeven doen van het lidmaatschap van de kerk vanwaar ze afkomstig waren. De gevestigde kerken hadden aanvankelijk grote moeite met *Christo Sacrum*, in de volksmond *Krskrass* genoemd. De voornaamste reden daarvoor was dat er kinderen gedoopt werden en er avondmaalsvieringen gehouden werden, zonder dat de voorgangers daartoe bevoegd waren. Isaac van Haastert was een van die onbevoegde voorgangers, net als Onderdewijngaard Canzius. Hij was ook, samen met Canzius, diegene die het gedachtegoed van het genootschap vorm gaf, in zijn gedichten verwoordde en naar buiten toe representeerde. Behalve diens geestelijk vader was Van Haastert ook de plaatsvervanger en later de opvolger van Canzius.

In 1802 liet het genootschap een pand bouwen aan het Rietveld, dat voor de diensten gebruikt kon worden. Op 5 maart vond de inwijding van het neoclassicistische gebouw plaats. Rond 1812 stagneerde het aantal leden, gevolgd door een terugval ervan. Bovendien verhuisde Onderdewijngaard Canzius in 1810 naar het buitenland. In 1827 werd het 25-jarig bestaan van het genootschap gevierd, maar veel reden tot uitbundigheid was er niet. Wel was de verhouding met de hervormde, lutherse en remonstrantse kerk zo sterk verbeterd, dat ze bij de viering van het jubileum aanwezig waren. Met deze acceptatie maakte het genootschap zichzelf enigszins overbodig. Het leed nog enige jaren een kwijnend bestaan dat in het teken stond van financiële problemen. De dood van Van Haastert vormde de nekslag voor het genootschap en in 1834 werden de godsdienstoefeningen van *Christo Sacrum* gestaakt. Canzius tekende op zijn sterfbed, begin juli 1838, de stukken voor de verkoop van het gebouw aan het Rietveld. Het definitieve einde kwam op 11 juli 1838, toen het gebouw daadwerkelijk werd verkocht. Op dezelfde dag overleed Canzius.

De verlichting

Van Haastert was echt een kind van zijn tijd. De achttiende eeuw, destijds al de 'eeuw van de verlichting' genoemd, was de eeuw van de kunsten en de wetenschappen, en dan vooral de natuurwetenschappen. De kerk verloor zijn stevige grip op het dagelijks leven en op de denkwereld van de mens. Tot aan het einde van de zeventiende eeuw dacht men dat er tegen Gods wil niets in te brengen viel en leefde men naar de kerkelijke leer, voornamelijk uit angst voor de dood en de hel die daarna volgen zou indien men niet volgens de bij-

Isaac van Haastert, penseeltekening in zwart, pen in rood en zwart, adversaria p. 598. 'In den Zomer 1817 was te Scheveningen tusschen de Banken, bij laag water gevangen een grote Visch, zijnde een Noordkaper' (Foto: Gemeentearchief).

belse principes geleefd had. In de achttiende eeuw begon men echter te ontdekken dat veel (natuurlijke) fenomenen wetenschappelijk te verklaren waren. Men concludeerde dat het niet zozeer de hand van God was die het leven bepaalde, maar de wetten der natuur, zonder daarbij overigens de geloofwaardigheid van de christelijke leer in twijfel te trekken. Ook de rol van de mens zelf was tot dan toe onderbelicht gebleven. Nu kreeg men voor het eerst vertrouwen in de mogelijkheid om de wereld zelf te controleren en de toestand waarin de mens zich bevond te verbeteren. Logica en ratio waren de sleutelwoorden; oude kennis, die eeuwenlang via onbetwistbare autoriteiten onkritisch was doorgegeven, werd voor het eerst in de geschiedenis publiekelijk betwijfeld.

De verlichting was ook een optimistisch tijdperk en een periode van relatieve gelijkheid tussen de verschillende bevolkingsgroepen. Eén van de gevolgen daarvan was dat wetenschap niet langer alleen in kloosters en universiteiten werd bedreven, maar voor 'iedereen' bereikbaar werd. Kennis werd algemeen beschikbaar. Instrumenten daarbij waren onder andere encyclopedieën en sociëteiten. Wetenschappelijke uitgaven verschenen voor het eerst in de land-

staal in plaats van in het Latijn. Ook de talrijke en diverse genootschappen waren van essentieel belang. Deze gezelschappen, bestaande uit vooraanstaande leden van de maatschappij, wilden kennis over tal van onderwerpen vergaren én verspreiden en zo het morele verval bestrijden.

Nederland was in de vroege achttiende eeuw toonaangevend op het gebied van de natuurwetenschappen, waarbij nieuwe disciplines als microscopie en anatomie tot ontwikkeling werden gebracht. Naturaliën- en rariteitenverzamelingen van rijke burgers vormden daarbij een belangrijke bron voor wetenschappelijke studie. Eigen zintuiglijke waarnemingen en het gezonde verstand speelden een sleutelrol bij de bestudering van allerlei zaken. Mannen als Antoni van Leeuwenhoek, Herman Boerhaave en Carolus Linnaeus (een student van Boerhaave) speelden een doorslaggevende rol in de wetenschappelijke benadering van de natuur. Waarneembare feiten en experimentele kennisvergaring (empirie) leidden tot vele nieuwe ontdekkingen. Door deze nieuwe feiten moest de gehele schepping opnieuw worden geordend: alle bevindingen werden in kaart gebracht, in wetten vastgelegd en geïnclassificeerd.

Van Haastert, met zijn natuurhistorische verzameling, zijn lidmaatschap van de diverse genootschappen, én zijn *adversaria*, past natuurlijk uitstekend in het tijdsbeeld van een maatschappij die zoveel mogelijk kennis wilde vastleggen en doorgeven.

Twee verschillende *adversaria* en één register

De eerste, gebonden, bundel *adversaria* is voorzien van een register en is zonder enige twijfel van de hand van Isaac van Haastert. De tweede verzameling *adversaria*, in losse katernen en zonder register, vertoont veel overeenkomsten met de eerste. Er staan veel onderwerpen in die in de eerste *adversaria* ook al ter sprake kwamen. Vooral de Delftse onderwerpen zijn in het 'tweede deel' zeer talrijk. Bij de D van Delft (hier dus niet verspreid) vinden we onder meer:

- Viering vijftigjarig bestaan van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen (17 nov. 1834)
- Hernieuwing der Nieuwe Kerk (1837)
- Grootte klok in de Oude kerkstoren
- Begrafenisplechtigheid der koningin Wilhelmina, 26 oktober 1837 te Delft (met los ingelegd programmaboekje)
- Gedicht (los ingelegd), juni 1843: *Klacht van de Oude Kerkstoren, bij gelegenheid der deliberatiën omtrent derzelve slooping / Zij zelve spreekt.*
- De komst des konings te Delft (18 aug. 1841)
- Begrafenis van koning Willem den Eerste, graaf van Nassau, 2 januari 1844 te Delft (met los ingelegd programmaboekje)
- Het bouwen der nieuwe Hoofd-Brug aan de Zuidzijde der Stad (mei 1838)
- Het afgraven der stadswallen en het aanleggen van wandelwegen (1845)
- Aanleg der ijzeren spoorweg bij Delft (1846)

- Verkoop tot afbraak van de Waterslootse Poort te Delft (1847)
- Bouw van een kerk voor de armen aan de Schoolstraat (juni 1847)
- Begrafenis van Willem II, koning der Nederlanden, 4 april 1849 te Delft (met los ingelegd programmaboekje).

Bij het raadplegen van de onderwerpen in het 'tweede deel' valt één ding onmiddellijk op: zeer veel feiten die zijn opgetekend hebben plaatsgehad ná 1834, oftewel na de dood van Isaac van Haastert. In de eerste bundel adversaria zijn losse briefjes met aanvullingen gevoegd die dateren van na 1834 en het register is na 1834 aangevuld; dit alles in een afwijkend handschrift.

Een tekst in het eerste katern van de tweede bundel, genoteerd bij de A van Aloë, licht een tipje van de sluier op. Er staat te lezen: 'In het jaar 1816 bloeide er in de nabijheid der stad Leyden de Agave Americana of Aloë. Dezelve is door mijnen vader en de Heer I. van Haastert aldaar gezien, welke laatstgenoemden Heer nevenstaande aftekening vervaardigd heeft'. Dit kan derhalve geen tekst van Isaac van Haastert zijn geweest.

Een lijst met 'collecten in Delft gedaan' verschaft duidelijkheid. Deze lijst komt zowel in het eerste deel als in het tweede deel voor. De eerste lijst loopt van 1597 tot en met 1835. Bij de jaren 1791 tot en met 1795 staat in de kantlijn het volgende genoteerd: 'In deze jaren was ik in den post van Diaken bediende in de N. Kerk en daardoor Regent van de kamer van Charitaten in Delft. I.V: Haastert'. In de ongebonden lijsten loopt de registratie eveneens vanaf 1597, maar is nu ingevuld tot en met 1843. In de kantlijn staat nu: 'Van den Jare 1825 tot 1829 was ik de Post van Diaken bediende, en daardoor Regent van de Kamer van Charitaten te Delft. W.H.V'. Een blik in de administratie van de Kamer van Charitate leert dat deze man Willem Hendrik Vorstman moet zijn geweest. Hij overleed in Delft, op 12 april 1869 op 66-jarige leeftijd. Willem Hendrik Vorstman was de zoon van Johannes Gerardus Vorstman die, zoals gezegd, in 1798 lid werd van het door Isaac van Haastert opgerichte Kunst en Wetenschapminnend Gezelschap: *Aan de Wetenschap gewijd, volmaakter door den tijd.*

Vorstman

Na de dood van Van Haastert in februari 1834 gaan zijn adversaria, volgens de laatste wil van de overledene, op 1 oktober van hetzelfde jaar over naar deze Johannes Gerardus Vorstman (1773-1853). Blijkbaar wilde Van Haastert zijn adversaria nalaten aan een geestverwant en medelid van het genootschap.

Na het overlijden van J.G. Vorstman komen de adversaria zeer waarschijnlijk in het bezit van zijn zoon Willem Hendrik (1800-1869). Het is niet bekend wanneer Willem Hendrik Vorstman is begonnen met zijn adversaria. Misschien pas na de dood van Van Haastert, toen zijn vader diens adversaria in bezit kreeg. Wellicht raakte hij erdoor geïnspireerd. In elk geval kon Willem Hendrik de oudere gegevens, van voor 1834, letterlijk van Van Haastert overschrijven en latere gegevens, van na de dood van Van Haastert, aanvullen. Mis-

schien is hij in eerste instantie begonnen met het noteren van aanvullingen in het werk van Van Haastert, in het boek zelf en op losse briefjes die hij in het boek legde. Het zou kunnen zijn dat hij op enig moment inzag dat dit niet de meest praktische werkwijze was, waarna hij besloot een eigen verzameling adversaria aan te leggen, waarbij hij zijn eigen persoonlijke accenten kon leggen. Sommige gebeurtenissen, zoals de storm van 29 november 1836, heeft Vorstman zowel in de adversaria van Van Haastert alsook in zijn eigen adversaria opgenomen. Hij heeft daarbij de versie in zijn eigen verzameling uitgebreider en in een netter handschrift genoteerd. De laatste notities van Vorstman dateren van 1849, dus van twintig jaar voor zijn dood.

Willem Hendrik laat de adversaria na aan zijn dochter, Alida Vorstman (1838-1900). Het was haar wens dat de adversaria na haar overlijden zouden worden aangeboden aan het Oudheidkundig Genootschap Fléhite te Amersfoort, de stad waar ze op 14 december 1900 kwam te overlijden. De overdracht was op 18 januari 1901. Het latere stadsmuseum van Amersfoort, het Museum Fléhite, heeft ruim honderd jaar later de drie stukken aan het Delftse gemeentearchief in bruikleen gegeven, waardoor de adversaria van Van Haastert na lange tijd weer naar Delft terugkeerden.

Bronnen

Gemeentearchief Delft:

Archiefnummer 598:

inv.nr. 767: adversaria van Isaac van Haastert

inv. nr. 768: register op de adversaria van Isaac van Haastert

inv. nr. 769: adversaria van Willem Hendrik Vorstman

Archiefnummer 460: archief van het genootschap *Christo Sacrum* (1797-1839)

Archiefnummer 447: archief van de Kamer van Charitate

Geraadpleegde literatuur

Arnold, E.G. *Het genootschap Christo Sacrum te Delft: Privatisering van de godsdienst omstreeks 1800*. Hollandse Studiën; nr. 40 (Haarlem: Historische Vereniging Holland; Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2003), 23, 39, 55, 58-60, 71, 73.

Spaanderm I.V.T., en R.-A. Leeuw (red.), *De Stad Delft: Cultuur en maatschappij van 1667 tot 1813* (Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1982), 93, 111-112, 127-128, 134.

**van SILFHOUT
& HOGETOORN**
wereldmakelaars

betrokken makelaars met visie

Een maatschappelijk betrokken makelaar?
Met gevoel voor de historie van Delft?
Verkoop en waardebepaling met inzet van moderne technieken?

T (015) 212 52 88
www.vansilfhout.nl
www.wereldmakelaars.nl

Maak eens vrijblijvend een afspraak met één van onze makelaars.

Het is tijd voor een betrokken bank.

Rabobank Delflanden
(015) 270 06 00
www.rabobank.nl

Het is tijd voor de Rabobank.

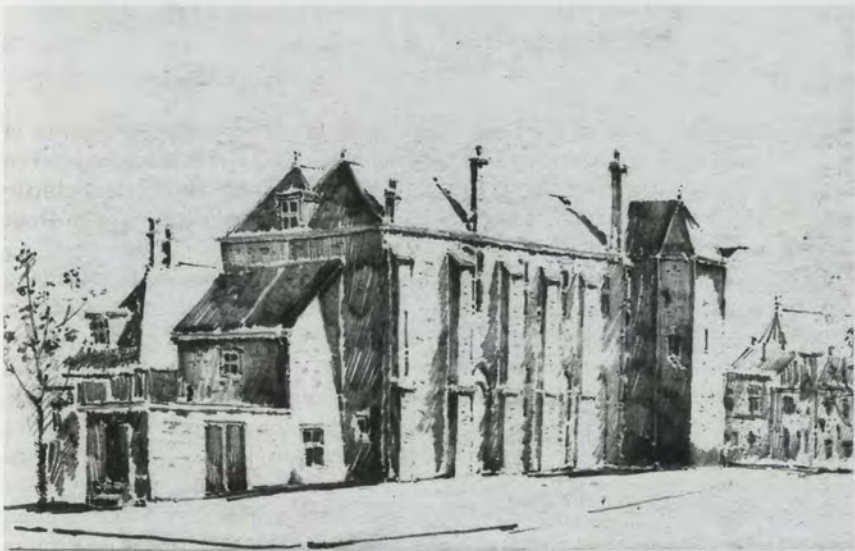
Rabobank

De instrumentenkasten aanwezig op de chirurgijnskamer te Delft

H.L. Houtzager en H.W. van Leeuwen

Inleiding

In 1656 vestigde het chirurgijns-gilde zich in het voor dit doel verbouwde voormalige Maria Magdalena convent, gelegen aan de Verwersdijk.¹ Het kreeg daar de beschikking over een vergaderzaal, een anatomisch theater en een kleine ruimte voor de aanleg van een medicinale kruidentuin (afb. 1). In dit complex werd elke woensdagmiddag onderwijs gegeven aan de chirurgijns en hun leerlingen door de doctor anatomicus en in de wintermaanden werd in het theater aan de hand van een door het stadsbestuur ter beschikking gesteld lichaam van een terechtgestelde, aanschouwelijk les gegeven in de menselijke anatomie. Het schilderij van Michiel en Pieter van Mierevelt uit 1617 geeft ons een indruk hoe deze anatomische lessen werden gegeven in aanwezigheid van de Delftse medici, chirurgijns en hun leerlingen (afb. 2).

Afb. 1. De situatie van het voormalige Maria Magdalena convent voordat het in 1958 werd gesloopt (Tekening: H.L. Houtzager).

Afb. 2. De anatomische les van Dr. Willem van der Meer geschilderd door Michiel en Pieter van Mierevelt in 1617 (Museum Het Prinsenhof, Delft).

Het bestuur van het gilde kwam regelmatig in de grote kamer bijeen om te beraadslagen over de Delftse gezondheidstoestand in de meest ruime zin van het woord. Hier werden ook de examens afgenomen die de leerling-chirurgijns dienden af te leggen alvorens zij zich als chirurgijn zelfstandig in Delft mochten vestigen (afb. 3).

Over de inrichting van deze kamer zijn we geïnformeerd door de beschrijving die Dirck van Bleyswijck hiervan geeft. Verschillende opgezette beesten, geraamten van mens en dier, menselijke en dierlijke organen in glazen potten en flessen op sterk water, maakten deel uit van de inventaris. Aan de wand hing de hierboven vermelde anatomische les, voorstellende de medici en chirurgijns verzameld rond de toen fungerende dr. anatomicus Willem van der Meer († 1624). In de loop der tijd zouden ook andere schilderijen met soortgelijke voorstellingen een plaats krijgen.

'Voorts sietmen allerwegen noch verscheyde Schilderijen en afteekeninghen van wonderlijckheden in de nature, soo van Hermaphroditen, harige Vrouw-personen, vremde uyt-wassen en accidenten, meerendeels binnen dese Stadt voor gevallen en by 't Gilde alhier ter gedachtenisse af doen beelden. Oock

Afb. 3. Titelprent van Examen der Chirurgie, voorstellende de examenkandidaat en zijn examinatoren in een chirurgijnskamer (Amsterdam 1693).

T AMSTERDAM, by IAN TEN HOORN 169

vindm'er verscheyde Contrefeitselen, soo in Schilderie als in Prent van vermaerde Professoren en Doctoren in de Medicine, welckers eenige binnen dese Stadt hebben gepractiseert'.²

De instrumentenkasten

In deze vergaderzaal bevond zich ook een drietal kasten waarvan één de bibliotheek van het gilde bevatte. Volgens het zevende artikel van de ordonantie van 1666, op gezag van de Heeren van de Weth (het stadsbestuur) opgesteld, was ieder die hier zijn chirurgijnsmeesterproef had afgelegd verplicht om boven het geld, dat hij moest betalen om tot het gilde te worden toegelaten, vijf gulden te betalen voor de aanschaf van nieuwe boeken voor de bibliotheek. De deuren van deze boekenkast waren door Anthonie Pala-

Vnn den hauptwunden.

¶ Wie disen instrument solt
 du die hirnſchal wider auff
 creyden wann ſie eingeschlagē
 iſt / vñ ein tayl vnderſich ſie
 het / vñ das ander überſich
 vñ magſt das thun mit di-
 ſem instrument oben vñ ne-
 ben oder hinten. Die vnde-
 ren lappen die auf der haube
 ſtecken die ſollen inn glaychen
 geen das man ſie ſetzen mag
 wann man wil / vñ ſoll das
 ſtraßlin damit du in die hirn-
 ſchal boieſt od ſtraubeſt gar
 ſcharp ſeyn wie dann die vor-
 beyſchneet iſt.

Afb. 4. Behandeling van een schedelbreuk met behulp van een trepaan. Houtsnede door Wechtlin in het Feldbuch der Wundartznei van Hans von Gersdorf (Straatsburg 1528).

medesz. in grisaille beschilderd met boeken en een schedel.

De twee andere kasten bevatten medische instrumenten. In één kast lagen die welke door de stadsanatomy worden gebruikt tijdens zijn anatomische demonstraties op een menselijk lichaam in het boven de vergaderzaal gelegen anatomisch theater. De tweede instrumentenkast diende om daarin de instrumenten te bergen die ter beschikking stonden van de chirurgijns.

De aankleding van de hierboven beschreven gildekamer als geheel bevestigt duidelijk het belang van het medisch-chirurgisch vakgebied. Daarin had deze laatstgenoemde instrumentenkast, waarvan de inhoud specifiek ten dienste stond van de uitoefening van het chirurgijnsvak, een wel zeer bijzondere functie.

De instrumentenkast ten behoeve van de chirurgijns

Vanzelfsprekend had iedere chirurgijn thuis in zijn 'winckel' de nodige medische instrumenten voor het verrichten van kleine operatieve ingrepen. Voor het openen van abcessen, het doen van een aderlating, het zetten van een clysteer en voor het verwijderen van ontstoken tanden en kiezen, diende elke chirurgijn de benodigde instrumenten thuis voorhanden te hebben. Wanneer er echter grote operatieve ingrepen moesten plaatsvinden, dan ontbrak hem hiervoor het benodigde instrumentarium. In de eerste plaats omdat de aanschaf hiervan te kostbaar was voor de individuele chirurgijn en in de tweede plaats kwamen grote operatieve ingrepen niet zo frequent voor dat het de moeite loonde om zelf de hiervoor noodzakelijke kostbare investeringen te doen. Dat grote operatieve ingrepen sporadisch werden gedaan, vond mede zijn oorzaak in het feit dat de overlevingskansen van de patiënt na een grote chirurgische ingreep vaak dubieus waren zodat de indicatiestelling voor zo'n ingreep wel degelijk langdurig werd overwogen alvorens men in uiterste nood tot de operatie overging. Zo was bijvoorbeeld het doen van een keizersnede een zaak die pas plaats mocht vinden nadat enige medici hierover geconsulteerd waren en nadat zelfs het stadsbestuur hieraan zijn fiat had gegeven. Men bedenke dat in de periode waarover we hier spreken antibiotica, bloedtransfusies en het geven van anesthesie nog onbekende begrippen waren in de geneeskunde. Ook al waren grote operaties chirurgisch-technisch als geslaagd te beschouwen, de postoperatieve complicaties waren meestal niet goed te overzien, laat staan dat er mogelijkheden bestonden om deze effectief te behandelen.

Al met al was het gezamenlijk ter beschikking hebben van een verzameling medische instrumenten voor algemeen gebruik een goede zaak, ook uit financieel oogpunt gezien. Indirect bevatte dit op één plaats bijeengebrachte instrumentendepot ook een zeker controle-element. Iedere chirurgijn wist immers dat wanneer er uit deze verzameling instrumenten werden geleend, er ergens in de stad een grote operatieve ingreep plaats zou vinden.

Ook van het Leidse chirurgijngilde is bekend dat zij een verzameling chirurgische instrumenten bezat. Volgens het reglement van 1714 konden deze geleend worden, mits de instrumenten bij een volgende vergadering van het gilde 'net, glad en schoon en scherp na behooren' weer teruggebracht werden.³

De beschildering van de deuren

Helaas is er van de Delftse kast niets meer bewaard gebleven, zelfs geen ontwerptekeningen of schetsen van de afbeeldingen die op de deur door Palamedesz. zijn geschilderd. Wel geeft Van Bleyswijck een beschrijving van het uiterlijk van de kast: '... voorzien met seer veele Instrumenten ten dienste van het Gilde der Chirurgijns, zijnde buyten op de Deuren geschildert de Heeren Medicijns en Chirurgijns ten tyde als dese Casse wierd gemaect, vertonende

Afb. 5.
 Beenamputatie.
 Houtsnede door
 Wechtlin in het
 Feldbuch der
 Wundartznei van
 Hans von Gersdorf
 (Straatsburg 1528).

op d' eene deure met volkome postuyren in 't kleyn de operatie van het extirperen van een Been, op d' andere het trepanneren in het hoofd'.⁴

Palamedesz. heeft dus, behalve twee operatieve ingrepen, het amputeren van een been (afb. 4) en het openen van een schedel, trepanatie (afb. 5), ook een aantal medici en chirurgijns geportretteerd, die betrokken zijn bij deze operaties.

Via een andere bron zijn we ook op de hoogte van de namen van de geportretteerden.⁵ Op de rechter deur staan mr. Antony Hoppestijn en mr. Nicolaas van Assendelft afgebeeld, die beiden examinatoren van het gilde waren. Verder komen er de portretten op voor van vijf doctoren, te weten dr. Antony Vockestaart, dr. Jacobus Thierens, dr. Nicolaas Boogaert, dr. Jan van der Mast en dr. Roelandus Storm. Ook Palamedesz. zelf heeft zich tussen de aanwezigen geportretteerd.

Dan zijn er verder aanwezig op deze rechter kastdeur de chirurgijns Jacob Bloem en Lucullus Henry de la Marche, die de beenamputatie verricht. Hij wordt geassisteerd door Jeremij van der Mark, de knecht van De la Marche. Jacobus Maillard, schoonzoon van De la Marche, houdt de knie van de patiënt vast en tenslotte Henry, zoon van De la Marche 'in 't roodt gekleet, houd de Naeldens', dat wil zeggen de hechtnaalden om het wondvlak van de beenstomp te sluiten.

Op de linker kastdeur heeft Palamedesz. rond de chirurgijn Cornelis Havershoek 'de operatie sullende doen' ook andere medici en chirurgijns geportretteerd. In de eerste plaats dr. Theodorus Vallensis, de deken van het chirurgijns-gilde en dr. Pieter van der Mast, de stadsanatoom. Verder dr. Cornelis Groenewegen en dr. Nicolaas Middelhoek. De overige figuren zijn de chirurgijns Baerend Schrader, Adriaan Hoppestijn en Hendrik Bruijl. Frans van der Mark, ook een knecht van de chirurgijn De la Marche, is waarschijnlijk een broer van de hier bovengenoemde Jeremij die op de rechter deur is afgebeeld, terwijl de zoon van de chirurgijn Arien in De Lier, Claas geheten, die de knecht is van de operateur Cornelis Havershoek, de patiënt vasthoudt.

Van een aantal van deze geportretteerden is de levensloop en hun functie in het gilde het vermelden waard.

Van de twee hierboven genoemde examinatoren van het gilde behoort Nicolaas van Assendelft (\pm 1630-1662) tot diegenen die ook, los van zijn bemoeienissen in het gilde, bekendheid heeft gekregen als vertaler van in die tijd belangwekkende medische boekwerken. Niet alleen William Harvey's boek *De motu cordis et sanguinis in animalibu* uit 1628 heeft hij in het Nederlands vertaald, ook Jacobus de Backs *Dissertatio de corde* uit 1648 vertaalde hij in 'Nederduitsche taal' (afb. 6). Hierdoor heeft hij de kennis over de pas ontdekte bloedcirculatie en pompwerking van het zoogdierhart toegankelijk gemaakt voor zijn collegae chirurgijns, die onvoldoende onderlegd waren in het Latijn.⁷ In Van Assendelfts vertaling van een operatieboek van de hand van de Duitse chirurgijn Fabricius Hildanus (1560-1634) schreef de Rotterdamse medicus Nicolaas Zas een voorwoord in dichtvorm dat luidt⁸:

Weest dankbaar Delft aan Assendelft:

Verheft hem, gy verheft U zelf.

In al geval; de Burger-kroon

Wert hem van buiten aangeboon.

De familie van Lucullus Henry de la Marche, die door Palamedesz. is afgebeeld terwijl hij de beenamputatie verricht, is nauw verwant met de familie Maillard. De hier bovengenoemde Jacobus Maillard was een schoonzoon van Lucullus Henry. In 1656 deed Jacobus zijn chirurgijnsexamen bij zijn schoonvader Lucullus Henry, die in dat jaar hoofdman was van het Delftse chirurgijns-gilde. De la Marche, die woonde in de Drie Ackersteeg⁹, had een redelijk kostbare inboedel. Hij bezat zestig fijne diamantjes en een 'stukje van Bramer'.¹⁰ In zijn boedelbeschrijving van 13 augustus 1677 wordt ook een aantal huizen vermeld, te weten in de Vlamingstraat, op het Rietveld en in de Harmen Coxlaan,

VERHAAL van 't HART.

Waar in wert gefproken

Van de Nietigheid der Geesten.

Van de Bloetmaking.

Van de warmte der levende Lighamen, etc.

In den aanvang een

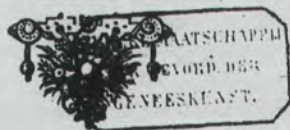
Aansprake tot de Lezers.

In 't einde een

**Byvoegzel voor den Omloop des Bloets,
van HARVEIUS.**

*Alles in 's Latijn beschreven door Dr. JACOB
DE BAK, Geneesmeester der Seede
ROTTERDAM.*

Ende nu vertaalt door N. V. A.

T A M S T E R D A M,

By *Lodowijk Spillebont*, Boekverkoper in de Kal-
verstraat. in d'Amsterdamsche Bibliotheek. 1651.

*Afb. 6. Titelpagina van
Verhaal van 't Hart
waaraan toegevoegd
Den Omloop des Bloets,
van Harveius. De
vertaling is van N.V.A.,
welke letters staan voor
Nicolaas van Assendelft
(Amsterdam 1651).*

waar hij ook enkele tuinen bezat. Hij had een kleine bibliotheek: 'bovenop het Comptoir een bibliotheecque bestaande in ses folianten, eenige octaven en duodecimi concernerende de chirurgie'. In 1674 kreeg De la Marche een boete opgelegd door het gilde voor het scheren op zondag. Het gildebestuur had namelijk in 1673 besloten dat er op zondag niet meer geschoren mocht worden. In 1674 werd dit besluit gedeeltelijk opgeheven, mogelijk op verzoek van De la Marche, en veranderd in 'tot half negen 's morgens en later niet'. De la Marche wordt ook door Reinier de Graaf genoemd in het rijtje chirurgijns aan wie hij 'oogenschijnlijk hadde vertoont, dat de natuurlijke gestalte der Voort-teelende Deelen op mijn gevoelen uyt-kwamen; die ook alle, de waarheydt der saak in-siende, haar stem hiertoe hebben gegeven, en 't selvige be-aamt'.¹¹ De Graaf (1641-1673) had namelijk zijn onderzoek naar de functies en de bouw van de mannelijke geslachtsorganen voor een groot ge-

deelte gedaan in aanwezigheid van een aantal collegae medici en chirurgijns. In de *Voor-reeden* van zijn publicatie over dit onderwerp, verschenen in 1668, noemt hij deze personen.

Op de linker kastdeur heeft Palamedesz. onder andere Theodorus Vallensis geportretteerd, die in 1612 werd geboren als zoon van Jacobus Vallensis en Margaretha van Klootwijk. Vader Jacobus is geportretteerd op de anatomische les door Michiel en Pieter van Mierevelt in 1617 geschilderd (zie afb. 2). Theodorus, die ook genoemd werd in het hierboven vermelde boek van Reinier de Graaf, overleed op 19 augustus 1673, twee dagen voor De Graaf. Beiden werden in de Oude Kerk in Delft begraven. Vallensis jr. woonde aan de oostzijde van de Oude Delft ten zuiden van de Oude Kerk en was gehuwd met Agatha van Beresteyn. Hij was van 1647 tot 1673 lid van de Delftse veertigraad en in de roerige jaren 1672 en 1673 burgemeester. Hij was één van de opstellers van een rekest aan prins Willem III, waarin hij hem verzocht de stadsregering te zuiveren van de zogenaamde. Loevesteinse factie - staatsgezinden dus - en te bevelen dat de regenten buiten hun functie slechts één bijbaan mochten hebben.¹²

Op de deuren van de instrumentenkast komen twee doctores medicinae Van der Mast voor. De oudste is Jan, geboren in 1608 te Delft en op 23 maart 1674 begraven in de Oude Kerk en de jongste Van der Mast is Pieter Nicolaesz., geboren in 1630 en overleden in 1661. Beiden studeerden geneeskunde in Leiden. Pieter liet zich op 5 juli 1650 inschrijven als student in de medicijnen. Twee jaar later werd hij benoemd tot stadsanatoom, welke functie hij zou blijven vervullen tot aan zijn dood. Dr. Cornelis Isaacsz. 's-Gravesande zou hem opvolgen in deze functie. Pieter was tevens als medicus verbonden aan het weeshuis, waarvoor hij een salaris genoot van *f* 50 per jaar. In 1650 huwde hij Maria Groenewegen. Na de ontploffing van het kruithuis in 1654 mocht hij drie jaar later gaan wonen in 'een van de armere huysen van het Oude Pesthuis'. Pieter had een fraaie bibliotheek met 240 boeken. Ook kweekte hij verschillende exotische gewassen in zijn tuin.

Jan van der Mast was zijn medische studie in 1629 begonnen. In 1638 trouwde hij in de rooms-katholieke kerk op het Bagijnhof met Margerita van der Burch. Een jaar later woonden zij aan de westzijde van de Voorstraat. Jan was een vermogend man, had verschillende schilderijen en voor ongeveer *f* 8000 aan obligaties. Ook bezat hij een voor die tijd ruime bibliotheek.

De beschilderde instrumentenkast is niet alleen te beschouwen als een vijfde geschilderde 'anatomische les' die Delft rijk was, maar is daarnaast, voor zover thans bekend, de enige in ons land, die zowel uit de archivalia als uit de beschrijving die Van Bleyswijck ervan geeft, nog op papier is te reconstrueren. In tegenstelling tot de nog wel bestaande Delftse 'anatomische lessen', zijn op deze kast twee operatieve ingrepen geschilderd die op levende personen worden uitgevoerd. Op de anatomieschilderijen daarentegen wordt vereeuwigd hoe aan de hand van een sectie op een dood lichaam de medici en de chirurgijns met hun leerlingen in Delft werden onderwezen in de menselijke anatomie.

De instrumentenkast is waarschijnlijk gemaakt en beschilderd tussen de jaren

1658 en 1660. De jongste chirurgijn die erop geportretteerd is, is Jacobus Mailard. Deze had in 1658 zijn meesterproef afgelegd. Baerend Schrader, wiens portret op de linker deur van de kast voorkomt, is in november 1660 overleden.

Anthonie Palamedesz.

Van de hierboven reeds genoemde Anthonie Palamedesz. (1601-1673) is bekend dat hij in Delft is geboren en voornamelijk, naast portretten, interieurstukken met galante gezelschappen heeft geschilderd. Wellicht is hij bij Haarlemse meesters als Dirck Hals of Hendrik Pot in de leer geweest. Palamedesz., die beschouwd kan worden als de eerste genreschilder van Delft, was een van de meest succesvolle en populaire kunstschilders van de stad. Na de dood van zijn stadgenoot Michiel Jansz. van Mierevelt op 27 juni 1641 was hij de beste portretschilder. Vanaf de jaren veertig van de zeventiende eeuw is Palamedesz. zich gaan toeleggen op soldatenscènes. Regelmatig is hij hoofdman geweest van het St. Lucasgilde, de vakgroep waarin de in Delft werkzame kunstschilders verenigd waren.

De inhoud van de instrumentenkast

Ook over de inhoud van de instrumentenkast zijn we op de hoogte. In het chirurgijns-gildeboek wordt een opgave gedaan van de verschillende instrumenten die zich daarin bevonden (afb. 7). Behalve een drietal zagen van verschillende grootte, waren er tangen en messen van diverse typen voorradig. Verder een aantal instrumenten, nodig voor het verwijderen van een dode vrucht uit de baarmoeder en tangetjes om bloedvaten af te klemmen. Ook bevond zich onder deze verzameling een oorspeculum, negen blaaskatheters, twee trepanen met toebehoren en twee lenticularia. Deze laatste werden gebruikt om botstukken uit de schedel te verwijderen.

Uit deze verzameling instrumenten kan men concluderen dat onder grote operatieve ingrepen werden verstaan het afzetten van ledematen, het verwijderen van een dode vrucht uit de baarmoeder, de operatieve behandeling van verwondingen aan de benige schedel en het verhelpen van een urineretentie bij man of vrouw, wat de oorzaak daarvan dan ook moge geweest zijn. Voor het doen van een keizersnede was voldoende instrumentarium aanwezig in de vorm van messen en klemmetjes, de laatste om overvloedig bloedverlies te voorkomen.

Opvallend is verder dat er geen duidelijk gespecialiseerde instrumenten aanwezig zijn voor het verwijderen van blaasstenen en het doen van lensextracties bij vertroebeling van de oog lens. Deze laatste twee operaties werden meestal verricht door rondtrekkende 'specialisten' waaronder zich ook veel charlatans bevonden die op jaarmarkten en kermissen hun kunsten vertoonden.

De voorstellingen en de medici en chirurgijns op de deuren, geportretteerd door Anthonie Palamedesz., maken dat deze kastdeuren beschouwd kunnen worden als een bijzondere vorm van een anatomische les, die we slechts kennen uit de beschrijving die Van Bleyswijck ervan heeft gegeven.

Instrumenten,
In de Chirurgicale

Kast

- Een Grote Zaag
Een Dito klijnder
Een splinter Zaagje
Een Ther grote Snij tang,
Een Dito wat. klijnder,
Een Dito nog klijnder
Twee Kromme Messen
Een kromme tang
De 8. Haken tot de Embrijnt.
Twee Speciala Matrices
Negen Cantorien,
Twee Kan nulltjes
Een Speculum Oris
Een Soliringje, met twee Rin-
gen en vier platjes

Twee Arterietangen
Twee Trepanen met beeven
Kronen, 7 Diamanten
Twee Loods Hamertjes
Een Koperdraat met een lod
knopje
Twaalf Gaspatorien
Twee Lenticularia, Een Decidiforium,
Drie Discarnatoria, Drie Elevatoria
Vier Exfoliativen
Een Beijtelje, Een klijn Zaagje
Een Separatorium

Afb. 7. Lijst van de chirurgische instrumenten aanwezig in de chirurgijnsinstrumentenkast.

Noten

Voor dit artikel is onder andere dankbaar gebruik gemaakt van het archiefonderzoek verricht door drs. C. van der Wiel.

1. Boitet (1729) p. 524 e.v.
2. Van Bleyswijck (1667[-1680]) p. 579.
3. GAL., inventaris van 1714, regl. art. X.
4. Van Bleyswijck (1667[-1680]) p. 578.
5. GAD, stadsarchief nr. 1981, dl. II, p. 43.
6. Lindeboom (1984) kol. 41.
7. Houtzager en Van Leeuwen (1978) pp. 1620-1622.
8. Nicolaas Zas (1610-1664), geneesheer te Rotterdam en in 1642 aldaar benoemd tot lector om onderwijs te geven in de anatomie en chirurgie tot 1654. Zie Van Lieburg (1978) pp. 27 en 110.
9. De huidige Drie Akersstraat.
10. Te weten een schilderij van de Delftse schilder Leonard Bramer (1595-1674).
11. De Graaf (1686) *Voor-reeden*.
12. Rozemond (1991) p. 35.

Bronnen

Gemeentearchief Leiden. (GAL) Archieven van de gilden, de beurzen en van de rede-rijerskamers. Inv. nr. 301.

Gemeentearchief Delft (GAD), Stadsarchief, 1^e afd., nr. 1981, deel 2: (Chirurgijnsgildeboek).

GAD, Archief van de Kamer van Charitate.

GAD, Archief van het Oude en Nieuwe Gasthuis.

GAD, Doop- en Begraafboeken van de Oude Kerk en Nieuwe Kerk.

GAD, Keurboeken van de stad Delft.

Literatuur

Bleyswijck, D. van, *Beschryvinge der Stadt Delft, betreffende desselfs Situatie etc.* (Delft: Arnold Bon, 1667[-1680]).

Boitet, R. *Beschryving der Stadt Delft, bebelzende een zeer naaukeurige en uitvoerige verhandeling van desselfs eerste oorsprong etc.* (Delft: Reinier Boitet, 1729).

Graaf, R. de, 'Naauw-keurig onder-soek van de voort-teelende Ledematen der Mannen'. In: *Alle de Wercken* (Amsterdam: Abraham Abrahamse, 1686).

Houtzager, H.L., en H.W. van Leeuwen, 'Nicolaas van Assendelft en de ontwikkeling van de bloedsomloop,' *Medisch Contact* 33 (1978): 1620-1622.

Houtzager, H.L., en M. Jonker, red., *De snijkunst verbeeld: Delftse anatomische lessen nader belicht: beschrijving van de vier Delftse anatomische lessen en een overzicht van de gezondheidszorg in Delft en haar beoefenaren in de zeventiende en achttiende eeuw* (Zwolle: Waanders, 2002).

Lindeboom, G.A., *Dutch Medical Biography* (Amsterdam: Rodopi, 1984).

Rozemond, A.J.H., 'De toestand in de wereld van 1667 tot 1673,' in *Reinier de Graaf 1641-1673*, red. H.L. Houtzager (Rotterdam: Erasmus Publishing, 1991), 35.

Advies

*Totaal advies over
sfeervol wonen en werken!*

Om u goed interieuradvies te kunnen geven nemen wij graag de tijd. Onder het genot van een kopje koffie bekijken we uw plattegrond en/of foto's. Samen bepalen we de juiste materialen die bij de sfeer past die u voor ogen heeft.

Graag tot ziens!

Evan Kersbergen

Ook afspraak mogelijk buiten de reguliere openingstijden.

40 JAAR INTERIEUR DECOR...

Al 40 jaar volgt Interieur Decor de laatste nieuwe WOONTRENDS. Regelmatig bezoeken wij nationale en internationale vakbeurzen. De inspiraties die wij daar opdoen vindt u terug in onze verschillende SFEERPRESENTATIES in de winkel.

Bij Interieur Decor kunt u terecht voor de aanschaf van nieuwe gordijnen tot aan een TOTALE INTERIEURMETAMORFOSE.

Voor een persoonlijk advies op maat kunt u terecht in de showroom aan de Binnenwatersloot.

Kom langs of kijk op www.interieurdecor.nl.

INTERIEUR DECOR

de Binnenhuisadviseurs

Binnenwatersloot 9-13, 2611 BJ Delft. Tel. 015-2141990. www.interieurdecor.nl

• gordijnen • behang • tapijt • parket • accessoires • betonlook • laminaat •

Topzaken

in de

Choorstraat

**Chocolaterie
Leonidas**

op nr. 18

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
en koopavond
op vr. tot 21.00
Tel.: 015-2142598

**Lunchroom
Leonidas**

op nr. 24

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
Tel.: 015-2157821

**Georg Jensen
Damask**

op nr. 28

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
en koopavond
op vr. tot 21.00
Tel.: 015-2159993

Gerard van Wieringhen Borski (1800-1869)

Rector van de Latijnse School
en schoolopziener in Delft

Marry Remery-Voskuil

In het midden van de negentiende eeuw had Gerard van Wieringhen Borski veel invloed op het onderwijs in Delft. In dit artikel worden enkele aspecten van zijn activiteiten belicht. Eerst wordt ingegaan op zijn opleiding en zijn studie van de klassieke geschiedenis, daarna op zijn activiteiten als rector van het gymnasium in Delft en als leraar Nederlands aan de Koninklijke Akademie, en de invloed die hij had als schoolopziener in het district Delft (afb. 1).

Een klassieke opleiding

Gerard van Wieringhen Borski werd op 29 januari 1801 in Vleuten geboren. Hij werd grotendeels opgevoed door zijn moeder Alyda van Noord, omdat zijn vader Johannes Borski stierf toen hij nog jong was.

De naam Van Wieringhen werd toegevoegd ter gedachtenis aan zijn oudoom mr. Gerard van Wieringhen (1712-1790), kanunnik in het kapittel ten Dom en commissaris tot ontvangst van de 'gemeene' middelen te Utrecht. Hij was gehuwd met zijn nicht Adriana Borski. Op zijn veertiende jaar ging Gerard naar het gymnasium in Utrecht waar hij gedurende vijf jaar een van de beste leerlingen van zijn klas was. Hij vervolgde zijn studie aan de Hogeschool in Utrecht en verwierf in 1825 summa cum laude de graad van doctor in de letteren. Zijn proefschrift had de Phoenische koloniën als onderwerp. Mede door dit onderzoek bleef hij zich zijn leven lang verdiepen in de geschiedenis van de oudheid en de mythologie. Al tijdens zijn studie werd hij tot conrector van de Latijnse School in Franeker benoemd en hij werkte samen met enkele hoogleraren, die hem stimuleerden tot nader onderzoek van de klassieken.

Afb. 1. Portret van G. van Wieringhen Borski (Foto: Gemeentearchief Delft).

HANDLEIDING
TOT DE
MYTHOLOGIE,
VOOR HET ONDERWYS IN DE GYMNASIEN,

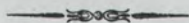
DOOR

G. VAN WIERINGHEN BORSKI,

PHIL. TH. MAG., LITT. HUM. DOCT., GYMN. RECTOR

TE ZIERIKZEE.

~~~~~  
TWEDE DRUK.  
~~~~~


TE ZIERIKZEE,
BY J. VAN DE VELDE OLIVIER,
BOEKDRUKKER EN BOEKVERKOOPER.

1833.

Afb. 2. In 1831 schreef Van Wieringhen Borski zijn Handleiding tot de mythologie, een schoolboekje dat diverse malen werd herdrukt (Foto: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag).

Ook zijn studenten waardeerden zijn capaciteiten. Na het overlijden van de toenmalige rector werd Van Wieringhen Borski op vijftienvintigjarige leeftijd benoemd tot rector aan diezelfde school. Vier jaar later werd hij rector in Zierikzee waar hij tot 1835 werkzaam bleef.¹ In die periode publiceerde hij zijn *Handleiding tot de mythologie*, een schoolboekje voor gymnasia, dat vijfmaal werd herdrukt (afb. 2). In Zeeland maakte hij de strijd om de onafhankelijkheid van België van nabij mee en zijn ervaringen verwerkte hij in een lezing *Blik op den verledenen, tegenwoordigen en toekomstigen toestand des vaderlands*, die hij hield voor de leden van de afdeling van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen in Zierikzee.²

Rector van de Latijnse School in Delft

Toen er bij de Latijnse School in Delft een vacature als rector was, solliciteerde Van Wieringhen Borski. Hij werd door de gemeenteraad van Delft be-

noemd en op 11 november 1835 aanvaardde hij de functie, die hij tot zijn dood zou vervullen. De Latijnse School in Delft had in de zestiende en zeventiende eeuw een goede naam en ze had regelmatig tussen de zestig en honderd leerlingen. In de achttiende en negentiende eeuw was er veel minder belangstelling voor de Latijnse Scholen, onder meer door de opkomst van particuliere scholen, die beter aansloten bij de maatschappelijke ontwikkelingen. Het aantal leerlingen daalde in 1812 zelfs tot slechts negen. Oorspronkelijk was de Latijnse School in de Schoolstraat gehuisvest, maar in de achttiende eeuw werd ze overgebracht naar een gedeelte van het Prinsenhof. In 1807 verhuisde de Latijnse school naar het fraaie pand op de Oude Delft 169, het huidige gemeentearchief, waar ze bleef tot 1816. Toen Van Wieringhen Borski zijn loopbaan in Delft begon, kregen de leerlingen les in een klein pand aan de Choorstraat 16a (afb. 3 en 4).³ De nieuwe rector verzorgde aanvankelijk alle lessen zelf maar al spoedig mocht hij een conrector aanstellen en leraren voor de moderne talen, zoals Engels, Duits en Frans. Deze vakken had hij aan het lesprogramma toegevoegd om de school aantrekkelijker te maken voor de Delftse elite. In 1839 schreef hij een uitvoerige brief aan zijn stadgenoten om te laten weten dat de Latijnse School voortaan Stedelijk Gymnasium genoemd zou worden. Het bestuur, bestaande uit vier curatoren, was in maart al akkoord gegaan met de hervorming van het onderwijs. Delft was hiermee een van de voorlopers op het gebied van onderwijsvernieuwing. Op landelijk niveau werden de ontwikkelingen in Delft met interesse gevolgd. De leerlingen werden in twee afdelingen verdeeld, die elk verschillende doelstellingen hadden: wetenschappelijke vorming of algemene ontwikkeling. Hij onderbouwde deze verandering als volgt: 'Dewijl de aard der zaak niet gedooft, dat jonge lieden, die eenmaal tot de beoefening van eenige hoogere wetenschap zullen overgaan, op dezelfde wijze als diegenen, welke zich tot de meer gewonen werkkringen des levens zullen bepalen, letterkundig en wetenschappelijk gevormd worden, zijn de leerlingen van het Delftsche Gymnasium in twee afdeelingen verdeeld. De eerste dezer afdeelingen bevat die leerlingen, welke voor de Akademische lessen of de beoefening van Pharmacie en Chirurgie worden opgeleid. Tot de andere afdeeling behooren alle, welke eene andere bestemming hebben of later tot de eerste zullen overgaan' (afb. 5).⁴ Leerlingen die toegelaten wilden worden, moesten twaalf jaar oud zijn en middels een toelatingsexamen bewijzen dat ze vlug en duidelijk konden lezen en schrijven, vaardig en juist konden rekenen, voldoende basiskennis hadden van de Nederlandse en de Franse taal, en enige kennis van aardrijkskunde en geschiedenis. De cursus algemene vorming - de laagste genoemd - duurde drie jaar en de cursus wetenschappelijke vorming - de hoogste afdeling - omvatte vijf jaar. De lessen begonnen meestal om acht uur 's ochtends en werden, met een tussenpauze van twee uren, voortgezet tot vier uur 's middags. Het schooljaar begon op de eerste maandag van augustus. In december en juli beoordeelden de curatoren de leerlingen door middel van examens. Degenen met goede cijfers ontvingen tijdens de openbare prijsuitreiking, zoals in die tijd gebruikelijk was, een boek of een getuigschrift als blijk van

Afb. 3. De Latijnse school was in het begin van de negentiende eeuw gevestigd aan de Oude Delft 169, het huidige gemeentearchief (Foto: M. Remery).

Afb. 4. In de gevel van Oude Delft 169 is nog de gevelsteen van de Latijnse school te zien. De verdwenen tekst op de steen is in 2005 weer aangebracht als lustrumcadeau van Delftia Batavorum aan de stad Delft (Foto: MBK).

Afb. 5. In 1839 schreef Van Wieringhen Borski een pamflet aan zijn stadgenoten over de reorganisatie van de Latijnse school (Foto: Universiteitsbibliotheek Amsterdam).

goed gedrag en betoonde ijver. Ouders en voogden konden maandelijks kennis nemen van de resultaten omtrent gedrag en vlijt. Het schoolgeld bedroeg omstreeks 1850 zestig gulden per jaar wat betekende dat vooral kinderen van rijkere ouders de school bezochten. De leerlingen in de hoogste afdeling kregen vijftien uren per week les in de oude talen en zes uren in de moderne talen. In de laagste afdeling waren dertien uren per week bestemd voor oude talen en negen voor de moderne. Ook de wiskundelessen verschilden inhoudelijk. In de hoogste afdeling werden in drie uren per week de grondbeginselen van de cijferkunst, reeksen, logaritmen en meetkunde behandeld. In de laagste afdeling waren twee uren uitgetrokken voor rekenkunde. De overige vakken waren in beide afdelingen hetzelfde: drie uren voor aardrijkskunde en geschiedenis, en één uur voor 'Nederduitschen Stijl' (afb. 6).⁵ Toen hoofdinspecteur H. Wijnbeek in 1846 het Stedelijk Gymnasium in Delft bezocht, was hij tevreden over de kwaliteit van het onderwijs en over de 'levendige en krachtvolle rector en de conrector, een bedaard philoloog', die beiden zeer goed voor hun taak waren berekend. De rector gaf in alle klassen Grieks, Latijn en algemene en vaderlandse geschiedenis, de conrector doceerde hedendaagse letteren en aardrijkskunde. De wiskundeleraar was J.

BEPALINGEN omtrent
het **Onderwijs** aan het
GYMNASIUM te **DELFT**.

A. ALGEMEENE BEPALINGEN.

1. De leerlingen worden, overeenkomstig het tweeledig doel der inrigting, in twee afdeelingen verdeeld.

De eerste dezer afdeelingen bevat die leerlingen, welke voor de Akademische lessen of voor de beoefening van Chirurgie en Pharmacie bepaaldelijk worden opgeleid.

Tot de andere afdeeling behooren die leerlingen, welke voor eenigen anderen werkring zijn bestemd, of eenmaal tot de eerste afdeeling wenschen over te gaan.

2. Niemand echter wordt als leerling tot het Gymnasium toegelaten, ten zij het bij een voorafgaand examen gebleken zij, dat hij de volgende kundigheden bezit:

a. vlug en duidelijk lezen en schrijven, vaardig en juist rekenen, niet alleen ten opzichte der hoofdregelen met geheele getallen, maar ook ten aanzien der hoofdregelen met gewone en decimale breuken.

b. de gronden der Nederduitsche en Fransche talen, benevens eenige algemeene kennis der Aarde-rijkskunde.

*Afb. 6. Reglement
van het Stedelijk
Gymnasium uit 1839
(Foto: Gemeentearchief
Delft).*

Waltman, de moderne talen werden gegeven door G.J.F. Guffroy. Wijnbeek vond de laatste wel bekwaam voor het geven van de Franse taal, maar de uitspraak van zowel het Engels als het Frans liet te wensen over. De uitspraak werd echter in de twee hoogste jaren door de corrector gecorrigeerd. Uit het gesprek, dat Wijnbeek na afloop van zijn visitatie met de curatoren en de burgemeester van Delft voerde, concludeerde hij dat allen erg betrokken waren bij het gymnasium.⁶ De gemeenteraad van Delft was dan ook bereid om jaarlijks het in die tijd forse bedrag van duizend gulden subsidie op de begroting te plaatsen voor deze kleine, maar prestigieuze school.

De school introduceerde telkens nieuwe vakken. Het gemeentelijk onderwijsverslag vermeldt in 1851: 'Het onderwijs op het Gymnasium is uitmuntend. De uitbreiding daaraan gegeven door ook aldaar te doceren de gronden der chemie, physica, Javaansch, Maleisch en Hebreeuwsch, acht men zeer be-

Afb. 7. In 1862 schreef Van Wieringhen Borski commentaar op de ontwerpwet voor het middelbaar onderwijs (Foto: Koninklijke Bibliotheek, Den Haag).

langrijk en kan veel tot den bloei dier inrigting bijdragen.⁷ Van Wieringhen Borski en zijn collega's slaagden erin een degelijk en aantrekkelijk onderwijsprogramma te realiseren en het leerlingenaantal steeg gestaag van 14 leerlingen in 1839 naar 25 in 1851 en 49 in 1860. Door het kleine aantal leerlingen en vanwege zijn brede belangstelling had de rector voldoende tijd voor andere zaken, zoals het houden van lezingen en het schrijven van publicaties. Dit gold zeker na 1863 toen de Wet op het Middelbaar Onderwijs werd aangenomen. Minister Thorbecke koos, ondanks veel tegenstand en discussie, voor handhaving van het gymnasium als een aparte klassieke opleiding van hoger onderwijs. De introductie van moderne talen in het curriculum van gymnasia en universiteiten wees hij af en daarmee ook het commentaar dat Van Wieringhen Borski al in een vroeg stadium had afgeleverd op het wetsontwerp voor het middelbaar onderwijs (afb. 7).⁸ Zoals uit

het voorgaande blijkt, was Van Wieringhen Borski juist een voorstander van verbreding van de gymnasiale opleiding. Thorbecke beschouwde dit echter als een noodsprong om meer leerlingen te trekken en vond dat modern en klassiek niet te verenigen waren. Volgens de toenmalige regering hadden burgers in de maatschappij een andere taak dan geleerden. De burgers in Delft trokken hieruit al spoedig hun conclusie en stuurden hun zonen voortaan naar de Hogere Burgerschool (HBS) op de Koornmarkt, die in 1864 was opgericht. Het leerlingenaantal op het gymnasium liep hierdoor terug.

Leraar Nederlands aan de Koninklijke Akademie

Van Wieringhen Borski was actief lid van de landelijke Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde. Na zijn studie Letteren aan de universiteit in Utrecht bleef hij door zelfstudie en zijn vele contacten met taalgeleerden goed op de hoogte van de discussies die in wetenschappelijke kringen over taal en stijl werden gevoerd. Zelf deed hij regelmatig onderzoek, bijvoorbeeld naar het verband tussen de Nederlandse letterkunde en het Nederlandse volkskarakter en hij hield op regionaal of lokaal niveau redevoeringen over zijn bevindingen. Zo gaf hij in 1843 een serie lezingen voor de letterkundige afdeling van het Delfts genootschap *Tandem Fit Surculus Arbor* (afb. 8).⁹ Van januari 1845 tot juni 1864 was Gerard van Wieringhen Borski leraar Nederlandse stijl- en letterkunde aan de Koninklijke Akademie (KA) tot opleiding van burgerlijke ingenieurs, de voorloper van de huidige Technische Universiteit Delft. Hij vatte deze taak zeer serieus op en verdiepte zich zo grondig in het vakgebied dat hij verschillende Nederlandse leerboeken schreef. De meeste leerboeken aan hogere opleidingen in die tijd waren namelijk in het Latijn. Omstreeks het midden van de eeuw kregen docenten de opdracht handboeken over hun vak in het Nederlands te produceren. Zo ontstonden er bijvoorbeeld aan de Bredase Koninklijke Militaire Academie, een soortgelijke instelling als de KA, allerlei handleidingen over wiskunde, waterbouwkunde enzovoort. De meeste boeken deden jarenlang dienst als standaardwerk. Waarschijnlijk heeft Van Wieringhen Borski ook zo'n opdracht van het college gekregen en hij voerde die met veel interesse uit. Allereerst schreef hij de *Handleiding tot de theoretische beoefening van de Nederlandschen prozastijl*, gevolgd door het driedelige *Leerboek voor het aanvankelijk onderwijs in de moedertaal* met daarnaast nog verschillende leidraden voor zinsontleding.

Van Wieringhen Borski was een groot voorstander van logische analyse van de taal door systematische theoretische beschouwingen gevolgd door praktische oefeningen bijvoorbeeld in redkundig ontleden. Stapsgewijs bouwde hij in zijn schoolboeken de leergangen hiervoor op, die voor de lagere volkscholen eenvoudiger waren dan voor de gymnasia en de hogescholen. Regelmatig voerde hij discussies met vakgenoten over taalkundige onderwerpen die hem na aan het hart lagen. De resultaten ervan verschenen soms in het voorwoord van zijn boeken, soms in tijdschriftartikelen. Toen zijn collega aan

Afb. 8. Redevoering uit
1843 (Foto: Koninklijke
Bibliotheek, Den Haag).

REDEVOERINGEN
OVER HET
VERBAND TUSSEN DE NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
EN
HET NEDERLANDSCHE VOLKSKARAKTER,
TER
OPWEKKING EN HANDHAVING
VAN DEN
NEDERLANDSCHEIN GEEST,
GEBODEN IN
DE AFDEELING, LETTERKUNDE,
VAN HET GENOOTSCHAP:
Tandem Fit Surculus Arbor,
TE DELFT,
DOOR
Dr. G. van Wieringhen Borski.

DELFT,
BIJ J. DE ROOIJ,
—
1843.

de Delftse akademie, dr. J. Pijnappel, een brochure over spreektaal en schrijftaal publiceerde, waarin hij het recht bepleitte voor 'ieder die onze moedertaal tot zijne bijzondere studie maakt om slechts die taalregels te volgen die hem goeddunken', weersprak Van Wieringhen Borski op felle wijze deze opvatting door te schrijven: 'De woordvoeging mag de jeugd niet worden voorgedragen als een reglement, waarnaar men den vorm der woorden bepaalt. Zij moeten haar worden voorgesteld als een zamenstel van beginsels, door den redelijken mensch voortgebracht voor de juiste uitdrukking van den zin der gedachten in woorden. Het zoeken, bespreken en toepassen van die beginsels moet het denkvermogen ontwikkelen, om het kind en den knaap van lieverlede deelachtig te doen worden, wat den adel van den mensch uitmaakt: het zijn van een zelfbewust en redelijk wezen.'¹⁰

Als leraar stimuleerde hij niet alleen de spraakkunst en een correcte spel-

lingwijze, maar hij gaf zijn studenten ook een praktische cursus in welsprekendheid en stijloefeningen. Hij gebruikte daarbij de uitgangspunten van de klassieke retorica, zoals levendigheid, gepastheid en welluidendheid. De Nederlandse volksoverwinning en de terugkomst van de Oranjes na de Franse overheersing waren voor hem een geliefd thema, waarbij hij zijn vaderlandsliefde en verering voor het koningshuis niet onder stoelen of banken stak.¹¹ Vanzelfsprekend was letterkunde voor hem ook een belangrijk onderdeel van de Nederlandse taal. In zijn lessen letterkunde stimuleerde hij de studenten om boeken of bloemlezingen van grote Nederlandse dichters en schrijvers, zoals Hooft en Vondel, te lezen en te bestuderen. De vierdejaars kregen zelfs gelegenheid om Vondels toneelstuk *Jozef in Dothan* met groot succes in de Stads Doelen op te voeren.

Schoolopziener in het district Delft

Om het toezicht op de scholen te waarborgen, was Zuid-Holland ingedeeld in negen schooldistricten met elk een eigen schoolopziener. Vanaf 1815 was mr. J.W. van Vredenburg schoolopziener in het negende district, dat de scholen in Delft, Maassluis en Vlaardingen omvatte naast tien plattelandsgemeenten in het Westland en in de omgeving van Delft. In zijn jonge jaren had Van Vredenburg zich ingezet voor verbetering en vernieuwing van schoollokalen en voor invoering van schoolfondsen. Aan het einde van zijn carrière verzwakten echter zijn geestvermogens en beoordeelde hoofdinspecteur Wijnbeek zijn district als het slechtste in de hele provincie (afb. 9). Toen Van Vredenburg in 1839 eervol ontslag kreeg, solliciteerde Van Wieringhen Borski naar de vrijgekomen functie en werd hij bij Koninklijk Besluit van 19 augustus 1839 benoemd tot lid van de Provinciale Commissie van Onderwijs in Zuid-Holland en tot schoolopziener in het negende district. Uit hoofde van deze functie moest hij de 38 scholen in zijn district regelmatig bezoeken en eens in de vier maanden een verslag van zijn bevindingen sturen naar de secretaris van de Provinciale Commissie. Uit deze verslagen, die bewaard zijn gebleven in het Nationaal Archief in Den Haag, blijkt dat hij vooral de scholen op het platteland bezocht en minder vaak de stadsscholen. Dit kwam omdat in Delft, Vlaardingen en Maassluis een plaatselijke schoolcommissie was ingesteld, die minstens tweemaal per jaar de lokale scholen moest bezoeken en de verslagen van deze visitaties bij de schoolopziener moest inleveren. Eenmaal per jaar moest de schoolopziener een overzicht maken van alle scholen in zijn district, met vermelding van de leerlingenaantallen, de namen van de onderwijzers, hun jaarsalaris, bevoegdheden en bijzonderheden over de toestand van het onderwijs. Deze rapporten werden naar de gouverneur van de provincie gestuurd, die ze op zijn beurt met een toelichting doorzond naar het Ministerie van Onderwijs (afb. 10).

Om zijn scholen goed te leren kennen, ging Van Wieringhen Borski regelmatig op bezoek. Zijn aantekeningen hierover zijn bewaard gebleven in het Nationaal Archief. Vermoedelijk reserveerde hij elke week een of twee dagen voor

Geeft met verschuldigen eerbied
te kennen Gerard van Wieringhen
Borski, oud acht en dertig jaren, Phil.
Theor. Mag., Litt. Hum. Doctor,
Rector van het Pedelyke Gymnasium,
van en Lid der Plaatselyke School-
Commissie te Delft dat de Sup-
plicant vernomen hebbende de va-
cature in de Provinciale Commissie
van Onderwys in Zuid-Holland, door
het eervol ontslag van Jonckhe. van
Hesenburg ontstaan het van zyn
belang acht zich tot de vervulling
der openstaande betrekking genegen
te verklaren. Waarom hy de vry-
heid neemt zich met de meestge-
paste gevoelend tot Wvd. gester-
te wenden, balsefelyk verzoekende
van persoon van hem Supplicant
by het opmaken der nominaties,
in aanmerking te willen nemen.

Delft 3 Juny,
1839.

T welk. dooride, ende.

G. van Wieringhen Borski

Aan de Provinciale Commissie van Onder-
wys in Zuid-Holland.

Afb. 9. Sollicitatiebrief van Van Wieringhen Borski uit 1839 voor de vacature van schoolopziener in het negende district (Foto: Nationaal Archief, Den Haag).

het bezoeken van deze scholen, want in de najaarsvergadering van de Provinciale Commissie van Onderwys is sprake van visitaties op 23 en 30 september, en op 7, 10, 16 oktober enzovoort. Hij stak zijn mening niet onder stoelen of banken, soms positief, soms negatief, maar steeds met begrip voor de situatie van de onderwijzers. Enkele voorbeelden van twee Delftse scholen ter illustratie, de school van N.P. van Es aan Voorstraat nummer 5 en die van J.

heid van den onderwijzer onthielden mij van alle strenge aanmerkingen, te meer daar de onderwijzer teveel in jaren gevorderd om van zijnen slentergang af te kunnen wijken, en alle pogingen tot verbetering zonder gevolg zouden blijven.¹²

Om de onderwijzers te stimuleren hun ervaringen uit te wisselen en zich op de hoogte te stellen van nieuwe onderwijskundige ontwikkelingen, waren er vanaf 1816 onderwijzersgezelschappen gevormd, die via de schoolopziener een bescheiden subsidie kregen voor de aanschaf van boeken en tijdschriften. In 1844 waren er in het negende district twee onderwijzersgezelschappen, één in Delft met twaalf leden en één in Naaldwijk met vijf leden. Het onderwijzersgezelschap in Delft, *De Harmonie*, kwam meestal iedere maand op de zaterdag vóór volle maan bijeen in een lokaal van de gemeente. Regelmatig woonde de schoolopziener deze vergaderingen bij en hij gaf toelichting op de onderwijswetten en de nieuwe besluiten, maar er was ook tijd ingeruimd voor bespreking van inhoudelijke onderwerpen, nieuwe schoolboeken en praktische oefeningen in taal, rekenen, geschiedenis en dergelijke. Verder was er in Delft vanaf 1840 een avondschool voor kwekelingen en een vereniging voor ondermeesters ter opleiding tot de examens voor de verschillende rangen. Toen in 1857 een nieuwe onderwijswet werd ingevoerd, verdwenen de examens voor de vier rangen voor onderwijzers zoals die in de wet van 1806 nauwkeurig waren omschreven, en was er alleen nog sprake van onderwijzers en hulponderwijzers. Om de nieuwe exameneisen duidelijk te maken, schreef Van Wieringhen Borski een uitvoerige toelichting met literatuuropgaven, die de onderwijzers gebruikten bij hun studie voor de akten van bekwaamheid voor het geven van lager onderwijs.¹³

Voor de onderwijzers van zijn district, dat na 1857 het tweede district werd genoemd, was Van Wieringhen Borski een vertrouwensfiguur. De secretaris van de onderwijzersvereniging schreef hierover bij zijn overlijden in 1869 in het tijdschrift *De Nieuwe Bijdragen*: 'Gedurende een tijdvak van bijna dertig jaren was de toenemende bloei van het lager onderwijs als zijn levenstaak, was de zorg voor de belangen der onderwijzers als zijn dagwerk. Bezig zijn voor de school was zijn ruste, het verlenen van hulp en raad, dat was zijn ontspanning; wie klopte ooit vruchteloos bij hem aan, wie herinnert zich niet tal van proeven zijner onvermoeide werkzaamheid en hulpvaardigheid.'¹⁴

In de wet van 1857 werd de hoogte van de onderwijzerssalariissen vastgesteld en vanuit zijn positie als schoolopziener ijverde Van Wieringhen Borski ervoor dat de gemeentebesturen de nieuwe regelingen uitvoerden. Vooral in de kleinere gemeenten was enige druk noodzakelijk. Dit gold ook voor de verbetering van de schoollokalen, de aanschaf van leermiddelen en het toezicht op het geregeld schoolgaan van de kinderen tussen de zes en twaalf jaar. In de tweede helft van de negentiende eeuw schonk men van overheidswege steeds meer aandacht aan het terugdringen van het schoolverzuim en het bevorderen van geregeld schoolbezoek. In 1856 schreef Van Wieringhen Borski het volgende in zijn jaarverslag: 'Op het platteland verliezen de onderwijzers van plus minus vijftig jaar niet zelden hun ijver voor de schooldienst, hetgeen

hoofdzakelijk is toe te schrijven aan den weinigen prijs die men op het getrouw schoolgaan stelt dan aan hetgeen van schoolpligtigheid die zo niet door dwang dan door verschillende middelen van aanmoediging zou kunnen besproken worden.¹⁵

Hij had daarbij voorbeelden voor ogen van het onderwijs in Hof van Delft en Vrijenban. Zo ontving de hoofdonderwijzer in Hof van Delft een jaarinkomen van ongeveer 500 gulden, terwijl het salaris van de hoofden van de openbare en bijzondere scholen in Delft tussen de 700 en 950 gulden lag. Hulponderwijzers kregen een jaarsalaris van 150 tot 350 gulden. De hoofdonderwijzer in Vrijenban daarentegen ontving slechts een jaarsalaris van 100 gulden en daarnaast kreeg hij nog 200 gulden uit schoolgelden, waarvan hij de leermiddelen moest bekostigen.

Bij de viering van zijn vijftienvigjarig jubileum als schoolopziener bleek hoe geliefd en geacht Van Wieringhen Borski was. In de Stads Doelen werd 's morgens een officiële receptie gehouden voor genodigden en 's middags werd Van Wieringhen Borski met liederen verwelkomd door de onderwijzers van zijn district. De 83-jarige onderwijzer Pieter van der Schaft, die tot zijn negentigste jaar hoofd was van de openbare lagere school aan de Verwersdijk, hield namens zijn collega's een toespraak en bood als cadeau een prachtige schrijftafel met bijbehorende stoel aan.

Overlijden

Van Wieringhen Borski was van plan om op 1 oktober 1869 zijn ontslag als schoolopziener aan te vragen, maar in februari 1869 werd hij getroffen door een beroerte en hij overleed onverwacht. Hij liet zijn vrouw, A.A.H.J. Lix Raaven, drie volwassen dochters en één zoon achter. Op 6 februari werd hij onder grote belangstelling begraven. De oudste curator van het Stedelijk Gymnasium, emeritus predikant H. Woerman schetste zijn betekenis in het bijzonder voor het gymnasium: 'Hulde aan de schat zijner ervaring, waarmee hij steeds wist te woekeren, aan zijn onverdroten ijver voor letterkundige en zedelijke beschaving der jongelingschap, aan zijne vrolijke inborst, waarmee hij zooveel tot zich trok en zoo dikwijls den leerlust wist te wekken: - eene hulde, welke voorzeker ondersteund wordt door de vele aanwezige leerlingen, niet 't minst door degenen, die uit zijne school opgetreden, de sieraden zijn geworden van vaderland en maatschappij, maar ook in hunne verschillende betrekkingen hoe langer des te meer zijn degelijk onderwijs waardeerden.'¹⁶ De heer W.N. van Es sprak namens de onderwijzers over zijn verdiensten voor het onderwijs en tot slot zongen de onderwijzers van de zangvereniging Amicitia een treurlied dat begon met de woorden: 'Nog dreunt de slag ons in 't gemoed, Als 't onweer opgekomen, Toen ons een man, zoo wijs als goed, Werd door den dood ontnomen.' (Zie bijlage).¹⁷

Uit zijn nalatenschap bleek hoe belezen Gerard van Wieringhen Borski was. Bij een openbare veiling van zijn boekenverzameling werden 2610 boeken verkocht, waaronder zeer kostbare werken.¹⁸

Bijlage

Ontboezeming van de Onderwijzers-Zangvereniging Amicitia, te Delft BIJ HET GRAF VAN DEN WELED. ZEERGEL. HEER Dr. G. van Wieringhen Borski, Rector van het gymnasium en Schoolopziener in het 2de school district van Zuidholland. Overleden 2 Februari 1869. (Gedrukt bij J. van Oel Jr.)

Nog dreunt de slag ons in 't gemoed,
Als 't onweer opgekomen,
Toen ons een man, zoo wijs als goed,
Werd door den dood ontnomen.
Maar, schoon de smart
Ons aller hart
Van rouw doet overstromen,
Een diep gevoel,
Een heilig doel
Deed ons hier samenkomen.

Ontvang, o graf, dan in uw schoot
Het stoflijk deel eens braven,
Die in zijn stand, tot aan zijn dood,
Mocht woek'ren met zijn gaven.
Al daalt zijn lijk
In 't doodenrijk;
Al heeft hij ons begeven;
Zijn geest van de aard
Steeg hemelwaart
Tot d'oorsprong van zijn leven.
Ja, zijn assche rust' in vreê;
Maar zijn geest blijv' in ons leven!
Daar voorzeker is de beê,
Die op ieders tong mag zweven:
Trouw wordt dan de taak volbracht,
Die ons in het leven wacht.

Treuren wij, 't is niet als zij,
Wien geen hoop meer is gebleven;
Eens toch zullen wij, als hij,
Door den dood gaan tot het leven.
Zalig, die dit heil verwacht:
Lieve doode, goeden nacht!

Noten

1. T.C.L. Wijnmalen, 'Levensberigt van Dr. Gerard van Wieringhen Borski', *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde* (1871): 53-76. Ook on-line beschikbaar: http://www.dbnl.org/tekst/_jaa002187101_01/_jaa002187101_01_0017.htm. Over G. van Wieringhen Borski zie verder: M.E.M. Remery, 'Vaderlandsliefde in de volksschool', in *Lessen* (Rotterdam 2007); P.D. Meijer en A.M.L. van Wieringen, *Van Wieringen in Rijnland* (Schoorl: Pirola, 2005), 491-495; *Nederlands Patriciaat* (1955) 41 en 50-54.
2. G. van Wieringhen Borski, *Handleiding tot de mythologie voor het onderwijs in de gymnasiën* (Zierikzee: J. van de Velde Olivier, 1831); idem, *Blik op den verledenen, tegenwoordigen en toekomstigen toestand des vaderlands* (Zierikzee: J. van de Velde Olivier, 1831).
3. A.E.M. Jonker, 'Het onderwijs in Delft', in *De stad Delft: Cultuur en maatschappij van 1813 tot 1914*, red. J.W.L. Hilkhuisen (Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1992).
4. G. van Wieringhen Borski, *Aan mijne stadgenooten bij de berstelling van het Stedelijk Gymnasium* (Delft 1839).
5. Gemeentearchief Delft, Archief van curatoren van de latijnse school en regenten van het fraterhuis en het stedelijk gymnasium (sinds 1950 Grotius Gymnasium), 1610-1960 (124), inv. nr. 21; Bepalingen omtrent het onderwijs aan het Gymnasium te Delft, 25 maart 1839; inv. nr. 50a; Reglement voor het stedelijk Gymnasium te Delft, 15 juli 1846, inv. nr. 61; Prospectus van het onderwijs aan het Stedelijk Gymnasium in Delft, 1 juni 1852.
6. H. Wijnbeek, *Verslag van de lagere, middelbare en latijnsche scholen in Zuid-Holland in 1846* (Den Haag 1846).
7. Gemeentearchief Delft, Onderwijsverslag 1851.
8. G. van Wieringhen Borski, *Vier punten, rakende het ontwerp van wet tot regeling van het middelbaar onderwijs* (Delft: Koster, 1862).
9. G. van Wieringhen Borski, *Redevoeringen over het verband tusschen de Nederlandsche Letterkunde en het Nederlandschen volkskarakter, ter opwekking en handhaving van den Nederlandschen geest gebouden in de afdeling letterkunde van het genootschap Tandem Fit Surculus Arbor, te Delft* (Delft 1862).
10. G. van Wieringhen Borski, *Het grondig taalonderwijs verdedigd tegen dr. J. Pijnappel* (Delft 1855) 9-13.
11. G. van Wieringhen Borski, *Met Oranje, Nederland; door Oranje, de Nederlandsche volksoorlog; berinnering aan het halve-eeuweest van Neêrlands met volksoorlog gekroonde berstelling* (Amsterdam: Gebr. Koster, 1864).
12. Nationaal Archief Den Haag, Archief van het Rijksschooltoezicht in Zuid-Holland 1801-1857 (afdeling 3.12.01), inv. nr. 73.
13. G. van Wieringhen Borski, *De programma's voor de acten van bekwamheid tot het geven van lager schoolonderwijs* (Schiedam: H.A.M. Roelants, 1866).
14. A. de Vletter, 'Schoolnieuws', in: *Nieuwe Bijdragen* (1869) 271.
15. Nationaal Archief Den Haag, Archief van het Rijksschooltoezicht in Zuid-Holland 1801-1857, Jaarverslag van 1856, afdeling 3.12.01, inv. nr. 60; Gemeentearchief Delft, Archief van de Plaatselijke schoolcommissie (106), Algemeene tabel van het onderwijzend personeel voor het lager onderwijs, gedurende het jaar 1858, inv. nr. 10.
16. Wijnmalen, *Levensberigt*, 73.
17. A. de Vletter, in: *De Wekker*, 12 februari 1869.
18. *Catalogus van eene fraaite verzameling boeken* (Delft verkoop 19-23 oktober 1869).

Een drama in Vrijenban

J. Ham

Een donkere avond

Op een donkere herfstavond van de negentiende oktober in het jaar 1834 klonken er stevige soldatenlaarzen op het Noordeinde in Delft. Langs de herberg Het Zwarte Paard liepen twee soldaten die de stad gingen verlaten. Ze hadden een flinke wandeling voor de boeg van twee uur naar Den Haag. Ze waren gelegerd in de Haagse Oranjekazerne als kanonniërs van het regiment veldartillerie. Hun namen waren Coenraads en Van der Put. Nadat ze de Haagpoort waren uitgegaan, begon hun wandeling langs de Vliet op de Haagweg. Toen ze de uitspanning Reynevelt passeerden, stonden ze plotseling stil. Ze hadden een vreemd geluid gehoord aan de slootkant bij de wilgen. Ze stapten in het gras van de berm en zagen daar achter de tweede boom vanaf de Bras-

Haagpoort (Foto: Gemeentearchief Delft).

serskade een pakje liggen. Het geluid kwam van een baby die goed ingepakt bij het riet lag. Wat moesten nu die twee soldaten met een baby? Soldaat Coenraads bleef er bij staan, maar Van der Put stapte direct naar een van de kleine arbeiderswoninkjes die daar stonden op het terrein van de glasblazerij, die ook de flessenfabriek genoemd werd. Hij klopte aan bij ene Pieter van Ravesteijn die schrijver (klerk) was bij deze onderneming, de firma Boers en Co. Van der Put vertelde hem dat ze een kind gevonden hadden naast de rijweg bij de slootkant.

Van 1830 tot 1873 was de uitspanning Reynevelt gevestigd vlak buiten Delft aan de Vliet (Foto: Gemeentearchief Delft).

De soldaat, de klerk met zijn vrouw Ploon en twee buurvrouwen, Nel de Wit en Marie Boekholt, die alles gehoord hadden, haastten zich met z'n vijven naar de vondeling. Vrouw Van Ravesteijn pakte de huilende baby voorzichtig op en bracht het kindje naar haar woning. Het gebied behoorde tot de gemeente Vrijenban. Van Ravesteijn nam het initiatief en ging op weg naar de Haagpoort, naar de burgemeester. De gemeente Vrijenban omvatte na de grenswijziging van 1833 het platteland ten oosten van Delft van de Brasserskade tot Ackersdijk. Deze gemeente had nog geen raadhuis. De 51-jarige burgemeester Simon Scholten, die tevens notaris was, woonde aan de Wijnha-vengracht in het centrum van Delft.

Fragment van de kaart van de gemeente Vrijenban uit de gemeentearchiv van J. Kuyper, 1867 (Foto: Gemeentearchief Delft).

In Vrijenban was geen veldwachter en daarom moest de burgemeester zelf maatregelen nemen. Hij droeg Van Ravesteijn op de vroedvrouw te waarschuwen die door het Delftse stadsbestuur officieel was aangesteld. Deze vroedvrouw was een zekere Elisabeth, gehuwd met Jan de Hengst. Iedereen kende haar als 'Betje Hengst'. Hierna liet burgemeester Scholten zijn koetsje inspannen door zijn vaste koetsier en de kaarsen aansteken voor de beide koetslantaarns.

Aangekomen bij de familie Van Ravesteijn begon de burgemeester aanstonds de twee soldaten te ondervragen en daarna ook de nieuwsgierige buurvrouwen. Toen Van Ravesteijn ondertussen met de Delftse vroedvrouw was gearriveerd, kon de burgemeester met zijn verslag beginnen. Vroedvrouw Betje Hengst onderzocht het gevonden kind, -het was een jongetje- en verklaarde in het proces-verbaal letterlijk: 'Dit kind vertoont geene tekenen van belediging [lichamelijk letsel] en is volgens mij drie weken oud.' Ze noemde vervolgens alle kleertjes op die het kindje aan en bij zich had:

- een linnen hemdje
- een wollen borstrokje
- een wit borstrokje
- een navelbandje
- een wit halsdoekje met een gekleurd randje

een wit rokje
een geel gestreept japonnetje
twee rode luuren [luiers]
een jongensmuts
een witte luur, gemerkt M.v.R.

In het rijtje huisjes woonde naast de familie Van Ravesteijn Neeltje Wiegel met haar man, Frederik de glasblazer. Zij had al direct gezegd dat zij de kleine vondeling wel wilde verzorgen. De burgemeester stemde daar in toe, waarna het kind een naam moest krijgen. Na enig beraad noteerde hij: 'Jan Rijweg, in deze gemeente binnen gekomen op 19 oktober 1834.' Nadat alle gebeurtenissen en diverse namen in het proces-verbaal waren opgeschreven en voorgelezen, moesten vier getuigen tekenen, namelijk:

Pieter Johannes van Ravesteijn
Zijn vrouw Apolonia, geboren Wijnmalen
De buurvrouw Petronella de Wit, geboren De Bruin
De buurvrouw Maria Boekholt, geboren Meder

De volgende dag, de twintigste oktober, werd in het kantoor van de burgemeester een kopie gemaakt van dit proces-verbaal voor het gemeentearchief en daarna werd het oorspronkelijke proces-verbaal toegezonden aan: De Wel-edelgestrenge Heer Fungerende Officier van Justitie te Rotterdam

In het rustige stadje Delft

Het gerucht dat er buiten de Haagpoort langs de Haagweg door een paar soldaten een baby gevonden was, verspreidde zich al heel snel door de hele stad Delft. Maar een weekje later was het er al weer even rustig en stil en bijna ingetogen als tevoren. De burgemeester-notaris deed met zijn klerken het werk in zijn statige herenhuis. Hij was getrouwd met Maria Bladergroen, die hem vier kinderen had geschonken: Jan, die jong gestorven was, Helena, op dat moment 19 jaar, Simon was 13 en de jongste was pas 9 jaar geworden.

Maar op de achtentwintigste oktober werd de rust van de middagpauze na de lunch plotseling verstoord door hevig geklop op de zware eiken voordeur. De dienstbode liep door de lange met grote marmeren tegels belegde gang naar de voordeur. Toen ze de deur opende, stond er een meisje voor haar van ongeveer twintig jaar. Ze sprak erg vlug en zenuwachtig en was blijkbaar nogal van streek. Ze was uit Den Haag gekomen, zei ze om de burgemeester te spreken. Na lang aandringen liet de dienstbode, na de burgemeester geïnformeerd te hebben, het Haagse meisje in de kleine spreekkamer nabij de voordeur. En daar hoorde burgemeester Scholten het aangrijpende verhaal van het meisje Maria van Schip uit Den Haag. Ze vertelde dat ze de vorige week 's avonds op de negentiende oktober naast de Haagweg nabij Reynevelt bij de bomen haar kind te vondeling had gelegd. Vandaag was ze daar aan het zoeken gegaan. Bij het huisje van glasblazer Wiegel had Neeltje, zijn vrouw, haar binnen gelaten en daar had ze haar kind gezond en wel weer terug gezien. Neeltje Wiegel, de pleegmoeder, was er al snel van overtuigd dat zij de jonge

ongehuwde moeder was. En toen kwam de grote vraag: 'Kan ik nu mijn kind weer meenemen?' 'Ja maar, dat gaat zo maar niet', had Neeltje geantwoord, 'het kind blijft hier en je gaat eerst maar eens naar burgemeester Scholten. Hij woont in Delft op de Wijnhaven.' De jonge moeder Maria van Schip vertelde ook, dat ze niet wist waar of wanneer zij zelf geboren was en ook niet of ze nog een vader of moeder had. 'Toen ik nog heel klein was', vertelde ze, 'woonde ik in Stompwijk bij een boer die Dirk Groen heette. Ik heb nooit broertjes of zusjes gehad. Op school ben ik niet geweest. Lezen of schrijven kan ik niet. Ongeveer zestien jaar was ik toen boer Groen me naar Nootdorp bracht. Daar werd ik dienstmeid bij landbouwer Simon Velthoven. Ik heb er een paar jaar gewoond, totdat ik naar Den Haag verhuisde. Bij de familie Van Rijn kon ik gaan werken als dienstbode. Mijnheer heeft een stalhouderij in de Hooge Nieuwstraat dichtbij het Binnenhof. En daar bemerkte ik later dat ik in verwachting was. Ik was wanhopig en radeloos maar ik heb het wel lang geheim kunnen houden. Maar toen mijn tijd gekomen was, ben ik naar vrouw Schalij, een baker gegaan. Ze woont in een hofje in een dwarsstraatje van de Dennenweg in Den Haag. Daar is mijn kind op 1 oktober om 10.00 uur 's morgens geboren. Hij heet Johannes. Ze hebben hem de volgende dag ingeschreven in de burgerlijke stand van Den Haag. Maar ik kon niet meer terug naar de familie Van Rijn. Ik wist geen raad meer en werd erg angstig. Ik dacht maar iedere keer: Hoe moet dat nu? Hoe kan ik weer gaan werken en tegelijkertijd een kindje verzorgen? Tenslotte ben ik terecht gekomen bij melkboer Klok op Het Zand ook in Den Haag. Het was daar een zorgelijke en hopeloze toestand. Ik werd er bijna gek van. Toen mijn kind drie weken oud was, heb ik hem op een middag opgepakt, goed aangekleed en meegenomen naar buiten. Ik ben gaan lopen door Den Haag en door Rijswijk heen over de Hoornbrug in de richting Delft langs het water. Ik was wanhopig en dacht maar: waar moet ik heen met het kind? Het was al donker en toen heb ik hem

In het Register van den Burgerlijken Stand
der stad 's Gravenhage, is ingeschreven:

Johannes
Zon van { Catharina van Schip

~~Echtelieden~~, wonende
Wijk No.

geboren op den 1 October 1834.

Uittreksel uit de Burgerlijke stand in Den Haag (Foto: Gemeentearchief Den Haag).

achter een boom bij de slootkant neergelegd. Maar nu heb ik er veel spijt van, mijnheer, en ik wil mijn kind terug!

Terwijl Maria hevig snikkend haar verhaal beëindigde, had burgemeester Scholten al enige aantekeningen gemaakt. Hij begon nu aan een uitvoerig proces-verbaal (nr.2 d.d. 28 oktober) precies negen dagen na het eerste proces-verbaal op 19 oktober. Toen hij het hele verhaal had opgeschreven en het meisje ondertussen tot bedaren was gekomen, las hij het officiële verhaal langzaam en duidelijk voor. Op de vraag van de burgemeester of zij dit stuk even wilde ondertekenen, antwoordde ze: 'Ik kan niet schrijven, mijnheer. Ik kan niet ondertekenen.' Ondanks zijn groot medelijden met haar en het berouw dat zij toonde, was de burgemeester verplicht haar te arresteren. Zij had een misdrijf gepleegd. Er werd een agent gehaald, die haar liet opsluiten in de gevangenskelder onder de grote middeleeuwse toren (het Steen genoemd) van het Delftse stadhuis.

In de cel van de stadhuistoren

Terwijl Maria van Schip gevangen zat tussen de zware muren en achter dikke tralies en een met ijzer beslagen deur, liet de burgemeester op zijn kantoor door een van zijn klerken een kopie maken van het proces-verbaal nummer 2. Hij zelf begon aan een begeleidend meer persoonlijk briefje aan de officier van justitie te Rotterdam. Hierin schreef burgemeester Simon Scholten onder andere: 'Zij is werkelijk medelijdenswaardig. Haar volledige bekentenis heeft zij met ondubbelzinnige blijken van spijt en innige droefheid afgelegd.' Ook schreef hij nog dat zij tot de roomse godsdienst behoorde. En tenslotte nog: 'Als zij dat alles naar waarheid bekend heeft, dan is ze werkelijk beklagenswaardig.' Het proces-verbaal en het begeleidend schrijven werden diezelfde middag van 28 oktober naar Rotterdam verzonden. Daarna schreef de burgemeester nog een brief aan de directeur van politie te 's-Gravenhage.

Hierin verzocht burgemeester Scholten om informatie over zijn arrestante, 'die zich noemt Maria van Schip. Laatstelijk heeft zij gewoond bij ene Klok, melkboer op Het Zand te 's-Gravenhage. Tot 1 oktober 1834 heeft zij gewoond en gewerkt als dienstbode bij de heer Van Rijn, stalhouder te Den Haag in de Hoge Nieuwstraat. Omdat zij op 19 oktober j.l. haar kind te vondeling heeft gelegd, heb ik haar laten arresteren en insluiten in het Huis van Arrest hier in Delft. Haar kind moet vermoedelijk begin oktober in Den Haag zijn geboren.' Het antwoord van de directeur van politie in Den Haag kwam heel snel en het bleek allemaal juist te zijn, maar in plaats van haar voornaam Maria had men abusievelijk Catharina vermeld in de geboorteakte nummer 1494 van 2 oktober 1834. De akte was ingeschreven 's morgens om 10.00 uur door de wethouder Gerrit Lodewijk Hooft, officier van de burgerlijke stand te 's-Gravenhage. De weduwe Antje Schaalie, geboren Boosders, baker, oud 37 jaar, was bij de geboorte aanwezig geweest. 'De welke heeft ons verklaard dat het kind van het mannelijk geslacht is en geboren op de eerste oktober 1834 des namiddags ten drie ure uit Catharina van Schip, dienstbode alhier. Zij heeft ver-

klaard hem de naam Johannes te hebben gegeven.'

De twee getuigen die deze akte ondertekenden, waren: Antonie Robert Jacobus Schoemaker, oud 25 jaar, schrijver, en Ludovicus Johannes Badou, passementwerker, 31 jaar oud. Beiden woonachtig in Den Haag. Enige dagen later, eind van de maand oktober, werd Maria uit de cel gehaald. Met een arrestantenwagen, een soort boevenwagen met stevige tralies, werd ze overgebracht naar het huis van bewaring in Rotterdam en daar ingesloten.

De rechtszaal van Rotterdam

In het Huis van Arrest, een groot somber gebouw met zware tralies voor alle ramen, zat Maria in grote spanning ongeveer veertien dagen in voorarrest, bang voor het komende proces waarbij zij voor de rechter zou moeten verschijnen. Op 13 november 1834 werd zij als beklaagde voorgeleid in de zaal van de Rechtbank van Eerste Aanleg in het oude raadhuis van Rotterdam. De heren van het gerecht kwamen binnen en namen plaats achter de grote tafel. In het midden was gezeten mr. Musquetier, president van de rechtbank, rechts rechter Thompson en links rechter Mees. Officier van justitie was mr. Swentbolt. Als griffier fungeerde mr. Sprenger van Rijk.

'Aan de orde de zaak contra Maria van Schip, oud 21 jaar, wonende laatstelijk in 's-Gravenhage, arbeidster.'

Door de griffier werden de aanwezige stukken, de processen-verbaal van de burgemeester van Vrijenban en de verkregen inlichtingen van de politie in Den Haag doorgenomen. Daarna werden als getuigen voorgelezen:

- 1 Pieter Johannes van Ravesteijn, oud 33 jaar, wonende onder Vrijenban, schrijver op de glasblazerij aldaar.
- 2 Neeltje Hoogendijk, oud 34 jaar, zonder beroep, huisvrouw van Frederik Wiegel, wonende onder Vrijenban.

Ze legden elk afzonderlijk de eed af en bevestigden hiermede als waarheid alles wat in het eerste proces-verbaal vermeld stond.

De beklaagde Maria werd nu naar voren geleid naar het beklagdenbankje en legde daarna een volledige bekentenis af. President-rechter mr. Musquetier vroeg haar vervolgens: 'Beklaagde, hoe ben je er toe gekomen om je kind te vondeling te leggen?' Bijna onhoorbaar zei Maria dat ze in haar wanhoop, uit armoede en broodgebrek zover was gekomen. De volgende vraag was nu: 'Waar ben je daarna gebleven?' Maria antwoordde: 'Ik ben die avond naar mijn kosthuis in Den Haag gegaan. Ik heb daar gegeten en een nachtverblijf gevonden.' Hierop merkte de voorzitter smalend op dat ze dus in ieder geval niet door broodgebrek gedwongen was haar kind te vondeling te leggen. Op deze mededeling gaf de beklaagde geen antwoord.

Na een korte beraadslaging in een ander vertrek namen de heren rechters hun plaats weer in. President-rechter mr. Musquetier stond op en las het vonnis voor: 'De beklaagde in de zaak van Maria van Schip wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf van zes maanden en een geldboete van twaalf gulden en vijftig cent.' Met gebogen hoofd en hevig snikkend werd Maria uit de

Beschreeven van Des 29 Octob. 1827.

De Diensten van De Heer De Steen

Burgemeester van Vrijen Bant in landt van El vreten dat
 Maria van Schip te oen noordij in het Hine van Leijst te Rotterdam
 Na het Gods goed luidt. nag erisen gaerdit is 200 als die van
 Van El hang te hooren. Mijn Heer Burgemeester reendt mij
 Vrijig luidt ten besten om an Van El en lichte te schoor van
 wegens oen mijn kindt an is mijn vrien de lyl. en soch.
 Mr. Heer of mijn kindt op de glasblare mij v.ijst dat die er clay
 at nagit vriet om kan vrieten. Ma. mijn Heer mijn v.rieten is
 vrien de lyl. an. god El vreten om kindt 200 gaerde aende wille
 dien of mijn heer 200 gaerd vriet vrien de v.rieten mit mijn kindt
 er vied bij mij te haeten. hooren dat die luidt 200 gaerde 200 de
 wille dien vriet die hane. mit van v.rieten. Ma. men Heer
 He le be trouddt hi. niet lang zal blaren. daer om re zoef at
 Mr. Heer het 200 eer de heer lie or als het v.rieten be vriet
 vriet dat die mij 200. speldt dat die 200. lang van. mijn
 kindt of niet bli ven.

Ik heb hier een meisi ge bregen dat in de brief 200.
 at mijn Heer 200 gaerd zal zijn het na. mijn kindt vriet be vrien
 en als die mijn heer gaerd ind da. Heer vriet daer om v.rieten
 den lyl. taal. is v.rieten. vriet tale bij v.rieten. taal die lyl. od.
 be vrien. at is om ep. vriet meisi te lyl.

Mr. Heer van mijn vrijig luidt ten besten dat die
 Van El 200 lastig moet vallen wegens mijn kindt

Mr. Heer ik v.rieten in dien v.rieten v.rieten is die
 Van El an. mijn den soch. zal v.rieten. dan 200 gij mij e. v.rieten
 Dienst daer.

De Dicht Bant. Mr El Dien v.rieten
 Die lyl. vriet Maria van Schip

De brief die Maria verstuurde vanuit de Rotterdamse gevangenis. Het kanten mutsje was bij deze brief ingesloten (Foto: Gemeentearchief Delft).

rechtszaal geleid en naar de Rotterdamse gevangenis teruggebracht. Voor het misdrijf dat Maria van Schip had begaan, was het vonnis van zes maanden gevangenisstraf in die tijd tamelijk licht te noemen. Haar jeugd, haar vrijwillige bekentenis, haar berouw en haar wanhopige toestand zullen de Rotterdamse rechters vermoedelijk mild hebben gestemd.

Een brief uit de gevangenis

Een week na de rechterlijke uitspraak werd er op 20 november 1834 op de Wijnhaven een grote envelop bezorgd met de vermelding:

Aan Burgemeester S. Scholten
Wijnhaven 93/94
te Delft

Heel verbaasd was de burgemeester toen bleek dat de envelop een brief bevatte van de onlangs veroordeelde Maria van Schip met een heel merkwaardige inhoud. De brief was bijna onleesbaar, slordig geschreven en vol met fouten. Aangezien Maria had verklaard dat zij niet kon lezen en schrijven, zal de brief door een medegevangene zijn geschreven.

De inhoud van deze ongewone brief luidt als volgt:

Geschreven den 19en Nov. 1834

Ten diensten van den Burgemeester van Vrijenban.

Ik laat U Edelachtbare weten dat Maria van Schip zich tegenwoordig bevindt in het Huis van Arrest te Rotterdam. Door Gods goedheid is zij fris en gezond. Dat hoop ik ook te horen van U Edelachtbare.

Mijnheer Burgemeester, ik ben zo vrij aan U een lettertje te schrijven over mijn kind. Mijn vriendelijk verzoek is, Mijnheer Burgemeester, of mijn kind op de blazerij mag blijven. Ik denk dag en nacht aan hem. Ik zou hem zo gaarne nog eens willen zien. Daar verlang ik zo naar.

Zou U zo goed willen zijn om vrouw Wiegel met mijn kind eens bij mij te laten komen? Ik verzoek U, Mijnheer, dit toe te laten. Hoe eerder hoe liever als het U schikt. Het spijt mij zo erg dat ik zo lang van mijn kind gescheiden moet blijven.

Ik heb hier een mutsje gekregen. Het zit hier in mijn brief. Wilt U zo goed zijn om het bij mijn kind te laten bezorgen. En als ik mijn schone goed krijg uit Den Haag, waar ik om gevraagd heb, dan zit er ook een eindje tule bij. Ik zal dat ook aan U Edelachtbare laten bezorgen. Dat is om het mutsje te doen.

Mijnheer, U neemt het mij toch niet kwalijk dat ik U zo lastig val, maar het is allemaal voor mijn kind. Mijnheer, ik vraag U of het mogelijk is om aan mijn verzoek te voldoen. Daarmede zou U mij een grote dienst bewijzen.

In dank verblijf ik
Uwe Edelachtbare dienaar,
die zich noemt
Maria van Schip

Het kanten mutsje (Foto: Gemeentearchief Delft).

De brief met als inhoud het mooie kanten (doop)mutsje voor haar zoon Johannes werd bezorgd op de Wijnhaven in Delft. We zullen nooit weten of Simon Scholten van plan was het mutsje bij Jan Rijweg te bezorgen. Op 17 december 1834 stierf het kind, nog geen drie maanden oud. De brief met inhoud bleef liggen in het kantoor van de burgemeester van Vrijenban. Toen deze gemeente per 1 januari 1921 werd opgeheven en bij Delft werd gevoegd, verhuisde ook de brief van de Rotterdamse gevangene Maria van Schip en kreeg een plekje in het Delftse archief gevestigd op het Oude Delft. Het kanten mutsje is daar nog steeds te bewonderen.

Bijlage 1

Vonnissen

Het Rechterlijk Memoriaal in 4 dln. Uit de jaren 1812 - 1837 aanwezig in het Gemeentearchief te Rotterdam bevat o.a. in het jaar 1834 het vonnis van Maria van Schip en ook nog enkele vonnissen van enige criminelen en hun zware straffen, namelijk:

Hedendaeg 24de Maend Octobr. Achtienhonderd Vier
 endertig des voer middagsten tien uur, compareerde voor
 ons Mr. Groot Schout van de Stadt Wethouder Officier van
 den Burgerlijken Stand der Stadt Dordrecht, Provincie Zuid Holland
 Raad van Borst, weduwe van de heer, ons zere, onzer leg
 gert, laker, die by de geboorte tegenwoordig is, is, is, is,
 Dewelke ons heeft verklaard, dat een kind van het mannelijke geslacht
 geboren is, den Eerste Daze, des namiddagen drie uur
 met Catharina van Schip, dienstbode,
 wonende alhier. -
 Aan Junckhe Zij verklaarde de naam te geven van
 Johannes
 Deze verklaring is geschied in tegenwoordigheid van Antonie Ploeter
 Jacobus Schoemaker, ons vijftien d'ig jaer, schrijver en
 Ludovicus Johannes Buisson, pascheentwerker beiden wonende
 alhier, de laatste een en dertig jaer ons,
 Wy hebben hiervan deze acte opgemaakt en na verlesing ondesteckend.
 met de compareerden.
 A. Bosscher, A. Schoemaker, J. L. Buisson
 G. B. Douve

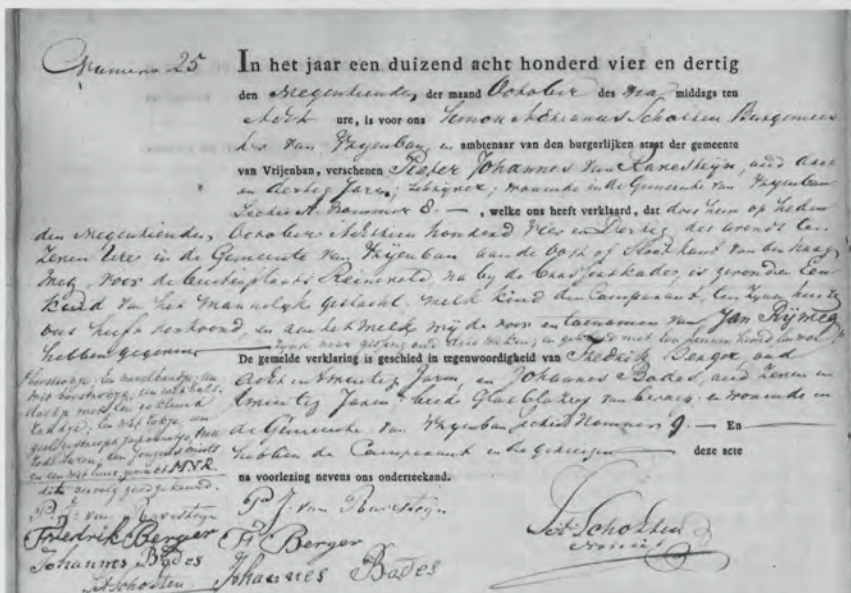
De Haagse geboorteakte van Jan van Schip (Foto: Gemeentearchief Den Haag).

Naam: Coenraad Kemine
 Misdrijf: Diefstal met braak
 Vonnis: Een geseling en een brandmerk en daarna nog 8 jaar tuchthuis!

Naam: Egbert Bouwman
 Misdrijf: Diefstal met braak
 Vonnis: Te pronk staan en daarna nog 6 jaar tuchthuis!

Bijlage 2

Ongehuwde moeders in Den Haag in de jaren 1800 - 1900
 Ongehuwde moeders verkeerden in die tijd sociaal en economisch gezien in
 zeer moeilijke omstandigheden. Bij de wet was het verboden (!) om onder-
 zoek naar het vaderschap te doen waardoor onwillige vaders nooit verant-
 woordelijk konden worden gesteld over de door hem verwekte kinderen.
 Rond 1850 was 12% van alle geboorten in Den Haag buitenechtelijk. Gemin-
 acht door de maatschappij moesten deze moeders maar proberen aan de kost
 te komen. In de strijd om het bestaan kwam er weinig zorg voor het voeden
 en verzorgen van een baby. Van de buitenechtelijke kindertjes stierf dan ook

De akte van inschrijving van Jan Rijkweg in het geboorteregister van Vrijenban (Foto: Gemeentearchief Delft).

al 33% in het eerste levensjaar. Men concludeerde dat dit veroorzaakt werd door opzettelijke verwaarlozing en erger.

Vondelingen werden in die jaren vaak, soms na de zondagse kerkdienst, in een soort veiling aan de man gebracht. Wie genoeg nam met de laagste vergoeding voor kost en inwoning kreeg de kinderen toegewezen. Deze kinderen werden soms al op de leeftijd van zes of zeven jaar al aan het werk gezet, bijvoorbeeld met het timmeren van sigarenkistjes in de sigarenmakerijen.

Bron: J. Kok, E. Kruse en F. van Poppel, 'Uitbesteed of doodgehongerd: De sterfte onder buitenechtelijk geboren kinderen in Den Haag in de negentiende eeuw', *Jaarboek Geschiedkundige Vereniging Die Haghe* (1995): 83-107.

Bronnen

- G.A. Delft: Inv. Nr.2 Archief Vrijenban: Register van Processen-Verbaal, 1834 19/10 en 1834 28/10. (1830 - 1838), brieven van de burgemeester van Vrijenban aan de Officier van Justitie te Rotterdam en de directeur van Politie te 's Gravenhage.
- G.A. Den Haag: Het Register van den Burgerlijken Stand der stad 's Gravenhage. Akte nr. 1494 - 2 October 1834.
- G.A. Rotterdam: Het Rechterlijk Memoriaal (4 dln.) (1812-1837). Vonnissen 13-11-1834.

DAM De Deughlaeme Waer

Specialiteiten in:
binnen- en buitenlandse kaas,
fijne vleeswaren,
versgebrande noten en
wijnen

Brab. Turfmarkt 65 - Delft
Tel. (015) 212 32 14

Uw adres voor:

een lekker, eenvoudig belegd broodje

tot en met

volledige catering van partijen en feesten

100 jaar academische promoties in Delft

Jan van Loef

Voorgeschiedenis

De geschiedenis van de promotie tot een academische graad is vrijwel zo oud als die der universiteiten zelf. Het woord doctor, dat leermeester betekent, is een eretitel die al ongeveer 750 jaar geleden aan uitmuntende geleerden werd gegeven. Aan de oudste der universiteiten, die van Bologna, kreeg het woord de betekenis van een waardigheid die door de hoogleraren van de instelling kon worden verleend. Keizers en pausen schonken aan universiteiten het *ius promovendi*: de bevoegdheid hen, die deze onderscheiding verdienden, te bevorderen tot doctor. Dit gebeurde veelal na een ondervraging, na een geleerd betoog, na een verdediging van wetenschappelijke uitspraken, of een dissertatie/proefschrift. In de openbare plechtigheid, de promotie, werd dikwijls bij het verlenen van de graad een teken van deze waardigheid uitgereikt: een ring, handschoenen, de doctorshoed, in latere tijden ook wel een boek.

De regeling der promotie zal aan de verschillende universiteiten in de gewesten van de Republiek der Verenigde Nederlanden plaatselijk verschillend zijn geweest, maar zij heeft overal op dezelfde beginselen berust, zoals die door gewoonterecht en universitaire tradities worden bepaald. Na het herstel der onafhankelijkheid krijgt ons land zijn eerste hogeronderwijswet, het zogenaamde Organiek Besluit van 1815; het regelt ook het verkrijgen van de doctorsgraad en kent de private en de publieke promotie, alsmede het doctoraat *honoris causa*.

Hoe weinig overigens de behoefte werd gevoeld deze aangelegenheid wettelijk te regelen, blijkt wel uit de geschiedenis van de in 1876 tot stand gekomen hogeronderwijswet. In het voorontwerp van 1874 kwam een bepaling over de promotie niet eens voor, het betreffende artikel is bij amendement in de wet opgenomen. De minister nam het over, hoewel hij van oordeel was dat de wet erover had kunnen zwijgen. Toen in 1905 de Polytechnische School, die althans formeel tot het middelbaar onderwijs behoorde, tot Technische Hogeschool werd verheven, werd daarbij tevens de mogelijkheid opengesteld om in de technische wetenschap de doctorstitel te verwerven. Bij de voorbereiding van de wijziging, die vele jaren heeft geduurd, moesten veel tegenstrijdige meningen worden overbrugd en de aangelegenheid van het doctoraat was er één van. In 1902 verzocht minister A. Kuyper aan de toenmalige hoogleraar-directeur van de Polytechnische School, prof.ir. J. Kraus, een ont-

werp te maken en toen deze daarvoor de medewerking van zijn collega's inriep, bleken op dit punt de opvattingen verdeeld. Sommigen vreesden, 'dat door het instellen van een doctorsgraad de enkele ingenieurstitel in de ogen van het publiek verkleind zou worden', terwijl één der afdelingen meende, dat 'de techniek, van burgerafkomst, maar bezig patriciër te worden, met te haken naar historische titels, zich parvenu zou betoonen.' Ook Kuyper zelf had bezwaren, niet van principiële, maar van tactische aard: hij vreesde tegenkanting van de zijde der universiteiten en achtte het beter deze aangelegenheid tot later uit te stellen. Kraus hield echter voet bij stuk en nam in zijn ontwerp het artikel op: 'Aan hen die in het bezit zijn van een ingenieursdiploma kan een doctoraat in de ingenieurswetenschappen worden verleend.' De minister nam tenslotte, zij het in andere bewoordingen, dit artikel in zijn wetsontwerp over.

Bij wet van 22 mei 1905 werd de Polytechnische School (Polytechnicum) verheven tot Technische Hogeschool, waarmede het academische niveau van de Delftse technische opleiding werd erkend, en de mogelijkheid werd geopend de doctorstitel in de technische wetenschap te verlenen. Bij de behandeling in de Tweede Kamer was er geen noemenswaardige oppositie tegen de instelling van de Technische Hogeschool. 'Sterker nog dan bij universitair onderwijs is op technisch gebied te rekenen én met de sterke concurrentie van het buitenland, én met den onmiddellijken invloed van dit onderwijs op 's lands welvaart en onze volkstoestand.' Bij het voorstel tot het verlenen van het promotierecht werd wel opgemerkt, dat dit een krasse inbreuk betekende op de traditie, 'waar tot dusverre de klassieke studiën (Latijn en Grieks) als noodzakelijke voorbereiding voor het universitaire onderwijs op de voorgrond hebben gestaan.' Minister Kuyper weerlegde dit door te stellen dat het doctoraat aan een hogeschool niet hetzelfde is als aan een universiteit: 'Aan eene universiteit is het de natuurlijke terminus ad quem en is daarom naar de faculteiten onderscheiden: bij de hogeschool daarentegen is het een uitzondering ten behoeve van hen, die na hun einddiploma verworven te hebben, zich als candidaat-geleerde voor een hoogereren titel aanmelden.'

Van Polytechnicum tot Technische Hogeschool

De feestelijke opening vond plaats op 10 juli 1905 in de Stadsdoelen, waarbij koningin Wilhelmina zich bereid had verklaard zelf de Technische Hogeschool te openen. Zij was vergezeld van koningin-moeder Emma en prins Hendrik. Na voorlezing van het Koninklijk Besluit betreffende de opening der Technische Hogeschool werd bij afwezigheid van minister Kuyper de inleidende toespraak door de president-curator J.E.N. baron Schimmelpenninck van der Oye van Hoevelaken gehouden. Hij benadrukte onder andere het volgende: 'In dezen tempel wordt de wetenschap niet uitsluitend toegepast, maar er wordt ook gezocht naar de juiste methode dier toepassing. En dat wetenschappelijk onderzoek is -hoe men overigens ook over bovenbedoelde on-

derscheiding zelve oordeele- één der kenmerken van hooger onderwijs.' En hij vervolgde: 'Ik behoef er dan ook nauwelijks aan te herinneren, dat ten deze de natuur weder sterker was dan de leer, en dat men ook feitelijk in sommige opzichten het Polytechnicum als een Hoogeschool behandelde. Zoo voerden b.v. de mannen die aan deze instelling leeraarden voor het meerendeel wettelijk den titel van hoog-leeraar; zij die daar onderwezen waren vrijgesteld van het overleggen van een bewijs van zedelijk gedrag en van bekwaamheid; zoo waren de hoogleeraar-directeur en hoogleeraren bij de wet van 1890 verkiesbaar gesteld voor het lidmaatschap der Eerste Kamer.' Geen wonder derhalve dat, toen een Koninklijke Boodschap aan de Tweede Kamer ter overweging aanbood een wijziging en aanvulling der wet tot regeling van het Hooger onderwijs, waarvan één der artikelen luidde: 'Er wordt van Rijkswege hooger technisch onderwijs gegeven aan een Technische Hoogeschool', dit artikel zo goed als algemene instemming vond.

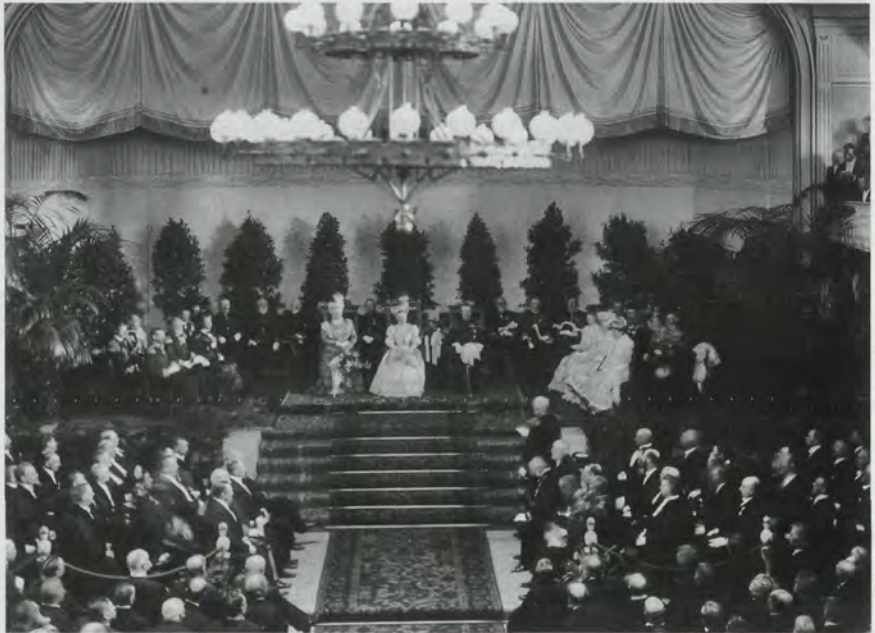
'Uwe majesteit heeft Hare Koninklijke handteekening willen stellen onder de wet, die de Hoogeschool in 't leven riep. Uwe Majesteit heeft de plechtigheid der opening met Hare hooge tegenwoordigheid willen vereeren. In die verwachting richt ik thans tot Uwe Majesteit het eerbiedig verzoek wel tot de feitelijke opening der Technische Hoogeschool te willen overgaan.'

Rede van H.M. Koningin Wilhelmina bij de plechtige opening van de Technische Hogeschool, 10 juli 1905:

'Mijnbeer de Voorzitter van het college van curatoren

Mijne belangstelling in het technisch onderwijs heeft mij gedrongen, deze Hoogeschool in persoon te openen; tredend in de voetsporen van mijn onvergetelijken vader, die het toenmalige polytechnicum zulk een warm hart toedroeg en daarvan op zoo menigerlei wijze deed blijken, wensch ik van deze plaats te getuigen, dat ik doordrongen ben van het groote gewicht, hetwelk deze Hoogeschool zal hebben voor ons vaderland en voor onze overzeesche bezittingen, dat ik met ingenomenheid en voldoening deze wetenschappelijk zoo hoog staande instelling heden als Hoogeschool zal openen. Daar sedert eeuwen ons vaderland een wereldvermaardheid dankt aan de bouwkundigen en ingenieurs, welke ver buiten onze grenzen werken van allerlei aard tot stand brachten en ook in den tegenwoordige tijd onze technici Neerlands roem hooghouden in alle werelddelen, komt dit technicum voorwaar de bevordering tot Hoogeschool ten volle toe. Geheel beaam ik hetgeen u hebt gesproken omtrent het technisch onderwijs en volkomen stem ik in met uwe opvatting van de taak van deze instelling. Moge de verheffing van het Polytechnicum tot Hoogeschool bevorderlijk zijn voor het wetenschappelijk onderzoek en de diepe studiën, alhier gemaakt, welke mannen vormen, in ruime mate bijdragend tot den bloei van ons vaderland op wetenschappelijk en stoffelijk gebied.

Ik open deze Hoogeschool en noodig den Rector-Magnificus uit om thans het woord te voeren'. (afb. I)

Afb. 1. Plechtige opening van de Technische Hogeschool Delft door H.M. Koningin Wilhelmina op 10 juli 1905 in de Staatsdoelen (Foto: TU Delft).

Prof.ir. J. Kraus, hoogleraar waterbouwkunde en rector-magnificus sprak onder andere de volgende woorden:

'Door de Technische Hoogeschool thans wettelijk in het hoger onderwijs te integreren had minister Kuyper getoond te begrijpen, welk een machtige invloed de technische instituten, die zich in Duitsland achtereenvolgens onder de naam van academies, polytechnische scholen en technische hogescholen tot de hoogste graad van volkomenheid hadden ontwikkeld, gehad hebben op de ongemene bloei van de Duitse nationale nijverheid. Daar was tenslotte dan ook in 1899 de algehele gelijkstelling bezegeld van de technische hogescholen met de universiteiten met inbegrip van het recht om de doctorstitel toe te kennen. In de kring dier buitenlandse zusterinstellingen zou Delft met haar nieuwverworven wettelijke status zich ten volle kunnen handhaven op het niveau dat past bij haar kwaliteit. De ingenieursopleiding in Nederland had de volwassenheid bereikt, ook al ruimschoots vóór 1905. Met de wet die thans in werking komt is nu de klip verwijderd, waarop menig wel overwogen plan tot verbetering en uitbreiding van hulpmiddelen en onderwijskrachten is gestrand. Wij mogen ons thans met grond vleien dat de Rijks Technische Hoogeschool met zijn meer dan 1100 studenten weldra behoorlijk zal zijn toegerust, gelijk zoovele zusterinstellingen in naburige landen'.

Van middelbaar naar hoger onderwijs

De betekenis van de voor de Delftse ingenieursschool zo belangrijke koninklijke toespraak, waarmee deze verheven werd tot het hoger onderwijs, met andere woorden de academische status verkregen had, was groot. In de wet van Thorbecke van 1863 werd de ingenieursopleiding nog beschouwd als een vorm van voortgezet beroepsonderwijs en werd daarom nog gerekend tot het middelbaar onderwijs. Dit wilde niet zeggen dat de universiteiten nu ook de Technische Hogeschool Delft opnamen in haar kring. De oude vooroordelen jegens toegepaste wetenschappen en jegens de technische in het bijzonder, zetten hun lange taaie leven als vanouds voort. Dat was niet alleen zo in ons land. Ook in het technisch zo ontwikkelde Duitsland dat zijn opkomst als grote mogendheid grotendeels te danken had aan zijn ingenieurs, hadden de toen reeds aanwezige technische hogescholen nog jaren op te boksen tegen het *dédain* der universiteiten.

Met betrekking tot verlening van een Delfts doctoraat kwam natuurlijk geen enkele vergelijking met een universitair doctoraat in aanmerking. Niet alleen omdat een universitair doctoraat toen nog kennis van Grieks en Latijn op het niveau van het eindexamen gymnasium vereiste. De eis van een gymnasiale opleiding zou absurd zijn geweest voor een doctoraat van de Technische Hogeschool, omdat de Delftse opleiding bedoeld was aan te sluiten op het eindexamen van de HBS-B. De betekenis van een academische promotie is het afleggen van een proeve van bekwaamheid tot het zelfstandig beoefenen van de wetenschap als blijkt waarvan een proefschrift is geschreven dan wel een proefontwerp is vervaardigd door de promovendus/*da* [*toevoeging van auteur*] aldus artikel 15 uit de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van 1986.

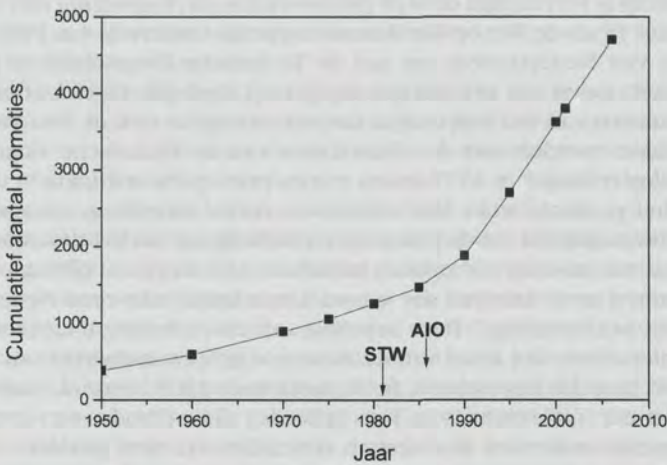
Het recht van Nederlanders om aan de Technische Hogeschool te promoveren is verbonden aan het met gunstig gevolg afgelegde ingenieursexamen. Afgestudeerden van het Polytechnicum, die overigens ook de titel van ingenieur hadden, werden met de abiturienten van de Technische Hogeschool Delft gelijkgesteld. In 1927 kwam er een principiële wijziging in de regeling van het promotierecht. Het college van rector-magnificus en assessoren kreeg de bevoegdheid 'tot de promotie ter verkrijging van het doctoraat in de technische wetenschap toe te laten hem/*baar*, die met goed gevolg een doctoraal examen in de faculteit der wis-en natuurkunde aan eene Nederlandse universiteit heeft afgelegd'. Deze bepaling, snel en veelvuldig toegepast, weerspiegelt niet alleen het besef van de materiële gelijkwaardigheid van universiteit en technische hogeschool, die formeel sinds 1905 bestond, maar vooral het inzicht dat het onjuist is in haar gebieden en methodes van natuurwetenschappelijk onderzoek al te zeer als verschillend te zien! Van deze tendens tot integratie van de wetenschap heeft de wetgever dan ook de uiterste consequentie getrokken en impliciet het ingenieursexamen en het doctoraal examen synoniem verklaard.

De eerste Delftse promoties

Met het door de Technische Hogeschool Delft in 1905 verkregen ius promovendi, kon de eerste promotie plaatsvinden. Nicolaas Louis Söhngen promoveerde op vrijdag 6 juli 1906 'desnamiddags ten 2½ uren' in de Prinsenkamer van het toenmalige hoofdgebouw, Oude Delft 95. Het proefschrift droeg de titel *Het ontstaan en verdwijnen van waterstof en methaan onder den invloed van het organische leven*. De promotor was prof.dr. M.W. Beijerinck en de promotie was met lof. De tweede promotie was enkele maanden later. In maart 1912 promoveerde de eerste vrouw in Delft, ir. Jeanne Egbertine van Amstel, op het onderzoek *De temperatuursinvloed op physiologische processen der alcoholgist*. Promotor was prof.dr. G. van Iterson jr. en de promotie was eveneens met lof.

Waren de dissertaties in de eerste vijftig jaar bijna uitsluitend in het Nederlands, in de tweede halve eeuw is het Engels de meest gebruikte taal. De toegenomen internationalisering van het technisch-wetenschappelijk onderzoek is hieraan niet vreemd. Dit blijkt ook uit de samenstelling van de huidige promotiecommissies, waarin ook buitenlandse geleerden gevraagd wordt zitting te nemen. De eerste Engelstalige dissertatie verscheen echter al in 1919 van ir. Johanna Hendrika Maria Manders en was getiteld *Application of direct analysis to pulsating and oscillating phenomena* en met als promotoren prof.dr.ir. J.A. Schouten en prof.ir. C. Feldmann. De promotie was met lof.

Het eerste honderdtal promoties vond plaats in de Prinsenkamer en van 1925 tot en met 1965 in de Heilige Geestkapel, Oude Delft 118 (afb. 2) Sindsdien

Figuur 1. Cumulatief aantal promoties 1905 t/m 2006. De sterke toename vanaf 1990 wordt toegeschreven aan de oprichting van de Stichting Technische Wetenschappen in 1981 en de introductie van Assistenten in Opleiding.

Afb. 2. Heilige Geestkapel van 1925 tot en met 1965 in gebruik als aula van de Technische Hogeschool (Tekening H. Houtzager, Gemeentearchief Delft).

vinden zij plaats in de senaatszaal van het aulagebouw. In de eerste vijftig jaar was het totaal aantal promoties 480 (dit is 5% van het totaal aantal in diezelfde periode afgestudeerde ingenieurs), waarvan er dertig in het cursusjaar 1956-57 plaatsvonden. In de tweede halve eeuw was dit aantal 4229. Vanaf 1990 is het promoveren sterk toegenomen; in de laatste vijftien jaar zijn er gemiddeld tweehonderd promoties per jaar. In ongeveer 15 % betreft het een vrouw (figuur 1).

Promoties toen en nu

In de eerste helft van de twintigste eeuw waren de promoties aan de Technische Hogeschool Delft veelal van promovendi die hun onderzoek hadden gedaan in de scheikundige technologie of de technische natuurkunde, waar onderzoek regel was. De gepromoveerden vonden hun latere werkkring bij het

Afb. 3. Uitreiking van het eredoctoraat aan prins Bernhard op 6 november 1951 in de Nieuwe Kerk. Zijn promotor was prof.dr.ir. A.J. Kluyver (Foto: TU Delft).

middelbaar of het hoger onderwijs, in industriële researchlaboratoria en bij overheidsinstituten. Het behalen van een doctoraat in de meer technische vakken was toen veel minder gebruikelijk. In de Afdeling der Weg- en Waterbouwkunde bijvoorbeeld constateerde prof.dr.ir. J.Th. Thijsse (1893-1984), dat er geen sprake was van een onderzoekcultuur (de bekende waterbouwkundige deed zijn onderzoek in het zelfstandige Waterloopkundig Laboratorium). Het betekende dat promoties in genoemde afdeling dan ook weinig voorkwamen. Misschien is daarbij ook van betekenis geweest de uitspraak van Rijkswaterstaat dat 'een echte civiel ingenieur afziet van een doctor's graad'. Hoe het ook zij, de tijden zijn veranderd gezien het feit dat in diezelfde afdeling het aantal promoties vanaf 1980 systematisch is toegenomen en vergelijkbaar is geworden met het aantal bij de scheikundige technologie of bij de technische natuurkunde. Er wordt nu ook promotieonderzoek gedaan bij andere afdelingen waar dit vroeger nauwelijks gebeurde. De oprichting van de Stichting Technische Wetenschappen, STW, in 1981 heeft hier zeker stimulerend gewerkt (zie figuur 1). Het is in dit verband nog interessant te vermelden dat het percentage gepromoveerde hoogleraren benoemd in deze afdelingen in de afgelopen jaren significant is toegenomen.

De laatste jaren is er in Delft zowel onder studenten als promovendi een duidelijke toename van het aantal vrouwen en buitenlanders. In het academisch jaar 2004-2005 had 40% van alle promovendi een buitenlands diploma dat hen het recht gaf hier te promoveren. Van de 182 nieuwe doctores kwamen er tien uit China, acht uit Italië en zes uit Bulgarije. Uit 25 andere landen waren er vijf of minder.

Een vergelijking tussen promoties nu en die uit de begintijd van de Technische Hogeschool laat zien dat de gemiddelde leeftijd waarop de doctors graad verkregen wordt, nu enkele jaren hoger ligt en dat een doctorstitel behaald op de leeftijd van 25 jaar of lager niet meer voorkomt. Dit heeft onder andere te maken met verlenging in tijd van de vooropleiding alsmede van de universitaire studietijd die van gemiddeld vier naar tenminste vijf jaar is gegroeid. Voor buitenlandse promovendi kan nog gelden dat de aanpassing in een ander land extra tijd vraagt.

Het proefschrift is traditiegetrouw een gedrukt boekje met een oplage tussen de vijfhonderd en duizend exemplaren. Hiervan is een groot aantal bestemd voor de verschillende universiteitsbibliotheken in binnen- en buitenland. Alhoewel het proefschrift in omvang in de loop der jaren ongeveer gelijk is gebleven, zijn er duidelijke verschillen. In de vroegere proefschriften was er vaak sprake van een wijdloperige beschrijving van het uitgevoerde onderzoek, tegenwoordig wordt een en ander bondiger gepresenteerd. Resultaten worden veelal in tabelvorm en/of grafisch weergegeven en daarnaast is de tekst voorzien van al of niet gekleurde illustraties. Verwijzingen naar andermans werk op verwant onderzoeksgebied, gepubliceerd in technisch-wetenschappelijke tijdschriften, de zogeheten literatuurreferenties, beslaan verscheidene pagina's en zijn in de plaats gekomen van de voetnoten onder aan de bladzijde, die vroeger gebruikelijk waren. In feite is dit een gevolg van de sterke toename van de wereldwijde inspanningen op het terrein van technisch-wetenschappelijk onderzoek in de huidige tijd.

Stellingen

Aan een proefschrift is een los blad toegevoegd, waarop de promovendus tenminste tien stellingen heeft geformuleerd, waarvan geëist wordt dat iedere stelling verdedigbaar moet zijn. Dit is ter beoordeling van de promotor(en). Gebruikelijk is dat de meeste stellingen op een of andere manier betrekking hebben op het in de dissertatie beschreven onderzoek. Daarnaast zijn enkele stellingen van meer algemene aard en sommige zijn daarbij niet van humor gespeend. Hier volgt het kwatrijn *Stellingmateriaal*:

De beste stelling is misschien van hout,
Want verder blijft er al te veel mankeren
Aan zuiver, scherp en bondig formuleren.
Een goed gestelde stelling is van goud.

Promotieplechtigheid

Het begin van de promotieplechtigheid is in het hierna volgende kwatrijn *Intocht* verwoord:

Wij schrijden binnen in een stijve stoet,
Pedel met staf, rector en professoren,
Bijna zo hanig als de drie tenoren,
Weet, promovendus, wat gij weten moet.

Bij de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs van 1986 werd de naam Technische Hogeschool vervangen door Technische Universiteit en daarbij kwamen alle aanduidingen van studierichtingen bij de doctorstitel te vervallen. Bij die gelegenheid kwam er ook een verandering in het protocol van de promotieplechtigheid. Sindsdien spreekt de pedel ter beëindiging van de plechtigheid 'hora est' in plaats van 'de tijd is verstreken' (afb. 4).

Bij universitaire promoties is het gebruikelijk dat de promovendi zich laten vergezellen door twee paranimfen, meestal vrienden en soms een familielid. Alhoewel dit in Delft minder vaak gebeurt, komt het wel voor. Het volgende kwatrijn *Paranimf uit 't vak* verwijst ernaar:

De vragen worden niet aan haar gesteld,
Ze hoort waarschijnlijk bij de goede vrienden,
Maar als wie wél praat 't antwoord niet kan vinden
Zie je het door haar ogen uitgespeld.

Afb. 4. De buluitreiking aan Hannie de Wilde (1997) na de geslaagde verdediging van haar proefschrift. Op de achtergrond de pedel met staf (Foto: TU Delft).

Promovendi zijn in belangrijke mate de uitvoerders van het wetenschappelijke onderzoek dat bij de Technische Universiteit Delft gebeurt en promotie kan gezien worden als de bekroning van hun werk. De duur hiervan is vier à vijf jaar. Een goede begeleiding door de staf is daarbij van groot belang en deze is mede bepalend voor een succesvolle afloop.

Ongeveer 25 % van de beginnende promovendi komt om verschillende redenen niet toe aan de promotie.

De verdediging van het proefschrift ten overstaan van acht commissieleden duurt één uur. Het is eens gebeurd dat tijdens de zitting een promovenda flauw viel. Gelukkig bleek dit van korte duur te zijn, waarna de promotie normaal verliep. Tijdens de gebruikelijke receptie verscheen een bekend Delfts medicus om vanwege een tentoonstelling de ruimte te bekijken. Toen hij beseftte wat er gaande was, feliciteerde hij de jonge doctor en zei wie hij was. Hierop vertelde zij hem wat er tijdens de promotie gebeurd was, waarop hij haar vroeg of zij paranimfen had gehad. Na haar ontkenning zei hij kort en bondig 'als U ze wel zou hebben gehad was dit niet gebeurd'.

De promotieplechtigheid is formeel en traditioneel gebleven en heeft daarmee de tand des tijds doorstaan. Gasten, met name zij die uit het buitenland komen, geven uiting van hun waardering voor de wijze waarop de Delftse promotie wordt beleefd en uitgevoerd.

Ik citeer hier nog het kwatrijn *Slinger van de tijd*

Het rokcostuum, ooit kleding op bevel

En met de tijdgeest amper te verzoenen.

Vandaag opeens zes echt gelakte schoenen

Twee blauw-met-witte sokken, dat nog wel.

Een terugblik

Jacob Cornelis van Marken, (1845-1906), was de eerste student die als technoloog afstudeerde aan het Polytechnicum in 1867. Twee jaar later was hij de stichter van de Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek. Het in 1885 door hem opgerichte laboratorium wordt beschouwd als het eerste industriële researchlaboratorium in Nederland, waar de in Leiden gepromoveerde bioloog dr.M.W. Beijerinck was aangesteld om productieproblemen op te lossen alsmede de productie te verbeteren. Wij zagen dat deze Beijerinck in 1906 als hoogleraar de eerste academische promotie aan de Technische Hogeschool Delft geleid heeft.

De industriële ontwikkeling in Nederland in het begin van de twintigste eeuw leidde tot het ontstaan van researchlaboratoria bij onder andere Philips, Shell en de Staatsmijnen met als gevolg dat de vraag naar academisch gevormde onderzoekers sterk toenam. Eigen onderzoekactiviteiten door deze bedrijven werden van belang geacht in verband met de internationale concurrentie. Ingenieurs met researchervaring waren daardoor in trek bij deze ondernemingen.

Eredocoraten

Naast de mogelijkheid van promoveren was in 1905 ook de mogelijkheid geopend om aan Nederlanders of buitenlanders het doctoraat honoris causa te verlenen wegens buitengewone verdiensten. Volgens het senaatsbesluit van 19 december 1906 werd aan zes Nederlanders het eredoctoraat verleend. Deze erepromoties vonden op 8 januari 1907 plaats in de Remonstrantse Kerk, Oude Delft 102. De eerste van hen was A. Kuyper, die als minister van Binnenlandse Zaken een beslissende invloed heeft gehad op de totstandkoming van de Technische Hogeschool. De rector-magnificus, prof.dr. S. Hoogewerff, was zijn erepromotor. De vijf andere eredoctores waren J. Bosscha ('wegens zijne zeer uitstekende verdiensten als natuuronderzoeker, als leermeester in de toegepaste natuurkunde, en als voorbereider van plannen tot uitbreiding en verbetering van het technisch onderwijs'), G. van Diesen ('wegens zijne buitengewone verdiensten op technisch-wetenschappelijk gebied en als uitvoerend ingenieur'), C. Lely ('wegens zijne bijzondere verdiensten als ingenieur ten opzichte van de ontwikkeling der verkeersmiddelen in ons land en zijne koloniën, en op het gebied der sociaaltechnische wetgeving'), J. Kraus ('wegens zijne buitengewone verdiensten als ingenieur en ten opzichte van het hoger technisch onderwijs') en P.J.H. Cuypers ('wegens zijne verdiensten voor de bouwkunst, de archeologie, de herleving van het ambacht en het vakonderwijs').

Op 22 januari 1992, ter gelegenheid van het feit dat 150 jaar geleden de Koninklijke Akademie in Delft gesticht werd (voorganger van de Polytechnische School), zijn vijf eredoctoraten verleend. Hieronder de eerste aan een vrouw, J.M.H. Levelt Sengers, 'op grond van haar uitzonderlijke verdiensten op het gebied van de thermodynamische eigenschappen van enkelvoudige stoffen en mengsels, in het bijzonder nabij het kritische punt'. Vermeldenswaard is dat bij die gelegenheid zich het unieke feit voordeed dat aan de Technische Universiteit Delft twee eredoctoraten werden verleend aan twee wetenschappers, die een echtpaar vormen te weten de heer en mevrouw Sengers. Door haar aanwezigheid bij deze bijzondere plechtigheid gaf koningin Beatrix blijk van haar belangstelling. (afb.5)

In 2006 is het honderdste eredoctoraat verleend aan M. Reuss, hoogleraar en directeur van het Institute of Biochemical Engineering aan de Universiteit van Stuttgart. Bij de honderd eredoctores zijn vijf Nobelprijswinnaars onder wie J.H. van 't Hoff, H.A. Lorentz en H. Kamerlingh Onnes alsmede 22 buitenlanders. Een eredoctoraat is een onderscheiding, waaraan dezelfde rechten zijn verbonden als aan de gewone doctorstitel. Niet alleen hoort er een oorkonde (voorzien van het zegel van de Universiteit) bij, maar ook een speciale kappa, die bij feestelijke gelegenheden bijvoorbeeld samen met een toga kan worden gedragen.

Een buitengewone plechtigheid was de erepromotie van prins Bernhard op 16 november 1951 in de Nieuwe Kerk met als erepromotor prof.dr.A.J. Kluyver.

Afb. 5. De rector-magnificus, prof. drs. P.A. Schenck, koningin Beatrix en de eredoctores mevrouw J.M.H. Levelt Sengers, J.V. Sengers en P. Winsemius op 22 januari 1992 (Foto: TU Delft).

Bronnen en literatuur

- Aarts, J.M., [et al.], *A century of doctorates at Delft: extract from the register of doctorates at Delft University of Technology 1905 through 2001* (Delft: Delft University of Technology, 2002).
- Baudet, H., *De lange weg naar de Technische Universiteit Delft: De Delftse ingenieurs-school en haar voorgeschiedenis* (Den Haag: Sdu uitgeverij Koninginnegracht, 1992).
- Bibliografie van de dissertaties ter verkrijging van de titel van doctor in de technische wetenschappen en lijst van de promoties honoris causa, 1905-1966: uitgave t.g.v. het 25ste lustrum van de Technische Hogeschool = Bibliography of doctoral dissertations and list of doctores honoris causa, 1905-1966: published on the occasion of the 125th anniversary of the University*, aangevuld en bew. door E.B.L. Duyfjes-Ronsdorf ... et al. ('s-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1967).
- Boo, Marion de, 'Martinus Willem Beijerinck een geniale grimbeer,' in *Jaarboek Delfia Batavorum 1996* (1997): 83-90.
- Delftsche Courant*, Het Koninklijk bezoek aan Delft en de Inwijding der Technische Hoogeschool, Maandag 10 Juli 1905.
- Gids 2004-2005*, TU Delft
- Kamp, A.F., *De Technische Hogeschool te Delft, 1905-1955* ('s-Gravenhage: Staatsdrukkerij- en Uitgeverij-bedrijf, 1955).
- Mooij, Hans, *Promotiekwatrijnen*, n.a.v. afscheid Hans Dirken, Werkcommissie promoties TUD, 19 december 2001.
- Priester, Sjaak, 'Graven door honderd jaar promoties,' *Delta: Weekblad van de Technische Universiteit Delft* 22 (29 juni 2006).

- Promood, *PbD Questionnaire 2005: The results* (Delft: Board of Promood, January 2006). On-line beschikbaar, www.promood.tudelft.nl/questionnaire/quest.pdf.
- Schenck, P.A., 'De promotie aan de Technische Universiteit Delft,' in *2000 Delftse dissertaties, een bibliografie: 1905-1992 = 2000 Theses from Delft University of Technology, a bibliography: 1905-1992* (Delft: Bibliotheek Technische Universiteit, 1992), VII-XVII.
- Schot, J.W., (hoofddred.), *Techniek in Nederland in de twintigste eeuw, dl. VII*. (Eindhoven: Stichting Historie der Techniek; Zutphen: Walburg Pers, 2003).
- Vrouwen in Techniek, *90 jaar Delftse Vrouwelijke Studenten Vereeniging* (Delft: DVSV, 1994).
- Wakker, K.F. [et al.] (red.), *Delfts Goud: Leven en werk van achttien markante hoogleraren* (Delft: Technische Universiteit, 2002).

Talens ook voor :

- Digitaal reflex
- Digitaal video
- Beeldbewerking
- Canvas printen
- Scanners
- Back-up
- Foto printers
- Pasfoto's
- Inruil
- Fototassen

Nikon

lowepro

Panasonic

Canon

tamrac

Leica

SIGMA SONY

OLYMPUS

JVC

kijk voor onze aanbiedingen en assortiment op:

WWW.TALENSFOTO.NL

Talens

• FOTO • VIDEO •

Leidschendam
Liguster 23

Gratis parkeren

Delft
markt 36

1e zondag v/d
maand open

Haarlem
Grote houtstraat 169

Leica dealer

Vroeg of laat ontdek je het...

Logement Stads Koffyhuis

De student die hier vroeger kwam, komt nu een lekker broodje eten met zijn gezin, opa komt pannenkoeken eten met zijn kleinkinderen en een verliefd stel heeft zijn eerste afspraakje...

Iedere eerste dinsdag in de maand wordt er een seniorenochtend gehouden in onze ouderwetse gezellige "opkamer".

De gevel van "nu"

Kortom, de deur van Kleyweg's Stads koffyhuys staat voor iedereen open.

In 1966 aan de stamtafel...

... die er, nog steeds staat

Nog steeds hangt er iedere maand een andere expositie aan de muur, maar er is ook nog steeds die gezellige huiskamer, waar je aan de stamtafel rustig een krantje kunt lezen onder het genot van een heerlijk kopje koffie, cappuccino, koffie verkeerd, delftse leut...

Kleyweg's Stads Koffyhuis

Oude Delft 133

2611 EE Delft

tel. 015-2124625

www.stads-koffyhuis.nl

Hoogheemraadschap van Delfland

Het hoogheemraadschap van Delfland werd in 1289 gesticht door graaf Floris V. Het gebied wordt in het westen tussen Hoek van Holland en 's-Gravenhage begrensd door de Noordzee, in het noorden tussen 's-Gravenhage en Zoetermeer door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Rijnland en in het oosten resp. zuidoosten door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Schieland en de Schie en in het zuiden door de Nieuwe Waterweg en het Scheur. Vanouds heeft het schap de zorg voor de buitenwaterkering, sinds 1977 ook voor de binnenwaterkeringen en de zorg voor het waterbeheer in de boezem. In het laatste kwart van de 20^e eeuw is aan deze taken nog de waterzuivering toegevoegd.

Archief

Bij het archief van het hoogheemraadschap worden de archieven van het hoogheemraadschap en zijn rechtsvoorgangers, de polders, bewaard. In deze archieven treft u naast informatie over waterstaatswerken ook geografische- en genealogische gegevens aan. Aangezien het hoogheemraadschap tot de overheid behoort, is op deze archieven de archiefwetgeving van toepassing waardoor zij grotendeels openbaar zijn en kosteloos door belangstellenden kunnen worden geraadpleegd. Een bijzonder onderdeel van de archieven vormen de kaarten en tekeningen. Naast 16^e eeuwse kaarten kunt u ook kaarten uit het laatste kwart van de 20^e eeuw raadplegen.

Hoogheemraadschap van Delfland

Bibliotheek en foto's

De bibliotheek bevat circa 7000 titels. Onderwerpen zijn het beheersgebied en de geschiedenis van Delfland en de waterstaat in het algemeen. Naast 17^e eeuwse werken kunt u hier ook recent materiaal aantreffen. De catalogus van de bibliotheek is met behulp van een computer te raadplegen. Tevens beschikt het hoogheemraadschap over een collectie van c. 3000 foto's betreffende onderdelen van de taakuitoefening, uiteenlopend van personen tot gemalen.

Waar en wanneer

De ingang van het hoogheemraadschap is te vinden aan de Phoenixstraat 32. Het archief is geopend van maandag tot en met vrijdag. De openingstijden zijn 9.30 tot 12.15 en van 13.30 tot 16.30 uur. Bezoek bij voorkeur na voorafgaande afspraak. Op diensten, zoals het laten verrichten van onderzoek en het verstrekken van kopieën zijn de geldende tarieven van de Legesverordening van Delfland van toepassing.

Tapijt

Vinyl

Marmoleum

Karpetten

Laminaat

Lamellen

Jaloezieën

Verf

Rolgordijnen

Behang

Doe-het-zelf artikelen

Zonneschermen

Rolluiken

Hubo Delft BV

Wateringsevest 9

2611 AV Delft

Tel.: 015 - 214 26 48

Fax: 015 - 214 48 46

Uw adviseur bij uitstek voor :

- Advies / bemiddeling aan- / verkoop registergoed
- Taxaties registergoed
- Beheer Verenigingen van Eigenaren
- Advies / bemiddeling hypotheke & verzekeringen

Lagendijk Vastgoed

SCVM

STICHTING
CERTIFICERING
VBO MAKELAARS

VBO **MAKELAAR**

Zoekowlaan 51

2625 PK DELFT

Telefoon / fax 015 - 257 02 47

E-mail : info@lagendijk-vastgoed.nl

Internet : www.lagendijk-vastgoed.nl

Kijk ook eens op :
www.delft-prentbriefkaarten.nl

Project- & Woninginrichting

VAN WITTELOOSTUIJN

Koornmarkt 89 - 2611 ED Delft - Tel. 015-2124273

Openingstijden showroom:
woensdag t/m vrijdag van 11.00-17.30 uur,
zaterdag van 10.00-17.00 uur, daarbuiten op afspraak.

www.vanwittebloostuijn.nl

Honderd jaar geleden

Op 9 januari 1906 overlijdt Jacobus Cornelis van Marken na een langdurig ziekbed op de leeftijd van zestig jaar. Van Marken, oprichter van de Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, heeft in binnen- en buitenland bekendheid gekregen door zijn grote sociale betrokkenheid. Zijn uitvaart wordt uitgebreid beschreven in de Delftsche Courant van 12 januari 1906.

65e Jaargang.

Vrijdag 12 Januari 1906.

No. 10.

DELFTSCHE

Nieuwsblad voor

COURANT.

Delft en Delfland.

Het Courant verschijnt dagelijks behalve op Zondagen.	
Prijs per kwartaal voor Druuk 7,50
..... voor het Verkoop 1,50
..... voor het Verkoop 5,00
Abonnementen 5,00

Uitgever: W. GADE.
BUREAU: VERVENDEK 2.
TELEFOON No. 181.

Prijs der gewone Advertenties:	
Van 1-3 regels (over en onder) 7,50
Indien regt aan 5,25
Grote letters met pleisterlijnen	
Standaardlijnen en -regels onder 1-3 regels	
Drukkersplaat (twee 12 dagen) versmaal bereikt	

On nummer bestaat uit TWEE Bladen, Eerste Blad.

Begravenis J. C. VAN MARKEN.

Het was te verwachten, dat bij de ter-aarde-bestelling van het stoffelijk overzich van wijlen den heer J. C. van Marken, zich eene belangstelling en deelneming zou openbaren als maar zelden of nooit bij eene begrafenis van een niet-officieel man wordt waargenomen. De dood van Van Marken was sedert Maandag het onderwerp van alle gesprekken, en dezen mensch gold eene zeldzaam groote de moesten geliefd: Van Marken was: Van Marken en dezen mensch gold eene zeldzaam groote openbare deelneming bij zijn verschieden. Niet alleen, zij, die uit dienstbetrekking of uit anderen hoofde tot den ontslapene in eenige relatie stonden, hadden sedert Maandagmiddag de vensters

hoofdhouders, de tweede wachman aan de fabrieken. Den kwam achtereenvolgens; het ontsloede van- del der Harmonie-orkest, de Harmonie-orkest en daar- achter de lijkwagen. Aan wegensijden gingen 8 slip- pendragers en 8 dragers slippendragers waren de vier nog in leven zijnde leden van de Oude Gede- de heeren J. M. Bos, P. J. J. Sieha, W. van Velzen en J. M. van Vordelen. In eerste chef-kassier, de drie overigen arbeiders van de fabrieken. Drogen waren de Kermbesturen van Gist- en Oliefabriek, 8 leden uit de Commissie van het personeel der Gist- fabriek, 2 arbeidersvennoten van Van Marken's Drukkerij-Vereeniging, 1 lid van het personeel van „Gemeenschappelijke Eigendom“. Achter den lijkwagen sloten aan volgehooren, waeren familie- leden en daarna de gelijkgestelden. Den kwam het van- deel der Gistfabriek; het personeel der Gistfabriek; vestingwoningers uit Brugge en Delft- haven; het vandeel der Oliefabriek; het personeel der Oliefabriek; het vandeel der Lijnfabriek; het personeel der Lijnfabriek; het personeel van Ge- meenschappelijk Eigendom; het vandeel van Van

grave, eerbiedig gurgort door allen, nagestaard door het levend geslacht. Aan de grove merkten wij op den Minister van Waterstaat, den rector-magnificus en tal van profes- soren der T. H. S., waaronder mr. B. H. Pen- ningharing als vriend, den Senaat van het Delftsch Stu- dentencorps, de Delftsche Kamer van Koophandel, den heer M. C. J. Lucardie, voorzitter van Eigen Help te 's Gravenhage, den heer A. T. van Pelt, voor den Nederl. Colp. Bond, waarvan de over- leedene adviseur was, enz. enz. Als allen geschaard waren, nam de heer F. G. Waller het woord, om namens de verzuimde di- rectoren den overledene te herdenken als pedee- zar. Bovendien herdacht spr. hem als bloedverwant en loermenter, wien spr. grooten dank schuldij was voor wat hij van hem leerde. Een welgemeend rust namte, wenschte spr. den trouwen vriend. De heer D. W. Stork uit Hengelo, herwaart Van Marken namens commissarissen der Gistfabriek. Wat Van Marken groot menkte, was zijn gevoel in zijn idolaal, dat tusschen de drie factoren: leiding,

Begravenis J.C. van Marken

Het was te verwachten, dat bij de ter-aarde-bestelling van het stoffelijk over- schot van wijlen de heer J.C. van Marken, zich eene belangstelling en deelne- ming zou openbaren als maar zelden of nooit bij eene begrafenis van een niet-officieel man wordt waargenomen. De dood van Van Marken was sedert Maandag het onderwerp van alle gesprekken, en dezen mensch gold eene zeldzaam groote openbare deelneming bij zijn verschieden. Niet alleen zij, die uit dienstbetrekking of uit anderen hoofde tot den ontslapene in eenige re- latie stonden, hadden sedert Maandagmiddag de vensters hunner woning ten teeken van rouw gesloten; ook anderen, vrienden van den overledene en zij, die zonder met hem ooit in aanraking te zijn geweest bewondering voor hem voelden, hadden heden hunne gordijnen neêrgelaten, om van hun eerbied voor den doode te getuigen.

Onze overheid had met het oog op veiligheid en om het waardig karakter der

begrafenis niet te schaden, maatregelen van orde genomen. Op de begraafplaats werd geen publiek toegelaten, dan nadat de stoet daarop was aangekomen en dan nog voor zoover de ruimte dat gedoogde. De hekken van het Agnetapark waren ten negen uur gesloten, opdat eene rustige opstelling van den stoet geen banale stoornis zou ondervinden.

De fabrieken waaraan de naam Van Marken verbonden is, waren allen stopgezet, gedurende vijf uren. Het gansche groote en grootsche nijverheidsdorp, dat op andere dagen al leven en bedrijvigheid is, lag thans in doodsche stilte; de zware stoomfluit dreunde haare tijdseinen niet door het luchtruim; de gordijnen van het kantoor hingen dof-omlaag; de stoom sijpelde niet door reten en de Jacobsladder inde Silo had geen transport. 't Was of de adem des doods over deze oppervlakte was gestreken, alles wat hij had aangeraakt het leven benemend. Slechts in de Gistfabriek werkten enkele mannen, in verband met de eischen van het bedrijf.

Te elf uur openden zich de deuren van 'Rust Roest' om den bewoner uit te laten voor altijd. Onder de tonen van Gezang 39: Jezus neemt de zondaars aan. Roept dit troostwoord toe aan allen - enz., aangeheven door de kapel der Gistfabriek, werd de kist waarin het zielloos lichaam van den eenmaal zoo zielvollen man, uitgedragen. Nadat ieder van het personeel zijn plaats had ingenomen, ving, onder de aangrijpend-indrukwekkende tonen van Beethoven's Marche funèbre, de droeve tocht aan.

De stoet werd geopend door: 2 voorloopers: de heeren D. van der Laan en C. Hordijk, de eerste boekhouder, de tweede werkman aan de fabrieken. Dan kwam achtereenvolgens: het omfloersde vaandel der Harmoniekapel, de Harmoniekapel en daarachter de lijkwagen. Aan weerszijden gingen 2 slippendragers en 8 dragers. Slippendragers waren de vier nog in leven zijnde leden van de Oude Garde: de heeren J.M. Boin, P.J.J. Stelten, W. van Velzen en J.M. van Vondelen, de eerste chef-kassier, de drie overigen arbeiders aan de fabrieken. Draggers waren de Kernbesturen van Gist- en Oliefabriek, 2 leden uit de Commissie van het personeel der Lijmfabriek, 2 arbeidsvennooten van Van Marken's Drukkerij-Vennootschap, 1 lid van het personeel van 'Gemeenschappelijk Eigendom'. Achter den lijkwagen sloten aan volgkoetsen, waarin familieleden en daarmede gelijkgestelden. Dan kwam het vaandel der Gistfabriek, het personeel der Gistfabriek; vertegenwoordigers uit Brugge en Delfshaven; het vaandel der Oliefabriek, het personeel der Oliefabriek; het vaandel der Lijmfabriek, het personeel der Lijmfabriek; het personeel van Gemeenschappelijk Eigendom; het vaandel van Van Marken's Drukkerij Vennootschap, het personeel der Drukkerij; het vaandel van het Mannenkoor; de leden van het Mannenkoor; het vaandel van Sparta en de leden van Sparta.

Deze stoet, meer dan 1000 mannen sterk, trok ernstig en langzaam door Delft naar Jaffa, terwijl zich onderweg nog deputatiën van eenige lichamen aansloten, o.a. het bestuur der Kamer van Arbeid voor de Voedings- en Genotmiddelen alhier, waarvan Van Marken gedurende vier jaren voorzitter was, eene deputatie uit den Nederl. Bakkersbond en andere.

Langs gansch den weg stonden rijen van menschen, die eerbiedig een laatsten

groet brachten aan den man, die naar zijn laatste rustplaats werd geleid. Als de stoet de laan van Jaffa was genaderd, hief de muziek de treurmarsch van Chopin aan, terwijl de kist op de baar werd gezet onder de tonen van Psalm 105: Looft, looft, verheugd, den Heer der Heeren. Aan bidt Zijn Naam en wilt Hem eeren. Doet Zijne glorierijke daân, Alom den volkeren verstaan. En spreekt met aandacht en ontzag, Van Zijne wondr'en, dag aan dag.

Inmiddels hadden het personeel en de andere aanwezigen de gelegenheid zich in een krachtig wijden kring rond de groeve te scharen, de omfloersde vaandels nevens elkander ter zijde.

Het lijk werd grafwaarts gedragen onder de tonen van de Marche funèbre van Joh.M. Coenen. Bloemen dekten de kist niet. Overeenkomstig den wensch van den overledene waren geen bloemen gezonden. Genaderd aan den koele diepte hief de muziek aan Gezang 21: Heilig heerlijk opperwezen, Die het groot Heelal gebiedt, Alles moog' verdonkring vreezen, Maar dat vreest Uw luister niet, Zitten wij in treurig duister, Nog behoudt dat eeuwig licht, Al zijn glans en al zijn luister, Waardig aller lof en dicht. Terwijl dit plechtig over den doodenakker weerklonk, daalde Van Marken ten grave, eerbiedig gegroet door allen, nagestaard door het levend geslacht.

Aan de groeve merken wij op den Minister van Waterstaat, den rector-magnificus en tal van professoren der T.H.S., waaronder mr. B.H. Pekelharing als vriend, den Senaat van het Delftsch Studentencorps, de Delftsche Kamer van Koophandel, den heer M.C.J. Lucardie, voorzitter van Eigen Hulp te 's Gravenhage, den heer A.T. van Peski, voor den Nederl. Coöp. Bond, waarvan de overledene adviseur was, enz. enz.

Als allen geschaard waren, nam de heer F.G. Waller het woord, om namens de verschillende directeuren den overledene te herdenken als medewerker. Bovendien herdacht spr. hem als bloedverwant en leermeester, wien spr. grooten dank schuldig was voor wat hij van hem leerde. Een welgemeend rust zacht, wenschte spr. den trouwen vriend.

De heer D.W. Stork uit Hengelo herdacht Van Marken namens commissarissen der Gistfabriek. Wat Van Marken groot maakte was zijn geloof in zijn ideaal, dat tusschen de drie factoren: leiding, kapitaal en arbeid harmonie is te brengen, dus moet gebracht.

De heer Mr W. Mees herdacht voor de Oliefabriek wat Van Marken in haar belang deed.

De heer Mr H. Goeman Borgesius wijdde een woord van dankbare nagedachtenis aan Van Marken, die in zijn sociaal-laboratorium naar de oplossing van problemen streefde en daarin slaagde. Wat onder de bestaande machtsverhoudingen op maatschappelijk gebied te bereiken valt, heeft Van Marken bereikt. Voor dezen man behoeft geen eerezuil gesticht in brons of graniet. In de harten der arbeiders stichtte hij zich een gedenkteeken, duurzamer dan van vergankelijken grondstof.

De heer Tubé, een der Fransche directeuren, bracht Van Marken een laatsten groet, waarna de heer G. Knuttel den ouden, trouwen vriend en directeur namens het gansche personeel der Delftsche nijverheid een ongestoorde rust

Het in 2006 gerestaureerde graf van J.C. van Marken op Jaffa (Foto: Peter Becker).

wenschte, hem verzeerende van de voortdurende liefde van allen.

De heer F. Suringar van Delft en de heer F. Moll van 's Gravenhage herdachten nog Van Marken, de laatste de verzekering gevend dat duizenden in den lande tot in lengte van jaren dankbaar zullen gedenken wat Van Marken deed.

Het Mannenkoor der Delftsche Nijverheid, waarvan Van Marken eere-voorzitter was, zong een lied, gedicht door Willem van Thienen, op muziek van eene Boheemsche volksmelodie. In den tekst als in de muziek lag al de weemoed van het oogenblik:

De sluier der rust heeft zich uitgespreid
Op 't lichaam van lijden zoo moe
De hand van den nacht heeft u neergeveld
En sloot U de oogen toe.

Veel hebt gij gearbeid en veel gedacht
Aan 's arbeiders welvaart en vreê;
En wat er uw nijvere hand volbracht,
Dat voelde uw harte meê.

Thans leggen wij U neer, rust nu ongestoord,
Gij trouwe, gij dierbare vriend!
Wat gij zijt begonnen werk' voort, werk' voort!
Gij hebt uwe rust verdiend.

Mevrouw de wed. Van Marken-Matthes dankte diep geroerd allen bij herhaling voor de innige bewijzen van deelneming. Haren man zegde zij dank voor zijn welbesteed leven, waarom zij hem de welverdiende rust niet misgunde. En onder aangrijpend snikken verklaarde zij thans te zullen trachten alleen voort te zetten wat haar levensgezel begon. Met zachten drang bracht men de diep-ontroerde vrouw van de groeve en allen, zonder onderscheid waren onder den indruk van dit hoogst aandoenlijk moment.

In sombere, gewijde stemming verliet men den doodenakker.

VAN DER LEEUW

BRILLEN

CONTACTLENZEN

ZONNEBRILLEN

Oude Langendijk 1, hoek Koornmarkt
Postbus 2806, 2601 CV Delft
www.vdleeuwoptiek.nl
info@vdleeuwoptiek.nl

Het Kruithuis aan de Schie

Korte geschiedenis van het Generaliteits Kruitmagazijn en de restauratie van de beschilderingen in de poortkamer

An Bergman

Op 12 oktober 1654 ontplofte in de kelder van het voormalige Clarissenklooster aan de Paardenmarkt de daarin opgeslagen 80.000 pond buskruit. Een ramp waarbij tweehonderd huizen met de grond gelijk werden gemaakt, van driehonderd huizen de daken instortten en ontelbaar veel ruiten sneuvelden. Historici gaan er vanuit dat het aantal doden, waaronder de bekende kunstschilder Carel Fabritius, hoger dan honderd moet zijn geweest. Een veelvoud van dit aantal acht men echter niet uitgesloten. De gebeurtenis zou de geschiedenis ingaan als de 'Delftse Donderslag'.

In 1660 besloot de Staten-Generaal een nieuw kruithuis te bouwen aan de Schie, op de veilige afstand van ongeveer anderhalve kilometer buiten de stad. Pieter Post, de hofarchitect van prins Frederik Hendrik, kreeg de opdracht. Hij maakte er een bouwwerk van in Hollands classicistische stijl, bestaande uit een poortgebouw met een dagverblijf voor de soldaten, een kuip- en pakhuis om het buskruit te wegen en te verpakken en twee kruittorens met een gezamenlijke capaciteit van 40.000 pond buskruit. De torens stonden midden in een vijver en waren met elkaar verbonden door twee valbruggen en een eilandje. Om welke redenen en door wiens toedoen het eilandje in de achttiende eeuw is verdwenen, is onbekend. De ingangen van de torens waren voorzien van twee dubbele deuren, waarvan de binnenste waren bedekt met koperen platen. Om vonkvorming tegen te gaan was ook het hang- en sluitwerk van koper. Later is er nog een granaathuis aangebouwd, waarin men de gevulde en klaargemaakte granaten opsloeg. Zowel de torens als het kuip- en pakhuis kregen een gemetseld gewelf met muren die in vergelijking met deze gewelven aanzienlijk dikker waren, zodat bij een eventuele ontploffing alleen het dak er af zou vliegen. Het gehele complex was bovendien ommuurd en omringd door een gracht.

'Dit gansche gebouw is met een fraye voormuur van de weg afgeschoten, alwaar een groote steene brugge onder door loopt, om uit de Schie met vaartuygen, het buskruit en verdere krygsinstrumenten van binnen aan 't pakhuis te kunnen lossen en laden', schreef stadsgeschiedschrijver Dirck van Bleyswijck in 1667. In de periode van de bouwplannen bekleedde pensionaris Bruyn van der Dussen de functie van commies-stapelier. Namens de Raad van State hield hij toezicht op de militaire voorraden in Delft. Ongetwijfeld was

Afb. 1. De schouw voor de restauratie (Foto: Pieter de Ruyter).

hij de persoon die met Pieter Post overleg voerde over het eisenpakket ten aanzien van de veiligheidsvoorzieningen. Een van de vaste medewerkers van Post was Pieter Roman. Deze beeldsnijder was gespecialiseerd in de vervaardiging van ornamenten, zoals rozetten in plafonds, guirlandes voor schoorsteenmantels en wandpanelen. Het is aannemelijk dat hij in 1662 aan de slag ging met het interieur van het poortgebouw. De plafondschilderingen zijn van een onbekende decoratieschilder. Van Bleyswijck stak zijn bewondering over het poortgebouw niet onder stoelen of banken: 'Op de kruyn van deze brugge is den ingang door de voor-muur met een cierijske poort/booghjen met het volle wapen van haer Ed. hoog Mog. de Staten Generael en eenige kruyt tonnekens daer benedens uyt gebeeld. Hier boven komt een pavelioen met een opper-kamertje van een sonderlingh plezierig uytzicht. Van binnen verciert fijn werck, enig geschilder, en vergult, den bundel met seven pijlen

Afb. 2. De schouw na de restauratie (Foto: Pieter de Ruyter).

allerwegen te pas gebracht, als wesende het sinnebeeld van de Staten Generael der Seven Provinciën, welkers devijs concordia res parvae crescunt, dat is 'Eendracht maakt Macht' voor de schoorsteen ook by gevoegd is'.

In de negentiende eeuw gebruikten de toezichhoudende officieren de zo genoemde poortkamer, die een zeer goed uitzicht bood op het terrein en de vijver, alleen nog maar als schuilplaats tegen de regen.

Aanpassingen en bestemmingen

Er zijn diverse bouwhistorische gegevens van het Kruithuis bekend. Zo werd omstreeks 1800 een balkon aan de achterzijde verwijderd en de balkondeur vervangen door een kozijn met twee naar binnen draaiende ramen. Rond 1850 kreeg het poortgebouw aan de zuidzijde een grote nieuwe doorgang. In

1906 verzezen er naast het kuip- en pakhuis een loods en een woonhuis. In 1937 werden de kruiskozijnen met de roedenramen in het poortgebouw vervangen door glas-in-loodramen, de bovendelen van de gevels opnieuw opgemetseld en de kooflijsten bij de kozijnen aan de binnenzijde vervangen door nieuwe, in passende kleur geschilderde exemplaren.

De landmacht vertrok in 1939 uit het complex om plaats te maken voor de luchtmacht. Een jaar later meldde adjudant J.C.P. Walraven: 'Het poortgebouw werd doorzeefd met kogels..... De vijand, de Duitsers, forceerde daarop de poort met enige handgranaten'. De gehele Tweede Wereldoorlog hielden de Duitsers er hun kwartier.

Na de oorlog gebruikte de luchtmacht het complex een tijdlang als opslagruimte, totdat de gemeente Delft het in 1963 voor een symbolisch bedrag kocht van defensie in ruil voor een stuk grond aan de Westlandseweg. Een gedeelte van het complex was toen al enige jaren in gebruik bij Scouting Delfland, die er nog steeds is gehuisvest. Van 1995 tot 1997 was het Kruithuis tevens het onderkomen van studentenroeivereniging Proteus-Eretes. In de achterste toren vond de studentenvereniging De Delftse Zwervers een onderkomen.

De restauratie van de poortkamer

Het is niet verwonderlijk dat het Generaliteits Kruitmagazijn na eeuwenlang intensief gebruik, hard toe was aan een grondige restauratie. In 1992 werd de dijk rondom de vijver verstevigd en net als in 1660 beplant met essen en elzen. Met geld van de gemeente en de opbrengst van geldinzamelingsacties van de scouting konden in 1998/1999 dakkapellen, deur- en raamkozijnen worden hersteld. Voor de restauratie van het plafond en de houten schouw in de poortkamer wendde de voorzitter van de Stichting Het Kruithuis, Herman de Bruin, zich tot de Delftse restaurateur Pieter de Ruyter. Na een uitvoerig vooronderzoek ging de restauratie van start. Tussen de smalle vensters boven de poort werd een monumentale schoorsteenmantel aangebracht met forse acanthusconsoles, zoals ontworpen door Pieter Post in 1662. De zoldering werd vlak afgetimmerd, maar het daarop aangebrachte schilderwerk suggereert een verdeling in vakken door zware balken. In het grote middenvlak is wederom de bundel van zeven pijlen omslingerd door linten te zien, terwijl het geheel is omgeven door een zwaar rechthoekig kader van eikenloof.

De aangetroffen plafondschildering was een restauratie van J. Bruggemans uit 1896. Onderzoek van de Stichting Restauratie Atelier Limburg (SRAL) toonde aan dat onder de door hem aangebrachte kleuren, de oorspronkelijke kleuren van 1662 schuilgingen. Zo bleken de leeuw verguld en het schild rood te zijn. Over een aantal details was er verschil van mening. De zeven pijlen met het lint en het zwaard zouden volgens de SRAL verguld moeten zijn. Maar volgens De Ruyter duidde het wit van de pijlen en het zwaard op zilver, en behoorden alleen het gevest en het lint verguld te zijn. Ingewonnen informatie daarover bij de Hoge Raad van Adel gaf echter geen uitsluitsel. Ook over een detail van de kroon ontstond discussie. Het SRAL constateerde verder dat de binnenkant

van de kroon en de bollen op de beugels verguld waren geweest. Microscopisch onderzoek liet zien dat in een later stadium het verguldsel van de binnenkant van de kroon was overgeschilderd met het rood van de muts en dat de bollen wit waren gemaakt. Problemen met de juiste glans verdwenen doordat het voorgeschreven vernis werd aangepast.

Het restaureren van de schouw bleek een omvangrijk karwei en moest met grote zorgvuldigheid worden uitgevoerd. Timmerman-meubelmaker Do van Dijk maakte de profiellijsten voor de poortkamer, het portaal en de door houtworm aangetaste gedeelten van de kronen aan de schouw.

Op 19 mei 2006 kon de gerestaureerde schouw worden onthuld en het resultaat van maandenlange arbeid bewonderd worden. Onder de gedecoreerde plafonds pronkt nu een schouw, voorzien van een wapen waarin een gouden leeuw met azuurblauwe tong en dito nagels op een rode ondergrond: Zo werd het een poortkamertje, een commies-stapelier waardig.

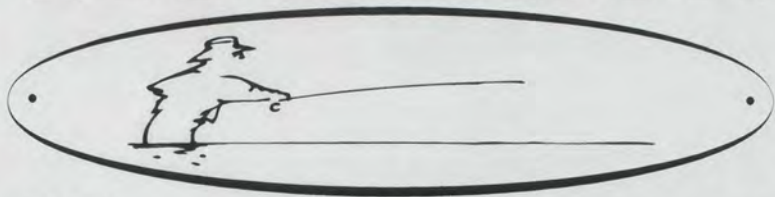
Bronnen:

Bleyswijck, D. van, *Beschryvinge der Stadt Delft, betreffende desselfs Situatie etc.* (Delft: Arnold Bon, 1667[-1680]).

Ruyter, P. de, *Restauratieverslag* (Delft, 2006).

Scoutcentrum 'het Kruithuis'. On-line www.kruithuis.nl (geraadpleegd januari 2007).

Rien Rothfusz

Hengelsport

VAN LODENSTEYNSTRAAT 114, 2612 SK DELFT, TEL. 015 - 212 58 98

Het leven heeft veel mooie momenten

samenwonen, trouwen, kinderen, een eigen huis, een eigen bedrijf...

*Dat regel je maar beter goed
en zakelijk met*

Netwerk Notarissen

Zekerheid voor nu en later

Westvest
Netwerk Notarissen

www.netwerknotarissen.nl/westvest

Westvest 38
2611 AZ Delft
T (015) 219 19 99
E info@westvest-notarissen.nl

Hoog uitzicht op Delft

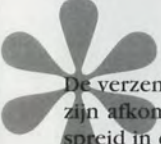
Zomersche meeuwen, die zeer statig zweven
Tegen zoo teerblauw rosgeklekte lucht
Beklemt oonen in hun gerekte vleugelstille vlucht
De stilte waarin we onder deze Delftsche daken leven.

De daken zelf, zeer dicht aaneengerijd,
Lijken roerloos verloren in den tijd
Met al hun soorten rood als eeuwige paletten
Waarop het weer, regen en vorst en mist, hun merken eindeloos zetten.

De late avondzon vangt op de helle haan
Boven de spitse naald der torentrens bekroning.
Al het zonnegoud dat eerst mijn zuidelijke woning
Als in een trillend bad van leefkracht zelf deed staan.

De populieren zijn van het ruischen moe
Alleen de speelsche avondduiven bewegen het diepgroen blad
De wind vermaakt zich hooger met zeer lichtrose wolken
De tuin waarop ik kijk, vouwt al haar bloemen toe
En waar ik overdag een kleurrijk uitzicht had
Verwacht ik nu bij avond intocht van toovervolken.

Hun Koningin, denk ik, zal jong en blond en mooi zijn.
Maar zweeft niet om haar mond bekende oude pijn?
Juist daarom koos men haar wellicht tot Koningin.
Mijn buurman draagt een roode rozenoogst zijn donker woonhuis in.

De verzen 'Hoog uitzicht op Delft', 'Delft in de seizoenen', 'Prinsenhof' en 'Vergeef me' zijn afkomstig uit de bundel *Voltooid begin* van ir. H.A. Jansen c.i.. De bundel is verspreid in een genummerde oplaag van vijf en zeventig exemplaren en door de dichter gesigneerd op 22 december 1949.

Deze drie pagina's poëzie zijn gedoneerd door Frank N. Vroom. Hij heeft zijn uiterste best gedaan de rechthebbenden van de gedichten te vinden en te honoreren. Wie meent rechten te kunnen doen gelden op de afgedrukte gedichten, kan zich alsnog melden bij Frank N. Vroom.

Delft in de seizoenen

Men kan in Delft als God in Frankrijk leven
bij deze lage zonnen, de druiven, àl het fruit.
Straks doet de wind van dit seizoen de vensters beven
En slaan de eerste zware druppels op mijn ruit.

En al het groen der grachten, dat in wulpsche bogen
getoogd stond over het loom en rustig stroomen,
verwelkt tot geel en goud; zoo ook de droomen,
zoo vaak gedroomd, in weemoed overwogen.

Onder het scherpe vriesblauw van de eeuwige koepel,
waaronder deze stad altijd een kleinood is,
spelen wat kinderen met hun houten hoepel,
lachend en joelend, tot in de duisternis.

De grachten liggen er nu glad beijsd, zóó strak getrokken.
De stad wordt stiller bij het eerste sneeuwen.
Veelvuldig is het rauwe krijschen, het zwermen van de meeuwen.
En ijl en zeer veel hoger, het tinkelen van de klokken.

En uit mijn venster kijkend, over de grachten,
wat anders dan een schilderij van Breughel te verwachten?

En deze Lente, duizend, wond' re kleuren.
Veel grijzen, veel zachtblauw, het strijklicht langs de muren
en in mijn open schouw, soms avondlijke vuren,
De geuren uit de polder, het jonge groen, ik ruik alle geuren.

De Lente komt zeer aarzelend langs deze grachten
Maar kijk, ze komt met nieuwe kleur, jonge gedachten.

En in de zomer, Delft, een rijpe vrouw, rijpende vruchten,
Alles veel heller, ook fellerblauw de luchten.
En witte wolken, heel langzaam, tegen het azuur.
Waar proefde ik de zomer ooit zóó puur,
zoo vrij van smet of ongerief van donkere gedachten,
waar zijn de dagen voller, waar dieper blauw de nachten?

Prinsenhof

Zeer rustig onder het onherstelbaar slibben van de eeuwen,
Dit bouwwerk in zijn kleed van metselsteen verstoppen.
Als teeken tegen het breken van de tijd - want alles wordt gebroken -
Staan daar de vaandels in zachtblauw met harde leeuwen.

Want wat is tijd, wat zijn vergane dromen?
De geest wuift eeuwig over de lage landen,
De geest van vrijheid, van ongebonden handen,
In schoone steenvolumen, achter kastanjeboomen.

Dit eeuwenoude, onder miljoenen sterren
Men is zoo moe, het hoofd rust tegen steenen
En koud van hart en in slechts luidop weenen
Lijkt al, wat ooit aan eeuwigs afgewonnen, voorbij en verre.

Want arme wereld, waar is je stijl gebleven
Waar werd de geest niet heulsap van je lusten
En ik, wat kan ik anders dan uitgeput te rusten
Tegen klimop en steen. wat wist ik zelf te geven?

Vergeef me

Vergeef me, als ik zoolang wijl
Bij al wat schoon is en zeer oud
En dat de stilte en de stijl
Van Delft mij nog gevangen houdt.

Vergeef me, als ik zoo slecht zing
Van alles wat ik zeer bemin:
Rozen en steen en schemering.
En vergeef me dit onvoltooid begin.
Straks worden alle wegen grijs
Aan het einde van de reis.

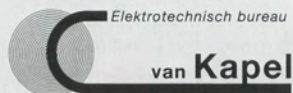
Televisie die gezien mag worden. Zowel aan als uit.

Er is ruimte voor compromissen, en dan is er uw woonkamer. Als u een televisie wilt welke er goed uitziet – of hij nu aan of uit is – dan hoeft u niet verder te kijken.

Bezoek onze showroom voor een demonstratie van de BeoVision 6 met de BeoLab 6000.

BANG & OLUFSEN **B&O**

C. van Kapel, Hugo de Grootstraat 122, Delft, 015 - 212 08 17

www.vankapel.nl

www.bang-olufsen.com

De Le Comteprijs 2005

Wim Weve

De Commissie Le Comte wist bij elkaar veertien verfraaiingen te inventariseren die in aanmerking zouden kunnen komen voor een nominatie voor de Le Comteprijs 2005. Daaronder was er maar één die naar aanleiding van oproepen door derden was aangemeld. Dat betrof overigens de restauratie van Spoorsingel 2 die ook al door de commissie zelf was geïnventariseerd.

Een bijzondere verfraaiing was de restauratie van de gevelsteen van de Latijnse School in de voorgevel van het gemeentearchief, Oude Delft 169. Deze kon evenwel niet voor een nominatie in aanmerking komen omdat de Historische Vereniging Delfia Batavorum zelf de initiatiefnemer ervoor is geweest en de restauratie als lustrumgeschenk aan de stad Delft heeft aangeboden. Uit de overige gegadigden koos de commissie in één stemmingsronde drie nominaties.

Eerste nominatie

Firma Van Kapel voor de verbouwing van een rij panden met winkel, kantoor en bovenwoningen aan de Hugo de Grootstraat 118-136.

Firma Van Kapel aan de Hugo de Grootstraat.

De firma Van Kapel is gehuisvest aan de Hugo de Grootstraat en breidde zich de afgelopen jaren uit door aangrenzende panden erbij te trekken. Daardoor kreeg men uiteindelijk de beschikking over een rijtje van vijf, in oorsprong vrijwel identieke panden, die omstreeks 1900 als één bouwplan zijn gebouwd. Daarin waren behalve beneden- en bovenwoningen ooit drie winkels ondergebracht. Om een grotere en fraaie winkel te creëren en de bovenhuizen optimaal te kunnen gebruiken, werd het rijtje panden ingrijpend verbouwd. Het ontwerp daarvoor werd gemaakt door TAK Architecten, met Joyce van Sprundel als projectarchitect. De verbouwing geschiedde gefaseerd en werd uitgevoerd door C.L. de Boer aannemers BV, uit Hazerswoude Dorp.

Reeds in 2000 werden de verdiepingen verbouwd om er kantoorruimte voor de winkel van de firma Van Kapel en enkele ruimere bovenwoningen te realiseren. De kappen van de huizen werden daartoe vervangen door één doorlopende kapverdieping, met aan de voorzijde een schuin, met zink bekleed dakvlak met fraai ontworpen, eveneens met zink beklede dakkapellen en daarachter een plat dak. De kappen van de buitenste panden werden lager gehouden ten behoeve van een goede visuele aansluiting op de lagere bebouwing aan weerszijden.

Hugo de Grootstraat na de restauratie.

In 2005 werd de laatste fase van de verbouwing afgerond met de verbouwing van de begane grond. Drie onderpuien van vroegere benedenwoningen werden gereconstrueerd terwijl in het middelste pand een nieuwe entreepartij werd aangebracht met een terugliggende pui binnen een natuurstenen omlijsting in een zeer zorgvuldige architectuur. Ter plaatse van voordeur en straatvenster van de vroegere benedenwoningen werden etalageramen met een lage borstwering aangebracht of in die vorm gereconstrueerd. De voordeuren van de bovenwoningen bleven hun vorm en functie behouden.

Met de werkzaamheden in 2005 werd een verbouwing afgerond die als belangrijke facelift kan worden beschouwd door de evenwichtige compositie, de toegepaste architectuur, de detaillering en het materiaalgebruik. Door de ingreep is het karakter van het rijtje panden en het beeld van straat en gevelwand hersteld of versterkt.

Tweede nominatie

De Geste Groep voor de restauratie van de winkelpui van Peperstraat 7.

De winkelruimte van Peperstraat 7 heeft een pui die zich over twee percelen uitstrekt. Reeds lang geleden werd de benedenruimte op de begane grond van het aan de linkerzijde grenzende pand bij de winkelruimte getrokken. In 1929 werd een pui ter breedte van die twee percelen aangebracht. Deze werd uitgevoerd in een eenvoudige aan de Amsterdamse School verwante stijl. De winkel werd enige tientallen jaren geleden verbouwd ten behoeve van een vestiging van het reisbureau Holland International. Daarbij werd de bovenzijde van de pui over de volle breedte van de winkel door wit plaatmateriaal aan het oog onttrokken. Op die strook werden vervolgens een zeer brede lichtbak met de bedrijfsnaam en twee uitsteekreclames aangebracht. De natuurstenen bekleding van de borstweringen onder de winkelramen en van de onderkant van de zijstijlen werd wit geschilderd. Deze ingrepen moeten als een ernstige aantasting van de pui worden beschouwd en daarmee tevens als een aantasting van de straatwand en het gevelbeeld.

Peperstraat.

Na sluiting van het reisbureau kwam het pand in handen van het Rijswijkse bedrijf de Geste groep. Op initiatief van directeur E.G. de Stefano verbouwde zijn bedrijf het pand in eigen beheer. De winkelruimte zou in gebruik komen als een vestiging van de kledingwinkel Sense. De pui werd ontdaan van beplating en lichtreclamebakken. Het houtwerk werd fris wit geschilderd. De natuurstenen bekleding van zijstijlen en borstweringen werd van de verf ontdaan en er werden weer glas-in-loodramen in de bovenlichten aangebracht. De geblokt gepleisterde gevel boven de pui van het rechterpand, dat in opzet uit de zestiende of zeventiende eeuw dateert, werd rood geschilderd. De gevelreclame werd uitgevoerd in losse letters die zo min mogelijk het zicht op de bovenlichten verstoren.

Door de opknapbeurt is een karakteristieke winkelpui in een echte Delftse winkelstraat op zorgvuldige wijze weer in ere hersteld. De gevelreclame is goed zichtbaar zonder het zicht op de bovenlichten te veel te belemmeren.

Derde nominatie

N. Peters, voor de restauratie van de voorgevel van Spoorsingel 2.

Het pand Spoorsingel 2 is omstreeks 1896 gebouwd als onderdeel van een blokje panden met beneden- en bovenwoningen en bedrijfsruimte. Het is uitgevoerd in een decoratieve stijl die als een mengeling van neogotiek en neo-renaissance kan worden beschouwd. Van Spoorsingel 2 waren door invloeden van weer en wind enige jaren geleden al vele natuurstenen, ijzeren en houten onderdelen in een zeer slechte toestand geraakt. De toestand was enige jaren geleden zo gevaarlijk geworden dat de bekroning van de topgevel en de balusters van het balkonhek wegens bouwvaligheid moesten worden verwijderd. Van de fraaie houten dakkapel werden de frontonbekroning en de decoratieve onderdelen van de pilasters verwijderd. Het resterende decoratieve beeldhouwwerk van de geveltop, met opvallende grote drakenfiguren, raakte daarna in een steeds slechtere toestand. Niet ingrijpen zou betekenen dat herstel op termijn niet meer mogelijk zou zijn en dat die onderdelen weggebroken zouden moeten

Spoorsingel 2 voor de restauratie.

Spoorzingel 2 na de restauratie.

worden om ongelukken te voorkomen. De heer Peters was inmiddels eigenaar geworden en gaf de Schiedamse architect M.G.P. Treytel opdracht een restauratieplan te maken, met oude foto's van de oorspronkelijke situatie als uitgangspunt, want ontwerptekeningen waren er niet meer.

De restauratie was ingrijpend. De verdwenen hoekbalusters van het balkon werden gereconstrueerd, sterk aangetaste natuurstenen onderdelen van de topgevel werden hersteld of vernieuwd, de smeedijzeren bekroning van de topgevel werd gereconstrueerd, en de houten dakkapel werd hersteld en

weer van de oude detaillering voorzien en bekroond met een driehoekig fronton. Veel natuurstenen onderdelen, waaronder de opmerkelijke drakenfiguren van de topgevel, bleken uiteindelijk zo sterk aangetast te zijn dat ze geheel opnieuw gebeeldhouwd moesten worden. De ooit tot toegang van een garagebedrijf gewijzigde onderpui aan de rechterzijde, waar oorspronkelijk twee vensters aanwezig waren, behoort niet bij de woning van de heer Peters en kon helaas niet in de restauratie worden betrokken.

Een van de opnieuw gemaakte drakenfiguren.

Het Delftse aannemersbedrijf Hurman, met B. van Haren als uitvoerder, was verantwoordelijk voor de bouwkundige ingrepen. Het natuursteenwerk werd vervaardigd door het Amsterdamse bedrijf Snoep en Vermeer en het ijzerwerk door Siersmederij Groosman te IJzendijke. De Delftse schilder Pieter de Ruyter verzorgde het schilder- en verguldwerk van enkele ijzeren ornamenten van balkonhek en gevelbekroning.

De restauratie van dit pand betekent een belangrijke verbetering, niet alleen van het uiterlijk van Spoorsingel 2, maar vanwege de ligging ervan tegenover het Bolwerk, ook van een veel grotere stedenbouwkundige omgeving.

Tijdens de algemene ledenvergadering op 23 mei 2006 reikte de voorzitter van Delfia Batavorum, Wil Aalbers, een oorkonde uit aan de drie genomineerden. Vervolgens maakte hij bekend dat het bestuur de restauratie van Spoorsingel 2, en daarmee de heer N. Peters als winnaar van de Le Comteprijs 2005 heeft gekozen. De heer Peters nam verheugd de prijs in ontvangst, die zoals gebruikelijk bestaat uit een door De Porceleyne Fles speciaal voor deze prijs vervaardigd Delfts blauw bord.

Delfiana

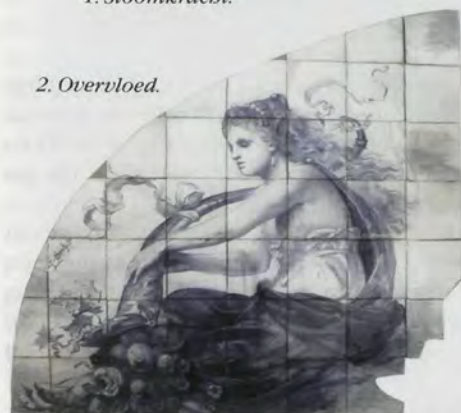
Max van Noort

In het *Jaarboek 1995* is deze rubriek opgezet onder de titel 'Delftse topografie op de veiling', bedoeld voor specifieke Delftse prenten en schilderijen. Echter, er komen allerlei andere met Delft gerelateerde zaken onder de hamer of via andere kanalen op de markt, zoals bijvoorbeeld boeken, zilver, aardewerk et cetera. Onder de titel *Delfiana* wordt derhalve alles vermeld wat voor Delft van belang is.

Unieke serie tegels uit Delfts station

1. *Stoomkracht.*

2. *Overvloed.*

In 1995 en 1996 werden aan het Nederlands Tegelmuseum te Otterlo door de heer Rienstra vier tegeltableaus geschonken die afkomstig waren uit de hal van het Centraal Station te Delft. Bij de grote verbouwing van het station in 1959 werden deze eruit gesloopt onder de noemer van ouderwets en waardeloos. De tegels zouden als puin worden afgevoerd. De Delftsche Courant uit die dagen meldt simpelweg dat 'de onesthetische versieringen langs de wanden verwijderd worden'. Gelukkig zag de heer Rienstra dat anders. Hij redde de tegeltableaus uit 1885 met allegorische voorstellingen van 'Overvloed', 'Telegrafie', 'Stoomkracht' en 'Delftse Stedenmaagd' van de ondergang en metselde die in de gangmuur van zijn eigen Delftse woonhuis. Toen hij in 1995 besloot zijn huis te verlaten koos hij wederom voor een rigoureuze operatie om de toekomst van de tableaus veilig te stellen. Hij besloot ze we-

derom los te hakken en aan te bieden aan het Nederlands Tegelmuseum te Otterlo. Daar bleven zij tot 2005 onopgemerkt in kratten opgeslagen en eerst nu pas wordt het bezit ervan erkend.

Het museum heeft subsidie gekregen om de tegels te laten restaureren. Het station is gebouwd in de jaren 1883-1885 naar ontwerp van de architect C.B. Posthumus Meyjes. In het bestek wordt al genoemd dat er tegeltafels gemaakt moesten worden door Leon Senf van de Porceleyne Fles, hoofd van de schilderswerkplaats, naar een schets van Adolf le Comte.

Voor verdere bijzonderheden wordt graag verwezen naar het artikel van ir. Bart Verbrugge, bouwhistoricus en specialist in tegeltafels en bouwkeramiek van de Porceleyne Fles in *Tegel* 34(2006): 22-31, een uitgave van de Stichting Vrienden Nederlands Tegelmuseum.

Delftse Post, 2 augustus 2006.

3. Delftse stedenmaagd.

4. Telegrafie.

Sotheby's veilt collectie Frits Philips

Na het overlijden van ir. Frits Philips (1905-2005) werd op 4 en 5 december 2006 in het Evoluon te Eindhoven door Sotheby's zijn kunstcollectie geveild. Met grote passie en oog voor kwaliteit hebben Anton Philips (1874-1951) en zijn zoon Frits in de loop der jaren een verzameling samengebracht die getuigt van een uitstekende smaak en stijl. Enkele voorbeelden:

- Een zeldzaam theepotje in Delfts zwart (circa 1705-1720) en toegeschreven aan Pieter Kocks van 'De Grieksche A'. Het is bolvormig van vorm met een rond handvat en een korte rechte tuit en aantrekkelijk beschilderd met vliegende cherubijntjes tussen bloeiende vergeet-mij-nietjes. De hoogte is 12 cm. De opbrengst werd geschat tussen de € 25.000 en € 35.000; de hamer viel bij € 26.400.

- Een uiterst zeldzame set van drie Delftse botervlootjes met op de deksels de

Theepotje in Delfts zwart.

Drie Delftse botervlootjes.

Een Delfts polychrome fopkan.

'oranje' stadhouder Willem IV en zijn echtgenote prinses Anna van Hannover en een leeuw liggend onder een fruitboom (circa 1747). De prins zit op een lage stoel en houdt een staf vast; zijn vrouw draagt een met zorg uitgewerkte gouden dichtgeknoopte gebloemde hoepelrok. De leeuw leunt tegen de voet van een fruitboom en houdt daarbij in de ene poot een zwaard en in de andere zeven pijlen. De hoogte is respectievelijk 14,5 en 16 cm. Los worden de stukken zelden aangeboden en als complete set eigenlijk zelden of nooit. De opbrengst werd geschat tussen de € 60.000 en € 80.000, maar voor deze prijs waren er geen kopers.

- Een Delfts polychrome fopkan (circa 1740-1760) was een van de topstukken uit de collectie van Frits Philips. De hals van de kan is sierlijk en zeer bedrieglijk opengewerkt. Schenken zonder morsen kon alleen door de kan voorzichtig schuin te houden, zodat de vloeistof via het holle handvat naar de eveneens holle bovenrand van de kan liep. Daarna kon voorzichtig worden gedronken uit de schenktuit. Doorgaans lukte dat niet en was het lachen geblazen. De richtprijs was € 40.000 tot 60.000, maar een Amerikaan ging door met bieden tot € 114.000.

Veilinghuis Sotheby's, Amsterdam, 4 en 5 december 2006.

Delftse school doet mee aan hausse

*Baltasar
van der Ast,
Fruitstillevan.*

Ook werk van de zogeheten Delftse School (kunstenaars uit de zeventiende eeuw) deden het op de diverse veilingen erg goed. Begin december 2006 werd in Londen bij Sotheby's € 393.000 betaald voor een fruitstillevan van de Delftse schilder Baltasar van der Ast (1593/94-1657). Het is een tamelijk groot olieverf dat opvalt omdat je in eerste instantie denkt dat je te maken hebt met een bloemstillevan. Vrijwel tegelijkertijd werd in Londen bij Christie's een interieur van de Oude Kerk in Delft van Gerrit Houckgeest geveild voor € 276.350 (taxatie € 100.000 tot 150.000). In Amsterdam werd in november bij Sotheby's een olieverf van de Rotterdamse burgemeester dr. Ysbrand Ysbrandtz, geschilderd door onze stadgenoot Cornelis de Man (1621-1706), afgehamerd op € 144.000. Een keukentafereel van Cornelis Delff (1571-1643) werd op dezelfde veiling afgeslagen op € 72.000. Te veel voor het Museum Het Prinsenhof, dat dit schilderij graag als vervanging had willen hebben voor een andere Delff die teruggaat naar de familie Goudstikker.

Hans Verbagen in Algemeen Dagblad/Delft Dichtbij 13 december 2006, blz. 2-3.

Al wat in boeken steekt

Iets minder dan een miljoen euro is de vraagprijs voor de 'droom' van Willem van Oranje. Het gaat om een onlangs opgedoken, uniek historisch boek uit 1554 dat de Vader des Vaderlands van vrijwel de verschijningsdatum af zijn gehele leven met zich meedroeg. In het boek met de titel *Hypnerotomachia Poliphili* (de droom van Poliphilus) wordt in een droom beschreven hoe een mens moet aankijken tegen onder meer vrouwen, liefde, kunst, tuinen en filosofie. Voor de prins van Oranje was het boek daarom mede een symbool voor zijn onafhankelijkheidsstrijd tegen de Spaanse koning Filips II.

'Het is een zeldzaam boek vol renaissance-idealen. Heel begrijpelijk dat de prins het in 1559 in Parijs kocht en op het leer zijn wapen in kleur liet aanbrengen. Het is een combinatie van prachtige plaatjes, dwaze teksten en bijzondere vormgeving. Tot aan zijn gewelddadige dood in 1584 had hij het bij zich,' zegt historica en Oranjekenner Reinildis van Ditzhuyzen.

Het boek had niet alleen grote invloed op de westerse cultuur. Antiquaar Laurens Hesselink - verkoper van het boek - roemt ook het nationaal belang ervan. 'Het is een van de belangrijkste boeken van de Nederlandse geschiedenis. Nooit kan je iets kopen wat van de Vader des Vaderlands is geweest en al helemaal niet zo'n uniek boek. Verzamelaars betalen tientallen miljoenen voor schilderijen van Mondriaan en Van Gogh; welnu dit is een veel ouder kunstwerk met een grotere cultuurhistorische betekenis. Voor onder een miljoen euro is het te koop en dat is echt niet duur.' Het lijfboek van Willem van Oranje werd onlangs ook in het Nederlands vertaald en stond tevens aan de basis van de recente thriller *Een Venetiaans geheim* van Ian Caldwell & Dustin Thomason.

Alex de Vries in Dagblad De Telegraaf 3 oktober 2006.

Antiquariaat Forum B.V., Tuurdijk 16, 3997 MS 't Goy - Houten.

Band van Hypnerotomachia Poliphili uit het bezit van Willem van Oranje.

K. H. J. Spiekermann.
MAGAZIJN VAN

PARAPLUIES PARASOLS,
Encas en Wandelstokken.

Choorstraat No. 11. DELFT

M. M.

Hiermede heb ik de eer U te berichten, dat wij door de groote uitbreiding onzer zaken, wederom een FILIAAL hebben GEOPEND, te deser stede,

Choorstraat No. 11.

alwaar wij ruimschoots gesorteerd zijn, in het nieuwste op het gebied van

Parapluies, Parasols, En-Cas en Wandelstokken.

Door eigen fabriek te Schiedam, alsmede door de groote inkoop in het buitenland, die wij met soorele filialen kunnen bewerkstelligen, vindt men bij ons steeds:

Keurige verscheidenheid tegen billijfe prijzen.

Aan ons filiaal alhier is tevens verbonden een atelier voor repareren en overtrekken en worden alle orders in de minst mogelijke tijd uitgevoerd.

Met vertrouwen noodig ik U dan ook uit, mijn magazijn met Uw bezoek te vereeren en verblijf ik onder aanbeyding.

Met Hoogachtung,
E. J. dw. dienaar,
K. H. J. Spiekermann.

FILIALEN.

Rotterdam, Hooftstraat.
Den Haag, Veenestraat.
Leiden, Heerlammerstraat.
Haarlem, Grootte Houtstraat.
Amersfoort, Langstraat.
Hilversum, Heerenstraat.

FABRIEK:
SCHIEDAM
Bosorstraat.

K.H.J. Spiekermann deelt in een advertentie mede dat hij in de Choorstraat op nummer 11 een filiaal heeft geopend alwaar men 'ruimschoots gesorteerd is in het nieuwste op het gebied van Parapluies, Parasols, En-Cas en Wandelstokken.' En-Cas komt uit het Franse taalgebied en betekent letterlijk 'voor elk geval'. Het is een kleine paraplu die tevens tot parasol kan dienen. Onderzoek bij het Delftse Gemeentearchief leert ons dat de naam van Spiekermann voor het eerst in 1900 voorkomt, maar in 1905 al niet meer. Kennelijk liepen de zaken hier niet zo best. Toch is het een dusdanig aardige advertentie dat wij u die niet willen onthouden. Dat dit drukwerkje bewaard is gebleven is mogelijk gelegen in het feit dat de oorspronkelijk blanco binnen- en achterzijde van dit in tweeën gevouwen blad in oude spelling en in oud handschrift is volgeschreven met 'Een komische voordracht voor een heer: Verkiezingsstrijd.' Waarschijnlijk eveneens uit de tijd van rond 1900, want gesproken wordt over Domela Nieuwenhuis (1846-1919) en Schaepman (1844-1903). De afmetingen van de advertentie zijn 21,5 x 27 cm.

Winters stadsgezicht

Ben Vieggers, Oude Delft met Sint Hippolytuskapel.

Dit olieverf op doek van 50 x 65 cm is linksonder voluit gesigneerd door Ben Vieggers (1886-1947). Duidelijk is hier de Sint Hippolytuskapel te zien die in 1396 werd gesticht en na 1572 als Generaliteitsmagazijn diende. Daarna had deze nog een aantal andere bestemmingen, waaronder als Aula van de Technische Hogeschool. Nog steeds zijn in de kleedkamer de naamplaatjes aan de kapstokken aanwezig voor de toga's van de toenmalige hoogleraren. Op de voorgrond is goed de Jeronymusbrug te zien.

Ben Vieggers werd in 1886 in Den Haag geboren. Als zijn belangrijke stimulator fungeerde zijn grootvader van moederskant, Huizing. Deze Haagse koetsenbouwer legde de grondslag voor een kunstopvatting die niet los gezien kan worden van een solide ambachtelijke basis. Hier leerde Ben niet alleen de waardering voor het handwerk, maar hier leerde hij ook daadwerkelijk tekenen, verf mengen, decoreren en andere vaardigheden die later goed van pas bleken te komen. Hij schilderde in een impressionistische stijl landschappen, stadsgezichten, zee- en havengezichten, stillevens, duinlandschappen en

bloemen. Na zijn overlijden in 1947 was er een lange tijd windstilte met betrekking tot zijn werk, maar in de jaren negentig van de vorige eeuw kreeg hij de waardering die hij verdiende. Vraagprijs € 4.900.

Pieter A. Scheen, Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950, uitg. 1970, deel II, blz. 512.

Delfia Batavorum Jaarboek 2000, blz. 189-190. Ibid. Jaarboek 2005, blz. 149. Collectie Kunstbandel Van der Zouw, Opmeer.

Gezicht op de Schie

Michiel Noordewier, De Delftse Schie.

Op deze aquarel van dr. Michiel Noordewier kan men de Nieuwe Kerk herkennen, de torentjes van de Maria van Jessekerk, het Armamentarium, het Stadhuis, het Zuideinde en de achterzijde van de huizen aan de Rotterdamseweg.

Michiel Noordewier werd op 23 januari 1868 in Dordrecht geboren en overleed op 14 januari 1942. Hij was doctor in de klassieke letteren en woonde en werkte in Leiden na 1886, in Delft van 1892-1896, in Rijswijk (Z.H.) tot 1898, daarna in Hilversum. Hij werkte ook in Kortenhoef, Rhenen en Zwitserland. Hij was een leerling van Adolf le Comte (Delft) en van M.W. van der Valk. Noordewier schilderde en tekende landschappen, figuren (portretten) en stillevens en was lid van 'St. Lucas' te Amsterdam, van de vereniging van

Beeldende Kunstenaars 'Laren-Blaricum' en van de vereniging van Beeldende Kunstenaars 'Hilversum'.

Zijn echtgenote was de destijds beroemde sopraan Aaltje Noordewier-Reddingius (1868-1949). Het echtpaar kreeg twee zonen waarvan de jongste al op 27-jarige leeftijd overleed. Hun oudste zoon Hendrik Jan (1894-1968) emigreerde naar de Verenigde Staten van Amerika, waar nu dus het volledige nageslacht van Noordewier-Reddingius woont.

Het werk is rechtsonder gesigneerd en linksonder staat vermeld 'Delft Schie'. Er wordt geen datum genoemd, maar het is aannemelijk dat de aquarel tot stand is gekomen in zijn Delftse periode (1892-1896). De afmetingen zijn 35 x 47,5 cm. Op een rommelmarkt kocht de samensteller van deze rubriek deze aquarel voor € 65.

Pieter A. Scheen, Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950, uitg. 1970, deel II, blz. 113.

Winkler Prins Encyclopaedie, zesde druk, 1952, deel 14, blz. 572.

Met dank aan Kees Spiero voor het vervaardigen van de afbeelding.

Delft vanaf het standpunt van Vermeer, 75 jaar later

Leonard Schenk, Gezicht op Delft.

Vermeer schilderde zijn beroemde werk 'Gezicht op Delft' in circa 1661 en 75 jaar later gaf de bekende graveur Leonardus Schenk (1696-1767) zijn 'Gesigt van de Seer Oude en Beroemde Stad Delft' uit. De voorstelling werd dan ook oorspronkelijk toegeschreven aan Schenk, maar Kaldenbach merkt op

dat de ets gebaseerd is op een bewaard gebleven tekening van Abraham Rademaker (1675-1735). Het is de verdienste van Schenk geweest dat hij veel van Rademakers werk vervolmaakte, graveerde en uitgaf. Ook na de dood van Rademaker heeft Schenk nog werk van hem uitgegeven. Aannemelijk is dat deze grote ets van 57,5 x 97,5 cm een jaar na het overlijden van Rademaker tot stand is gekomen. Te zien zijn onder meer de Schiedamse en Rotterdamse Poort en op de achtergrond vele prominente gebouwen die met name worden genoemd. Teneinde zoveel mogelijk gebouwen en windmolens te tonen heeft de artiest de vrijheid genomen om ze wat dichter bij elkaar weer te geven. In afwijking van hetgeen Vermeer heeft geschilderd komt hier een levendig beeld naar voren van de economische en sociale activiteit op en rondom de waterwegen met wel zestien boten, arbeiders die de handelswaar laden en lossen, mannen te paard en jongens die vissen. De Poorten zijn in circa 1835 afgebroken.

De titel is in het Nederlands vermeld in het linker gedeelte van de banderol en in het Frans in het rechter gedeelte. Deze sierlijke vaan wordt door putti opgehouden die respectievelijk de wapens van Delft en Holland dragen. Een kunstenaar uit die tijd heeft de prent met de hand ingekleurd. De vraagprijs is € 12.000. *K. Kaldenbach, 'Abraham Rademaker...'*, *Leids Kunsthistorisch Jaarboek 1987. Antiquariaat A. Asber & Co. B.V., Zeeweg 264, 1971 IJmuiden.*

Een tweetal Delftse (?) schilderijen

Kunsthandel Simonis & Bunk te Ede biedt een tweetal schilderijen aan van de hand van respectievelijk B.J. van Hove (1790-1880) en S.L. Verveer (1813-1876). Het zijn olieverven op paneel met de afmetingen van 42,4 x 54,9 en 38,6 x 47,5 cm. Ze zijn getiteld *Gezicht op de Oude Kerk van Delft* uit 1841 en *Stadsgezicht met de Oostpoort van Delft* uit 1852.

De negentiende eeuw was de eeuw van de romantiek en het is dikwijls niet meer te achterhalen welke stad de kunstenaars schilderden. Zij vonden deze informatie niet altijd belangrijk genoeg om dat achter op het paneel of doek te vermelden. Fantasie en schoonheid van compositie speelden een belangrijkere rol. Door de levendige stoffage sloegen hun schilderijen bij tijdgenoten zeer aan. Gezegd moet worden dat het ook hier om prachtige voorstellingen gaat die achtereenvolgens € 73.500 en € 39.000 moeten opbrengen. Maar de afbeeldingen op de schilderijen komen niet overeen met de werkelijkheid in Delft.

Herkomst: collectie Simonis & Buunk Kunsthandel, Ede.

Met dank aan de heer S. Schillemans, hoofd van de afdeling Beeld & Geluid van het Gemeentearchief van Delft.

Afbeeldingen blz. 160 boven: S.L. Verveer, Stadsgezicht met de Oostpoort van Delft. Onder: B.J. van Hove, Gezicht op de Oude Kerk van Delft.

Neurenberger microscoop

Het Medisch Farmaceutisch Museum 'De Griffioen' te Delft verwierf een wel heel bijzondere houten microscoop. Een gepensioneerde hoogleraar gynaecologie deed deze schenking.

De industriestad Neurenberg (Nürnberg) in Duitsland was door de fabricage van allerlei soorten speelgoed al in de Middeleeuwen bekend als speelgoedstad. Hier maakte men van diverse nieuwe vindingen eenvoudige exemplaren voor kinderen. Zo werden in de tweede helft van de achttiende eeuw zelfs houten microscopen gemaakt. De zogenaamde 'trommelmicroscoop' en het 'Culpeper-type' op drie pootjes dienden als voorbeeld. Deze opvallend goed werkende, doch ook in die tijd redelijk kostbare instrumenten, werden tot in de negentiende eeuw voor kinderen van rijke ouders gemaakt.

Deze, meer dan 200 jaar oude, houten Culpeper verkeert in een opvallend goede staat. Het scherpstellen geschiedt door de met robbenhuid beklede tubusdelen meer of minder ver uit elkaar te schuiven waardoor ook de vergroting kan worden gewijzigd. Het geheel staat op een vurenhouten onderstel waarop een houten preparaatschuif in een metalen veer geklemd kan worden. Op de voet bevindt zich een spiegelkje in een houten omlijsting dat door een eenvoudige kogelgewrichtconstructie maximaal beweegbaar is. Een mooie aanwinst.

Jaarverslag 2006 van de Stichting Medisch Farmaceutisch Museum 'De Griffioen' te Delft.

Neurenberger microscoop.

Een zilveren theebus

Via de kunsthandel verwierf het Gemeentemuseum Het Prinsenhof deze prachtige zilveren gedreven en gegraveerde ellipsvormige theebus met deksel. De gladde wand is aan de boven- en onderzijde afgezet met twee filelijsten. Wand en deksel zijn versierd met randen van wijn-

Zilveren theebus.

ranken en druiven. De bodem en het deksel bestaan uit een vlakke plaat, de wand uit een in ovale vorm omgezette plaat met opgesoldeerde lijsten.

De breedte is 12,5 cm, de diepte 7,9 cm en de hoogte 8,2 cm. Het merkteken toont het gekroonde stadswapen van Delft, de Hollandse leeuw in het schild, de jaarletter E (1807) en het meesterteken HI (Hendrik Ilcken).

Met dank aan de Gemeente Musea Delft, collectie Museum Het Prinsenhof.

Jan Steen en de zogenaamde burgemeester van Delft (slot)

Jan Steen, De burger van Delft.

Is eindelijk het mysterie opgelost? Het lijkt erop. Ruim honderd jaar speurde de Nederlandse kunstwereld al naar de namen van de personen op het intrigerende en enige schilderij dat Jan Steen (1616-1679) in zijn Delftse periode maakte. Lang ging het op de Oude Delft gesitueerde olieverfschilderij door het leven als *Een burgemeester van Delft en zijn dochter*.

Nadat het Rijksmuseum in 2004 dit werk verwierf voor 11,9 miljoen euro wilde men natuurlijk weten wie nu werkelijk op dit schilderij staan. Kunst-historicus Frans Grijzenhout en historicus Niek van Sas (beiden verbonden aan de Universiteit van Amsterdam) hebben hiernaar uitputtend onderzoek

verricht in onder andere het Delftse gemeentearchief. Lange tijd werd gedacht dat de geportretteerden burgemeester Geraldo Briell van Welhouck (1593-1665) en zijn dochter Anna (16) zouden kunnen zijn. Maar die optie werd later toch verworpen. De twee wetenschappers ontdekten namelijk dat Jan Steen bijna al zijn portretten maakte van mensen in zijn directe omgeving. Zo kwamen zij op korenhandelaar Adolf Croeser (ca. 1612-1668) en zijn dochtertje die in 1655 dertien jaar oud was. Zij woonden schuin tegenover de brouwerij De Roskam aan de Oude Delft (het huidige nummer 74) waarvan Jan Steen van 1654 tot 1657 eigenaar was. Croeser, die op het huidige adres van Restaurant L'Orage aan de Oude Delft 111 woonde, was mogelijk leverancier van Steens brouwerij. Het schilderij is inmiddels van naam veranderd in *De burger van Delft*.

Hans Verbagen in Algemeen Dagblad/Delft Dichtbij 22 december 2006, blz. 1-3.

Delfia Batavorum Jaarboek 2004, blz. 185-186. Ibid. Jaarboek 2005, blz. 155.

Frans Grijzenhout en Niek van Sas, De Burger van Delft: Een schilderij van Jan Steen (Amsterdam: Rijksmuseum, 2006).

**Als de tijd dringt...
drukwerk is onze
specialiteit!**

vis Van ontwerp tot eindproduct

Wij leveren o.a.: briefpapier, enveloppen,
visitekaartjes, brochures, jaarverslagen,
periodieken, catalogi, flyers, mailings
van zwart-wit tot full color.

Drukkerij Vis Offset
A. Einsteinweg 25a
2408 AP Alphen a/d Rijn
T: 0172-444667
F: 0172-440209
E: info@drukkerij-vis.nl

Drogisterij

J.W. Elsenaar b.v.

Hugo de Grootstraat 92

2613 TW Delft

Tel.: 015-2124483/2120777

Homeopathie o.a.

Vogel
V.S.M.
Borion
Dolisos
Homecare

Cosmetica o.a.

Marbert
Sans Soucis
Payot
Widmer
Biotherm

Elastische arm- en beenkousen

Borstprotheses

Breukbanden

Buikbanden

SI banden

Cervicaal steunen

Viscoheel

Enkelbraces

Polsbraces

Duimbraces

Lumbaalbraces

Wondbreukbanden

Loophulpmiddelen

Verbandschoenen

Verplegingsartikelen

Bloeddruckmeters

ADL-producten

Zeevishandel W.W. van Oosten

Voor al uw verse en gebakken vis

Visconserven en hartige taarten

Wij verzorgen ook uw vissalades

Van Oosten Voor Vis

Buitenwatersloot 43 - Delft - Tel. 015-2120610

U kent evenementen *bureau*

Delft

van

- Koninginnedag
- de Grachtenconcerten
- de intocht van Sinterklaas
- de Oosterse Markt
- Lichtjesavond
- de Antiek- en curiosamarkt
- en veel meer grote en kleine evenementen in Delft.

Heeft u

een plan of idee voor een activiteit binnen uw organisatie?

Vraag

gerust een vrijblijvende offerte via 015-2124896 of info@evenementenbureaudelft.nl

Daarnaast organiseren wij ook feesten, openingen, presentaties, jubilea en andere zaken voor bedrijven en instellingen binnen en buiten Delft.

Voor een overzicht van onze activiteiten kijkt u op
www.evenementenbureaudelft.nl

Nieuwe straatnaam in Delft 2006

Peter van der Krogt

Het was een rustig jaar op straatnaamgebied: er is slechts één naam vastgesteld. De Commissie Straatnaamgeving was in 2006 als volgt samengesteld: Voorzitter: Bas Verkerk; leden: René Dings, Peter van der Krogt, Cees Vanwesenbeeck en Gerrit Verhoeven; secretaris: Marc-Jan de Bruijn.

Prof. Snijdersstraat

Besl. B&W 11 juli 2006

Wippolder (28) TU-Noord

Prof. Jan Anthony Snijders C.Jzn (1844-1922), hoogleraar elektrotechniek vanaf 1878, wordt beschouwd als de oprichter van de studierichting elektrotechniek. Hij was de eerste bewoner van de hoogleraarswoning Kanaalweg 2d, naast het gebouw voor Toegepaste Natuurkunde en Electrotechniek, waarnaast de betreffende straat is gelegen.

voor exclusieve mode

- APRIORI
- BASSLER
- GERRY WEBER
- GIL-BRET
- HAUBER
- LECOMTE
- LUCIA
- MICHÈLE

mode
de **zwart**

Oude Langendijk 9 • 2611 GK Delft • Telefoon 015-2125625

Bij het Archief Delft kunt u terecht voor uw onderzoeken naar Delftse dingen van vroeger; van voorouders tot schilderkunst en van stadhuis tot armenzorg. Ook kunt u oud nieuws vergaren over de huidige en vroegere buurgemeenten.

Voor veel genealogische vragen hoeft u uw stoel echter niet uit: Bezoek gewoon de Digitale Stamboom (www.archief.delft.nl) Deze wordt nog steeds uitgebreid en verbeterd.

Het Archief Delft beheert ook archieven en beeldmateriaal van instellingen als kerken, verenigingen enz., die voor openbare inzage in bewaring zijn gegeven.

Misschien komt uw collectie ook in aanmerking voor onze depots? Neem daarover vrijblijvend contact op met het Archief Delft; telefoon 015 - 260 2341.

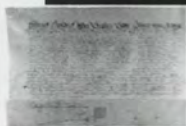
Het Archief Delft maakt samen met Museum Het Prinsenhof, Museum Nusantara, Museum Lambert van Meerten en Archeologie deel uit van de nieuwe gemeentelijke organisatie Erfgoed Delft en omstreken.

Via de website <http://CollectieDelft.nl> kunt u de Beeldbank bezoeken, waar nu al duizenden afbeeldingen digitaal te raadplegen zijn. Maar vergeet ook niet de website van het Gemeentearchief (www.delft.nl/archief), het begin van al uw onderzoeken en contacten!

Erfgoed

Archief

Delft

Oude Delft 169
2611 HB Delft

Publicaties over Delft of door Delftenaren 2006

*samengesteld door J.A. Meter Hagg,
bibliothecaris Cultureel Erfgoed Delft*

Cultureel Erfgoed Delft is sinds oktober 2006 de naam voor de instelling waarin de drie gemeentelijke musea, het vakteam archeologie en het Gemeentearchief van de gemeente Delft zijn opgegaan. Op termijn zullen ook de verschillende collecties publicaties binnen de nieuwe instelling worden geïntegreerd. De bibliotheekcollectie van het gemeentearchief omvat ongeveer 30.000 artikelen, boeken, tijdschriften en andere publicaties op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft in ruime zin en het Huis van Oranje-Nassau.

Door een actief aanschafbeleid wordt geprobeerd een representatief beeld te geven van de sociaal-economische en culturele ontwikkeling van Delft en omgeving door de eeuwen.

Delen uit de collectie worden niet uitgeleend maar zijn, afhankelijk van hun conditie of aard, voor onderzoek raadpleegbaar in de studiezaal van het Gemeentearchief. Medio januari 2007 zijn hier ruim 15.000 beschrijvingen van publicaties te doorzoeken met behulp van de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus, de gegevens van de overige uitgaven zijn te vinden in een kaartcatalogus.

Hieronder volgt een overzicht van 85 publicaties waarvan de gegevens vóór 24 december 2006 zijn ingevoerd in de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus. De gegevens zijn alfabetisch geordend op de **naam** van de eerste auteur of uitgevende instantie of op het eerste woord van de titel. Overige criteria voor opname in dit overzicht zijn:

- onderwerp: (de geschiedenis van) Delft, fictie vervaardigd door Delftenaren;
- vorm: zelfstandig verschenen publicaties; artikelen of onderdelen uit grotere publicaties met een eigen titel;
- jaar van uitgave: vanaf 1990 en niet eerder in deze jaaroverzichten verschenen.

Niet opgenomen zijn:

- algemene periodieke uitgaven (tijdschriften) van Delftse instellingen of verenigingen;
- wetenschappelijke publicaties van de TU Delft.

Auteurs die over (de geschiedenis van) Delft publiceren worden vriendelijk verzocht een exemplaar (of overdruk) hiervan aan de bibliotheek ter beschikking te stellen.

Mocht u publicaties kennen die voor de bibliotheekcollectie van belang kunnen zijn of heeft u vragen over de collectie, dan kunt u schriftelijk of telefonisch reageren (bibliothecaris 015 - 260.2350; email: ameter@delft.nl).

Overzicht publicaties

- Abdolah, Kader**, *De adelaars: verhalen*. Breda: De Geus, cop. 2000. - 110 p. - De eerste uitgave won "het gouden ezelsoor" voor het beste debuut in 1993.
- Arkesteijn, Nico L.M., en G. Verhoeven**, *De Delftse vroedschapspenning / N.L.M Arkesteijn*. Delft: Gemeentearchief, [2006]. - 24 p.
- Beelaerts van Blokland, Willem**, *De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker*. Zwolle: Waanders, 2006. - 512 p.. - Uitgave t.g.v. het Jaar van het Kasteel (2005) i.s.m. de Nederlandse Kastelen Stichting in Wijk bij Duurstede. - Bevat ca. 700 tekeningen van bijna 500 verschillende kastelen met per kasteel een korte geschiedenis en literatuuropgave. Voor Delfland, Delft en Delfshaven: zie het register van topografische namen.
- Bijleveld-Kramer, Jeannet A.**, *Statiegeld voor woningen: evaluatie van de statiegeldregeling in het Westerkwartier in Delft*. Delft: [de samensteller], 1990. - [4], 84, [18] p. - Afstudeerrapport TU-Delft, afdeling Bouwkunde, afstudeerrichting Volkshuisvesting.
- Blok, Johan**, 'De Ooievaar rijdt weer: HTM -locomotief 8 weer op de rails.' *Rail bobby: tijdschrift voor spoorwegen en modelspoor* 29, 5/6 (mei/juni 2006), p. 26-29. - De gerestaureerde stoomtramlocomotief 'De Ooievaar' is in 1904 gebouwd voor de Haagsche Tramweg Maatschappij (HTM). Tot 1 juli 1924 reed deze locomotief als HTM 8 op de stoomtramlijn Den Haag-Rijswijk-Delft. De locomotief is in 1996 aangekocht door Museumstoomtram Hoorn-Medemblik.
- Bourbon, Charles Louis de**, *I exist: prince Charles Louis de Bourbon*. Victoria, British Columbia, Canada: Trafford Press, cop. 2005. - 321 p.
- Broeke, René van den**, 'Een ooievaar vliegt uit.' *De Stoomtram* (mrt. 2006) = nr. 107 Themanummer over 'De Ooievaar'. Bijdrage ook in *Railmagazine* 28, 5 (juni 2006) = nr. 235, p. 48-51.
- Bult, Epko J.**, 'Opgravingen klooster Koningsveld.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 15 (2005), p. 113-120. - Samenvatting van lezing gehouden te Delft op 28 okt. 2005 t.g.v. het 14de lustrum.
- Burns, Marlene**, *The development of penicillin in the Netherlands 1940-1950: the pivotal role of NV Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek, Delft*. [Western Bank, Sheffield, UK: the author], 2005. - xiv, 311 p.
- Coöperatieve Begrafenisvereniging 'De laatste eer'**, *Jubileummagazine "De laatste eer", 1931-2006*. Delft: Coöperatieve Uitvaartverzorging "De laatste eer"; Pijnacker: Telstar, 2006. - 32 p. - Naam vereniging wijzigt per 1978 in: Coöp. Uitvaartverzorging 'De laatste eer'.
- Cruquius, Nicolaas Samuëlsz.**, *Het oudste weerboekje van Nederland: de weerwaarnemingen van Nicolaas Cruquius*, met een inl. van H.A.M. Geurts. Franeker: Van Wijnen, 2006. - 192 p. - Uitgave van het door Nicolaas Cruquius bijgehouden weerverslag, begonnen te Delft in dec. 1705 t/m dec. 1725.
- Dat, Marjan**, *Langs bijzondere Delftse bomen*. Delft: Eburon, 2006. - 152 p. - Deze gids is het resultaat van de samenwerking van Groei&Bloei/KMTP Afd. Delft, de Botanische Tuin TU Delft en verschillende afdelingen van de Gemeente Delft. - Eventuele baten uit de verkoop van deze gids komen ten goede aan organisaties die zich inzetten voor het Delftse groen.
- Dijk, Hans van**, *Herman Hertzberger, Diagoonwoning Delft: wonen langs de diagonaal*. Delft: RE/MAX QRmakelaars, cop. 2006. - 23 p. - Herman Hertzberger (* 1932) studeerde in 1958 af aan de TH Delft. De Diagoon-woning in Delft (ontworpen eind

- jaren zestig) behoort tot een van zijn vroegere werken. In dezelfde periode heeft hij de Montessorischool in Delft (Jacoba van Beierenlaan) ontworpen. Materiaalgebruik, afwerking, lichtinval en architectonische stijlelementen die zo kenmerkend zijn voor de Diagoon-woning, zijn terug te vinden in de Montessorischool en in wellicht het bekendste gebouw van Hertzberger, Centraal Beheer in Apeldoorn.
- Duinker, Arjen**, *En dat? Oneindig: gedichten*. Amsterdam: Querido, cop. 2006. - Deze 40 gedichten van Karine Martel werden uit het Frans vertaald door de in Delft wonende dichter Arjen Duinker.
- Duinker, Arjen**, *De geschiedenis van een opsomming: gedichten*. Amsterdam: Meulenhoff. - 61 p. - Deze bundel van de Delftse dichter Arjen Duinker (*1956) werd in 2001 bekroond met de Jan Campert-prijs.
- Engen, Hildo van**, *De derde orde van Sint-Franciscus in het middeleeuwse bisdom Utrecht: een bijdrage tot de institutionele geschiedenis van de Moderne Devotie*. Middeleeuwse studies en bronnen; dl. 95. Hilversum: Verloren, 2006. - 488 p. - Delft en haar kloosters, zie register p. 471.
- Fabritius, Carel**, *Carel Fabritius*. Themaboeken ; nr. 14. Deventer: DAVO, 2004. - [29] p. - - Uitgave bevat de 10 postzegels (als blok en los) uitgegeven n.a.v. de 350ste sterfdag van Carel Fabritius (1622-1654) met verklarende tekst.
- Fraase Storm-van de Werken, H.E., en Theo Eekhout**, *Vermeerstraat: het andere straatje van Vermeer: oprichting van de eerste Delftse coöperatieve woningbouwvereniging De Goede Woning*. Delft: Woonbron Delft, 2006. - 47 p. - Uitgave aan de vooravond van het 100-jarig bestaan van Woonbron Delft, de voortzetting van woningbouwvereniging 'De Goede Woning' (Delft, 1907).
- Fritschy, J.M.F.**, *Willem van Oranje en de overheidsfinanciën*. [Delft: s.n.], 2006. - 48 p. - Teksten van de 6e Willem van Oranje-lezing resp. gehouden door mevrouw prof.dr. J.M.F. Fritschy, bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit en de heer G. Zalm, minister van Financiën op 29 mei 2006 in Stedelijk Museum Het Prinsenhof.
- Geer, Gerry van**, *Een boom zonder takken: roman*. Assen: Servo, 2005. - 237 p. - 1e roman van de Delftse auteur Gerry van Geer (* 1940).
- Geertzenwijk, J.H.**, *Suzanna Leenhoff: van Delft tot het Musée d'Orsay*. Delft: [de auteur], 2006. - Suzanna Leenhoff (Delft, 1829 - Parijs 1906), kreeg in Parijs een verhouding met Edouard Manet (Parijs 1832-1883) waaruit in 1852 een zoon werd geboren. In 1863 trouwde Manet met haar in Zaltbommel.
- Geevers, Joop**, *5 eeuwen Gevers / Geevers: Delft: een Brabants geslacht vliegt uit over de gehele wereld: een familieboek*. Nuenen: Geevers/Euromemo, 2002. - 2 dl. (1114 p.). - Losbladig in ordners.
- Gemeente Delft. Afd. Monumentenzorg en Bouwkwiteit**, *Van idee tot ingebruikname: De Paardenmarkt: jong, oud en anders*. Delft: Stichting Ipse; Hevo, 2006. - 6 p. - Uitgave t.g.v. de officiële ingebruikname van "De Paardemarkt", op 21 juni 2006.
- Gemeente Delft. Cluster Wijk- en stadszaken**, *Wijkbarometer ...* Delft: Gemeente Delft, 2006.....-. dl.: 22 cm. - Tekst: Wijkzaken i.s.m. Leefbaarheid, Onderzoek en Statistiek, Mobiliteit en Bureau Delft van de politie Haaglanden. - Verschenen: Wijkbarometer Binnenstad; Wijkbarometer Buitenhof; Wijkbarometer Hof van Delft/Voordijkshoorn; Wijkbarometer Tanthof; Wijkbarometer Voorhof; Wijkbarometer Vrijenban; Wijkbarometer Wippolder.
- Gemeente Delft. Dienst Stadsontwikkeling (SO)**, *Analyse parkeer situatie Zuidpoortgebied Delft*. Rotterdam: Stg. Nederlandsch Economisch Instituut, 1993. - [12], 33, [27] p.

- Gorp, Sara van**, *En nu gaan we naar mijn oude spijbelkroeg*. [S.l.]: Sanoma Uitgevers, 2006. - & in *Esta* 2006, nr. 7 (27 mrt./9 april), p. 10-14. - Interview met de acteur Peter Blok die vanaf zijn 4de jaar in Delft-Zuid woonde.
- Graaf-Sijkkes, Margriet de**, *Ontssnapt!*. Kampen: Callenbach, 2006. - 82 p. - Kinderboek, leeftijd 6-9 jaar. - Geschreven voor de Christelijke Kinderboekmaand (okt.) 2006. - Met dank aan Walter Getreuer van reptielenzoo Serpo voor zijn informatie.
- Haak, Wouter van den**, *DelftGist! een voorstelling van Wijktheater Delft*. Delft: Wijktheater Delft, 2006. - 24 p. - Uit de opbrengst van de aandelenverkoop van het energiebedrijf (EZH) werd o.a. een deel besteed aan het maken van theatervoorstellingen door Wijktheater Delft met, door en voor bewoners van de Delftse wijken. Dit is het programmaboekje van de laatste van deze voorstellingen, van eind sept. 2006 t/m medio 2007 gespeeld in Delft.
- Haen-van den Broek, Toos**, *Mandenmaker Zeegers, Delft, ca. 1700 - beden: genealogie per generatie & per tak*. Monnickendam: [de auteur, ca. 2000]. - Aanvullingen op de medio 1980 uitgegeven publicatie *De familie Van den Broeck uit Capelle aan den IJssel*.
- Haen-van den Broek, Toos**, *Schuiten-jager - Van den Broek: genealogie per generatie*. Monnickendam: [de auteur, ca. 2000]. Suppl. 2. - Aanvullingen op de medio 1980 uitgegeven publicatie. - Vanaf de 19e eeuw wonen familieleden in Delft.
- Ham, Willem van der**, '1070' Cruquius: Nicolaas Cruquius, waarnemer van weer, water en land.' *Geschiedenis magazine* 41 (2006) 8, p. 8-12.
- Hermes, familie**, *Van Hermes tot Harmes: een RK boerenfamilie uit Suttrup in Emsland Duitsland buiten de twee 'sbrikkeleeuwen' 1600-2000: twee eeuwen familie Harmes in Holland, van brandersknechten tot middenstanders en afgestudeerde academici*. [Schoorl]: Pirola, 2005. - 640 p. - De familie Harmes/Hermes woonde van 1861 t/m 1919 in Delft (zie p. 148-193).
- Hockstra-Klein, Wil**, *Geschiedenis van de Delftse plateelbakkerijen*. Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 1999....
- DI. 11: De Porceleyne Lampetkan, 1609-1811. - Delft, 2005. - 168 p.
- DI. 12: China, 1654-1743, 'De Nachtegael', 1633-1651. - Delft, 2006. - 136 p.
- Hofland, P.J.** 'Arm rond 1900: Een praktische opdracht voor de bovenbouw van het VWO.' *Archievenblad* 110, 4 (mei 2006). - Peter Hofland, hoofd educatie bij het Regionaal Historisch Centrum Delft, beschrijft het educatief project dat hij ontwikkelde rond het archief van het Burgerlijk Armbestuur.
- Houtzager, H.L. (Hans)**, *Delftia Batavorum jaarboek.... - 2005*. Delft: Historische Vereniging Delftia Batavorum, 2006. - 189 p. - Alle historische artikelen zijn onder de naam van de betreffende auteur opgenomen.
- Houtzager, H.L. (Hans)**, 'Het klooster Koningsveld: een beschrijving van de geschiedenis van het klooster uit 1778.' *Jaarboek Delftia Batavorum* 2005, p. 131-136.
- Houtzager, H.L. (Hans)**, 'De rol van kerk en staat bij de stichting van het klooster Koningsveld te Delft.' *Jaarboek Delftia Batavorum* 2005, p. 85-95. - Samenvatting van lezing gehouden te Delft op 28 okt. 2005 t.g.v. het 14de lustrum.
- Huygelen, Caren (fotografie), & Jorden van Forest (selectie van poezië)**, *Delfts water in spiegelbeeld*. - [S.l.: de samenstellers], 2006. - [59] p.
- Jaarsma, Ria**, *Zeg maar Hannie...: 65 jaar strijdustig in politiek en samenleving*. Wormer: Inmerc, 2005. - 127 p. - Biografie van de in 1926 in Delft geboren Johanna van Leeuwen.
- Kafaei, Syrous, Hè?**. [S.l.: s.n.] (druk: Lions Digital Print), 2005. - 180 p. - Nederlands-talige gedichten van de Iraans/Delftse dichter Syrous Kafaei.

- Knops, Aad, Jan Sirks:** *graficus, schilder (1885-1938)*. Venlo: Van Speijk Art Projects, 2004. - 108 p. - Uitgave bij een tentoonstelling van Sirks' werk in het Gemeentearchief van Rotterdam. - Bevat ook enkele Delftse stadsgezichten: p. 54-55, 78, 86, 93, 94, 97, 99, 102, 103.
- Kok, Govaert Chr.,** 'Mr. Hugo de Groot (1583-1645): Advocaat-fiscaal bij het Hof van Holland en internationaal bekend rechtsgeleerde.' *In dienst van het recht*, p. 36-48.
- Korthof, Rein,** 'Wedergeboorte van Een ooievaar.' *Op de rails* 74 (juni 2006) juni, p. 246-248.
- Kreuger, Frederik H.,** *The life and work of Han Van Meegeren, master forger*. [Delft]: F.H. Kreuger, 2005. - 268 p. - Omslagtitel: *Biography Van Meegeren*. - Vert. van: *Han van Meegeren, meestervervalser* (Diemen, 2004). - Deze Engelse vertaling is uitgebreid met nieuwe gegevens en illustraties maar bevat niet de ill. uit de oorspr. Nederlandse uitgave. - Tevens biografie van Hans zoon Jacques Henri van Meegeren. - Beperkte oplage van 7 exx. voor studiedoeleinden. - F.H. Kreuger is emeritus-hoogleraar hoogspanningstechniek en woont in Delft. Han van Meegeren (1889-1947) studeerde van 1907-1912 bouwkunde in Delft, daarna werkte hij als assistent bij de TU en als kunstschilder.
- Kreuger, Frederik H.,** *Portretten en zelfportretten van Van Meegeren*. - Niet in de handel. - Bevat 37 portretten van Han van Meegeren (1889-1947) uit de periode ca. 1902-1947.
- Kreuger, Frederik H.,** "Het straatje" van Vermeer en zijn locatie = *Vermeer's Little street and its location*. Bevat ook de tekst in het Engels. - 25 bl. - Uitgave gebaseerd op 2 artikelen voor de Historische Vereniging Delfia Batavorum in de katern *Delf Actueel* van het tijdschrift *Delf* 2005/6 en een lezing voor dezelfde vereniging in 2006.
- Krogt, P.C.J. (Peter) van der,** 'De hoefslagen van de Delflandse Maasdijk.' *Historisch jaarboek Westland* 19 (2006), p. 51-85. - 'De belangrijkste dijk van het Hoogheemraadschap van Delfland is de Maasdijk, die zich uitstrekt over een lengte van 28,2 km vanaf de duinen bij Ter Heyde, (Monster) in het Westen tot in de stad Schiedam in het Oosten.' (p. 51).
- Krogt, P.C.J. (Peter) van der,** 'Per angusta ad augusta en de Y in Delft.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 2005, p. 67-78.
- Leeuwenhoek, Antoni van,** *The collected letters of Antoni van Leeuwenhoek, ed., ill. and annotated by a Committee of Dutch scientists = Alle de brieven van Antoni van Leeuwenhoek, uitg., geïll. en van aantek. voorzien door een Commissie van Nederlandsche geleerden*. - Amsterdam: Swets & Zeitlinger, 1939-..... dl.: ill.: 30 cm. - Teksten in het zeventiende-eeuws Nederlands met daarnaast de vertaling in het Engels.
Dl. XIV: Brief 228 (2 aug. 1701) - 248 (21 mrt. 1704). - Lisse: Swets & Zeitlinger, 1996. - [XIII], 395 p., [1] bl. pl., 22 p. pl.
- Lieveratos, Evangelos, & Alexandra Koussoulakou,** 'Vermeer's maps: a new digital look in an old master's mirror.' *e-Perimtron* 1,2 (Spring 2006) 2 (Spring): p. 138-154. - On-line http://www.e-perimtron.org/Vol_1_2/Vol1_2.htm.
- Lokin, Daniëlle H.A.C., Ria Nieswaag:** *schilderijen = paintings, 2005-2006*. Delft: Ria Nieswaag, 2006. - 24 p.
- Maarseveen, Michel P. van,** *Vermeer in Delft, 1632-1675: een schilder en zijn stad*. Miniaturen reeks; dl. 3. Amersfoort; Brugge: Bekking & Blitz, 2005. - 120 p. - Beknopte versie van de uitgave: Delft: Stedelijk Museum Het Prinsenhof; Amersfoort; Bekking, 1996.
- Moerman, Jacques W.,** 'Nogmaals het kaartboek van Potter van het Oude en Nieuwe

- Gasthuis te Delft.' *Historisch jaarboek Westland* 19 (2006), p. 86. - Aanvulling op Moermans artikel: 'De landmeter Jan Jansz. Potter ...' in het jaarboek 2005.
- Mourik, Remco van**, 'Rond het Delftse luchtspoor: Spoorwegjournaal: magazine voor de spoorwegliefhebber' 20 (2006) = nr. 151-152.
- Nagtegaal, Hans Karel**, 'Het tweede geslacht Van der Dussen in Delft.' *Ons voorgeslacht* 61 (2006), p. 206-216.
- Noort, Max en Anne-Marie van (samenst.)**, *Delftse stellingen: enkele kleurrijke bloemen uit het boeket van promovendi uit de Delftse gezondheidszorg*. Delft: Van Noort, 2006. - 13 p. - Nieuwjaarswens 2007.
- Paling, Kees M.**, *Canongebulder: wat iedereen moet weten over de Nederlandse militaire geschiedenis*. Delft: Legermuseum, 2006. - 68 p.
- Puffelen-Bakkeren, Janny van**, *Koken met bloemen en kruiden uit de Botanische Tuin*. Delft: TU Delft. Faculteit Technische Natuurwetenschappen, 2006. - 83 p.
- Raymakers, Barry W.**, *Monumenten bij de tijd: monumentenzorg in Delft, 1994-2004*. Delft: Gemeente Delft. Dienst Stadsontwikkeling. Sector Bouwen en Wonen. Afd. Bouw- en woningtoezicht, 1994. - 38 p.
- Remery-Voskuil, M.E.M. (Marry)**, *Historische reeks over Delftse scholen*. Voorburg: Ohis Research, 2006-....-.. dl.
- 1: *De R.K. Weeshuischool en de Stalpaert van der Wieleschool in Delft*. - 2006. - 100 p.
- 2: *De R.K. Bewaarscholen in Delft onder leiding van de Zusters van Liefde uit Tilburg*. - 2006. - 80 p.
- 3: *Vier R.K. lagere scholen in de binnenschool in Delft: de Antonius- Hippolytus-Rosa- en Jozefschool*. - 2006. - 100 p.
- 4: *Katholieke basisscholen in het Noordwesten van Delft: de H. Hart, Emma, Lodewijk-, Willibrord- en Gabriëlschool*. - 2006. - 160 p.
- Ruyter, Pieter de** *Restauratie Delft: een keuze uit het uitgevoerde werk*. Delft: Pieter de Ruyter Restauratie, [ca. 2005]. - 2 ringbanden (resp. 57, 28 p.) - Presentatiemap van de kunstenaar/restaurator.
- Ruyter, Pieter de**, *Restauratie van de beschrijvingen in het poortgebouw van het Generaliteits Kruitmagazijn aan de Schie bij Delft 'Het Kruithuis'*. Delft: Pieter de Ruyter Restauratie, [2006]. - 32, [36] p. - Opdrachtgever: Scoutcentrum Kruithuis. Locatie Schiekade 2, Delft. Uitgevoerd: dec. 2005 - mrt. 2006.
- Schillemans, Sam, & Aad van der Kruk**, *Delft verleden tijd*. Rijswijk: Elmar, 2005. - 119 p.. - Deze editie is speciaal vervaardigd voor Boekhandel J. de Slegte, Amsterdam. - Oorspr. uitg.: Rijswijk: Elmar, 1979.
- Technische Universiteit (TU) Delft**, *Op herbaling*. Delft: Technische Universiteit (TU) Delft, 2006. - 92 p. - Bevat informatie over het (Delftse) studentenverzet in de 2e Wereldoorlog en foto's van alle omgekomen hoogleraren en studenten, oorlogservaringen van huidige Delftse studenten en overwegingen voor later.
- Teunissen, Marcel**, *Delft Zuidpoort: villapark ... gasfabriek ... binnenstad!*. Delft: Gemeente Delft. 2005. - 79 p.
- Tienstra, Menno**, *Stamboom Tienstra*. Delft: [de samensteller], 2004. - [114] p.
- Tilburg-Thoms, Mieke van**, *Hendrik Thoms, een Hannekemaaiër uit Webe: biografie van een trekarbeider uit Noord-Duitsland in de 19e eeuw*. Rotterdam: [de auteur], 2006. - 477 p. - Hendrik Thoms kwam in 1855 als Franz Heinrich Wilhelm Thoms naar Vrijenban. Hij huwde er en woonde vervolgens in Hof van Delft en in Delft, waar nog steeds achterkleinkinderen van hem wonen.
- Vanwesenbeeck, Cees**, 'Feest in de stad.' *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft* 8, 3 (2006): 1-6.

- Varekamp, Erik, & Mick Peet**, *Agent Orange: het huwelijk van prins Bernhard*. - Amsterdam: Van Praag, 2006. - 86 p.. - Beeldverhaal. - Satirische biografie op basis van de vele over prins Bernhard verschenen publicaties. - Bevat ook artikel over de geschiedschrijving rond de prins door Coen Hilbrink.
- Veenman, Barbara M., & J. Zirkzee**, *Iris & Valentine: bilairische e-mailcorrespondentie tussen twee bartsvriendinnen*. Schoorl: Conserve, 2005. - 229 p. - Jacqueline Zirkzee studeerde in Delft. Valentine, haar personage, woont aan de Oude Delft en verhaalt over verschillende Delftse gebeurtenissen.
- Verhoeven, Gerrit**, 'De collectie Delft'. *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft* 8, 1 (2006): p. 1-11.
- Verhoeven, Gerrit**, 'Koningsveld bij Delft: theorie en praktijk van het kloosterleven.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 15 (2005), p. 99-111. - Samenvatting van lezing gehouden te Delft op 28 okt. 2005 t.g.v. het 14de lustrum.
- Verhoeven, Gerrit**, 'De Nieuwe Kerk van Delft.' *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft* 8, 2 (2006): 1-6.
- Verhoeven, Gerrit**, *Zo 's ochtend tegens vieren: studentenleven in Nederland*. Schiedam: Scriptum, 2006. - 215 p. - Bevat ook afbeeldingen van het Delftse studentenleven.
- Weve, Wim F.**, 'Bouwsporen en hun verhaal.' *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft* 8, 4 (2006): 1-6.
- Weve, Wim F.**, 'De Le Comteprijs 2004.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 2005, p. 137-142. - Beschrijft de 3 genomineerden uit 2004 voor de 6e Le Comteprijs, uitgereikt in 2005.
- Weve, Wim F.**, 'Het lustrumgeschenk 2005: de restauratie van de gevelsteen van de Latijnse school.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 2005, p. 55-64. - Betreft de gevelsteen in het pand Oude Delft 169 'Het Wapen van Savoye.'
- Weve, Wim F.**, 'Het militaire magazijn Koningsveld.' *Jaarboek Delfia Batavorum* 2005, p. 123-128. - Samenvatting van lezing gehouden te Delft op 28 okt. 2005 t.g.v. het 14de lustrum.
- Wielen-de Goede, Martine van der**, *De nieuwe trekweg langs de Vliet: het jaagpad van Leiden tot de Leidschendam en de trekschuitdiensten naar Delft en Den Haag, 1636-1638*. Leidsche historische reeks; nr. 19. Leiden: Primavera Pers, 2006. - 144 p. + krt. - Bewerking van doctoraalscriptie 2004. Bij dit boek hoort een verkleinde versie van de kaart van Jan Jansz. Dou uit 1636.

VISRESTAURANT

Den Blaeuwen Snoeck

De Blauwe Snoek

Bij de verbouwing van het huis Verwersdijk 32, vond men eind 1983 een grote steen (56x74 cm.). Hij diende daar als putdeksel, misschien zelfs wel tot de zeventiende eeuw.

De afbeelding toont een snoek, waarboven duidelijke sporen van een kroon. Het blijkt dat er een huis De Blauwe Snoek stond, aan de Verwersdijk, enkele huizen ten zuiden van de "Anatomie".

De "Anatomie" was gevestigd in de kapel van het Maria Magdalenaklooster, die op het huidige Doelenplein stond. Dit klopt met de vindplaats van de steen. De steen is thans in particulier bezit.

Een ander verhaal gaat rond, dat in de middeleeuwen een Herberg bij de blauwe snoek gelegen was. Aangezien men in die tijd in grote mengen bier nuttigde, vanwege de slechte drinkwaterkwaliteit, werd er wel beweerd, dat men "blauw" bij de "snoek" vandaan kwam.

De huidige naam leeft voort in het gelijknamige Visrestaurant 'Den Blaeuwen Snoeck' aan de Verwersdijk nummer 14. Hier kunt u het hele jaar terecht voor dagverse vis, tevens kunt u in het restaurant met groepen terecht, zowel voor de lunch alswel voor het diner!

Denkt u eraan, vis is gezond en lekker!

Verwersdijk 14, 2611 NH Delft, tel. 015 - 213 88 50
Geopend van 17.00 - 22.30 uur, dinsdags gesloten
Lunches voor groepen op afspraak

KOOS ROZENBURG ANTIQUITEITEN

*spec. tegels en delfts blauw
uit de 17e en 18e eeuw*

*ook: vroeg ijzer,
meten en wegen
oude schaatsen*

DELFT
MARKT 2
2611 GT
015 2147828

Het gemeentebestuur van Delft in 2006

Burgemeester: mr.dr.s. G.A.A. Verkerk

Gemeentesecretaris: H. Camps

Wethouders: J.D. Rensen (PvdA)

R. Vuijk (VVD)

S.C.M. Bolten (GroenLinks)

A.L. Koning (PvdA)

L.J. Merkx (STIP)

Raadsleden (Geïnstalleerd op 16 maart)

PvdA

W.J. de Bie (2006)

R.D. Blinker (1998)

R. Clason (2006)

E.C. Damen (2006)

mw. M. van Holst (2006)

P. Kiela (2002)

G. Kroon (2006)

B. Mousavi Gourabi (2006)

R.M. de Prez (1998)

mw. F.M. Stolker* (2002)

mw. C.E. Thoolen (2006)

CDA

N.A.J.M. van Doeveren* (1994)

mw. M.D.Th.M. de Jong (2002)

mw. M.C. Junius (2003)

J.J. Keuvelaar (2006)

A.J.F. van Tongeren (1997)

VVD

L.B. Harpe (2006)

mw. L.J. van der Hoek (2000)

A.S.A. van Leeuwen (2001)

mw. W.C. Steffen-Hoogendoorn* (2005)

Leefbaar Delft

M.H.J.M. Stoeltinga* (2002)

A.J. Stoop (2006)

R.B. Oedit Doebé (maart-aug. 2006)

mw. B. van der Werf (vanaf aug. 2006)

J.P. de Wit (1998)

Groen Links

W. Bot* (1994)

mw. K.F. Norbruis (2006)

C. Tas (2002)

R.C.A. Witsenboer (2006)

SP

mw. I. Dekker* (2006)

mw. L. van Rossum (2006)

M.J.W. Sipkema (2006)

STIP

P.L. Guldemond* (2006)

mw. S. van Empel (2006)

Stadsbelangen

W.M. de Koning (1998)

A. Meuleman* (1998)

D66

L.P. Vokurka* (2006)

ChristenUnie/SGP

H. van Til* (2006)

* = fractievoorzitter

het jaartal geeft aan wanneer
men raadslid geworden is

actuele informatie:

<http://www.raad.delft.nl/>

Gemeenteraadsverkiezing 2006

Tijdens de op 7 maart 2006 gehouden gemeenteraadsverkiezing zijn 43.055 geldige stemmen uitgebracht. Het opkomstpercentage bedroeg 57,6 %.

<i>Partij</i>	<i>Aantal stemmen</i>		<i>% stemmen</i>		<i>Aantal zetels</i>	
	<i>2006</i>	<i>(2002)</i>	<i>2006</i>	<i>(2002)</i>	<i>2006</i>	<i>(2002)</i>
PvdA	10.708	(7.926)	24,9	(17,7)	11	(7)
Leefbaar Delft	4.145	(7.064)	9,6	(15,7)	4	(6)
CDA	5.051	(6.827)	11,7	(15,2)	5	(6)
VVD	4.782	(5.887)	11,1	(13,1)	4	(5)
GroenLinks	4.523	(4.793)	10,5	(107,7)	4	(4)
STIP	3.026	(3.698)	7,0	(8,2)	2	(3)
Stadsbelangen	2.724	(3.413)	6,3	(7,6)	2	(3)
D66	1.764	(2.103)	4,1	(4,7)	1	(1)
SP	3.787	(1.579)	8,8	(3,5)	3	(1)
ChristenUnie/SGP	1.559	(1.602)	3,6	(3,6)	1	(1)
Delft Vooruit	134	(-)	0,3	(-)		
LPF	411	(-)	1,0	(-)		
Burgersbelangen PvdAC	117	(-)	0,3	(-)		
Burgerlijke Ongehoorzaamheids Partij	213	(-)	0,5	(-)		
Stem Niet	111	(-)	0,3	(-)		

De Delftse bevolking

Op 31 december 2005 telde Delft 95.382 inwoners, waarvan 49.869 mannen en 45.513 vrouwen.

Bron: Gemeente Delft, Concernafdeling Communicatie en Onderzoek

Pieter de Ruyter Restauratie

Restauratie, reconstructie & conservering van historische beschilderingen (in/exterieur) en schilderijen.

Onderhoudsschilderwerk.

Verguldingen, hout- en marmerimitaties.

Documentatie over reeds gerestaureerde werken.
Erkend AF-schilder en lid RN.

Kruithuis poortkamer:
schouw na restauratie 2006

DSRV Laga buitenkant gebouw
geschilderd 2006

Pieter de Ruyter Restauratie
Donkerstraat 3, 2611 TE Delft
015-2122017 b.g.g. 06-51342776

internet: members.lycos.nl/pieterderuyterdelft/

Over de auteurs

Mw. A.M. Bergman (Delft 1929) was van 1951 tot 1986 werkzaam bij de Nederlandse Kabelfabriek. Zij voltooide bij de LOI de cursussen Journalistiek, Nederlandse Letterkunde, Cultuurgeschiedenis en Kunstgeschiedenis. Sinds 1996 maakt zij deel uit van het Algemeen Bestuur van Delfia Batavorum.

J. Ham (Delft 1916) heeft als hoofd van de voormalige Justus van Schoonhovenschool en amateur-historicus diverse artikelen gepubliceerd, onder andere *De Xde Penning van Zouteveen uit 1561*, *De houtzaagmolen Het Fortyn (1730-1846)*, *Den Hoorn brandt*, *Oproer in Schipluiden*, *De Hoornse buitenplaats 'Stilgenoege'* en enige boekwerken als *Onze schooljaren (1922-1960)*, *Vier eeuwen Bonte Huys (1588-1988)*, *De Middeleeuwse Mariakapel in Den Hoorn*.

Drs. M.E.J. (Marlise) Hof (Delft 1970) studeerde kunstgeschiedenis in Leiden. Zij publiceerde diverse artikelen, waarvan de eerste in 1993 in het *Jaarboek Haags Gemeentemuseum*. Als vrijwilligster was zij ondermeer werkzaam bij het vakteam Archeologie te Delft. In die hoedanigheid redigeerde zij diverse publicaties en archeologische rapporten en maakte deel uit van de webredactie. Eveneens werkte zij bij het Delftse gemeentearchief. Daar schreef zij diverse teksten en was zij werkzaam bij de afdeling Beeld & Geluid. In mei 2006 richtte zij haar eigen tekstbureau op: TEXTURION Tekstredactie & Historisch Onderzoek. Meer informatie over haar bedrijf is te vinden op www.texturion.nl.

Dr. H.L. Houtzager (Delft 1935), oud-voorzitter van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde geneeskunde in Leiden en werd in Nijmegen opgeleid tot vrouwenarts. Hij promoveerde in 1968 op het proefschrift *De vorming van oestrogenen in geval van mola-zwangerschap*. Tot juli 1996 was hij werkzaam als gynaecoloog in het Reinier de Graaf Gasthuis te Delft. Hij publiceerde tal van artikelen over gynaecologie en verloskunde, alsmede over de geschiedenis van de geneeskunde. In 1996 werd hij benoemd tot erelid van Delfia Batavorum.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956), lid van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde fysische geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft, met name over de naamkunde. Thans is hij hoofd van het historisch-kartografische onderzoeksproject 'Explokart' van de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij is lid van de commissie Straatnaamgeving van de gemeente Delft.

H.W. van Leeuwen (Rotterdam 1927) studeerde indologie te Leiden en was handel-employé in Indonesië. Hij behaalde daarna het diploma wetenschappelijk archief-ambtenaar 2e klasse. Van 1956 tot 1992 was hij verbonden aan de Gemeentelijke Archiefdienst. Hij publiceerde diverse artikelen over Delftse historische onderwerpen en verleende veelvuldig medewerking aan publikaties van anderen. In 1995 kreeg hij de J.W. Blokpenning.

Prof.dr. J.J. van Loef (Zuilen 1924) studeerde wis- en natuurkunde in Utrecht, waar hij na een promotieonderzoek aan de universiteit van Wisconsin, Madison USA, in 1955 promoveerde op het proefschrift *Gamma rays from inelastic neutron scattering*. Van 1956 tot en met 1960 was hij verbonden aan de Universidad de Chile in Santiago, waar

hij wetenschappelijke leiding gaf in het nieuwe instituut voor kernfysisch onderzoek. Na terugkeer in Nederland werkte hij in het Natuurkundig Laboratorium van Philips in Eindhoven. In 1963 volgde zijn benoeming tot hoogleraar aan de afdeling van de Technische Natuurkunde van de TH Delft om onderwijs te geven in de fysische aspecten bij de kernreactor en tevens tot wetenschappelijk directeur van het IRI. In 1989 ging hij met emeritaat en in 1998 ontving hij het erelidmaatschap van Delfia Batavorum.

J.A. Meter Hagg (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheekopleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft, sinds oktober 2006 Cultureel Erfgoed Delft.

M. van Noort (Delft 1933) was van 1975 tot 2000 secretaris van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum en is vanaf 2002 voorzitter van de Excursiecommissie. Sinds de oprichting van het medisch farmaceutisch museum De Griffioen in 1989 vervult hij de functie van secretaris. Tot aan zijn pensionering was hij als manager werkzaam bij een farmaceutische multinational als hoofd opleidingen medische dienst en waarborg kwaliteit klinisch onderzoek.

Drs. M.E.M. Remery (Delft 1945) bezocht de St. Antoniusulo aan de Voorstraat, zij studeerde aan de kweekschool in Bergen NH en volgde later de studie onderwijskunde in Leiden. Zij was een aantal jaren werkzaam in het lager en voortgezet onderwijs. Na een periode als full-time huismoeder met drie jonge kinderen, was zij van 1980 tot 1997 bestuursconsulente bij een groot schoolbestuur in Den Haag. Vanaf 1997 is zij aangesteld als Rijksinspecteur van het onderwijs in de regio Rotterdam en vanaf maart 2003 in Zuid-Holland Midden, waaronder Delft. Vanaf januari 2001 is zij redactielid van *De School Anno*, een uitgave van de Vereniging van het Nationaal Schoolmuseum in Rotterdam en sindsdien verzorgt zij ook de website www.deschoolanno.nl. Als hobby heeft zij de geschiedenis van de schoolmeesters Remery uitgezocht en het onderwijs in de negentiende en twintigste eeuw, zie www.xs4all.nl/~remery. Momenteel onderzoekt zij de geschiedenis van de basisscholen in Delft. Informatie hierover is van harte welkom via remery@xs4all.nl of 070-3861430.

Ir. W.F. Weve (Delft 1947) studeerde architectuur en restauratie aan de T.H. Delft en was enige jaren student-assistent bij prof. dr. ir. C.L. Temminck Groll. Na zijn afstuderen was hij als wetenschappelijk ambtenaar verbonden aan de T.H. Delft en onderzocht en beschreef in die hoedanigheid enkele monumenten in rijksbezit. Sedert 1987 is hij als bouwhistoricus werkzaam bij de gemeente Delft. In die functie publiceerde hij in 1996 zijn *Monumenten in Delft*. Sedert april 2001 is hij daarnaast secretaris van de Stichting Bouwhistorie Nederland.

Dr. G.E. Wuestman (Harderwijk 1965) is afgestudeerd en gepromoveerd aan de Universiteit van Utrecht. Zij heeft als wetenschappelijk medewerker gewerkt aan bestandscatalogi van Hollandse zeventiende-eeuwse tekeningen en schilderijen in het Rijksmuseum in Amsterdam en aan verschillende tentoonstellingen in binnen- en buitenland, waaronder *Dageraad der Gouden Eeuw. Nederlandse kunst 1580-1620*, Amsterdam (Rijksmuseum), 1993-94; *L'età di Rembrandt. I disegni olandesi della Biblioteca Reale di Torino*, Turijn (Biblioteca Reale) 2006-07 en *Nicolaes Berchem (1621/22 - 1683) In het licht van het zuiden*, Haarlem (Frans Hals Museum), Zürich (Kunsthuis) en Schwerin (Staatliches Museum), 2006-08. Artikelen van haar hand zijn verschenen in *Simiolus*, het *Bulletin van het Rijksmuseum*, *Delineavit et Sculpsit* en *Print Quarterly*. Thans heeft zij een kunsthistorisch tekst- en onderzoeksbureau te Utrecht.

Naamregister

F. de Jong

- A4, rijksweg 31
A13, rijksweg 31
Aalbers, W.H.M. 9, 10, 12, 13, 16, 150
Aan Wetenschap gewijd, volmaakter door den
Tijd 57, 61
Aardenburg 17
Abswoudse Bos 42
Ackersdijk 96
Agathaplein 24, 30
Agneta park 17, 34, 35, 130
Akker, G.L.S. van den 10
Altena Hoeve 41
Amazoneweg 41
Amersfoort 62
Amicitia, zangvereniging 92
Amstel, Jeanne Egbertine van 114
Amsterdam 67, 72, 83
Antarctica 24
Armamentarium 158
Artsen Zonder Grenzen 34
Assendelft, Nicolaas van 70-72
Ast, Balthasar van der 154
Augustinus, G.J. 9
Aula Congressentrum 23
Backs, Jacobus de 71
Badou, Ludovicus Johannes 101
Baggerman, Ariane 15
Bagijnhof 73
Bali 27
Baljé, C.L. 180
Bastiaansplein 25
Beatrix, koningin 120, 121
Becker, P.G. 4, 7, 10, 132
Beestenmarkt 23, 34
Beethoven 130
Beijerink, M.W. 114, 119
Beijmerwerdt, Jacobus 90
België 80
Beresteyn, Agatha van 73
Bergen, J.E.J. van 9, 12, 16
Bergman, A.M. 4, 10, 14, 23, 183
Bernhard, prins 116, 120
Bie, W.J. de 180
Bieslandhof 31, 38
Bieslandse Kade 23
Binnenstadforum 13, 18
Binnenwatersloot 34, 38
Bladergroen, Maria 98
Bleyswijck, Dirk van 48, 66, 69, 73, 135, 136,
Blinker, R.D. 180
Bloem, Jacob 71
Blom, J.C.H. 16
Boekholt-Meder, Maria 96, 98
Boer, C.L. de 145
Boers en Co. firma 96
Boerhaave, Herman 60
Boin, J.M. 130
Bologna 109
Bolten, S.C.M. 39, 180
Bolwerk 150
Bonte Paal, school De 29
Boogaert, Nicolaas 70
Borski, Adriana 79
Borski, Johannes 79
Borssele 39
Bosboom, Johannes 39
Bosscha, J. 120
Bot, W. 180
Botanische Tuin 28, 35
Boterbrug 38
Bousquet, zeepfabriek 42
Bouwmeester, P. 9
Brabantse Turfmarkt 56
Brasserskade 27, 41, 95, 96
Breukers, Adriaan 31
Briell van Welhouck, Anna 164
Briell van Welhouck, Geraldo 41, 164
Bron, school De 29
Brugge 17, 130
Bruggemans, J. 138
Bruijl, Hendrik 71
Bruijn, Marc-Jan de 168
Bruin, Herman de 138
Bulgarije 117
Burch, Margarita van der 73
Burg, Patrick van den 24
Burgwal 38
Busquets 18
Caldwell, Ian 155
Campert, Jan 28
Camps, H. 180
CDA 39
CED, Cultureel Erfgoed Delft 15, 171
Centraal Station Delft 151
Chamber Music Festival 35
China 117
Choorstraat 37, 81, 156
Chopin 131
Christie's Amsterdam 29, 154
Christo Sacrum 57, 58
CHU, Christelijk Historische Unie, 23
Clarissenklooster 135
Clason, R. 180
Claus, prins 28
CLD, Christelijk Lyceum Delft 39
Coenen, Joh. M. 131
Coenraads, soldaat 95, 96
Commissie Behoud Stadsschoon 10-13, 17

Connexxion 27
 Coppoolse, J. 9
 Cornelis Musiusschool 31
 Croeser Catharina 42
 Croeser, Adolf 42, 164
 Cultuurprijs A.J. Prins 10
 Cuypers, P.J.H. 120
 Daalen, A.P.A. van 10
 Damen, E.C. 180
 Damme 17
 DDS, De Delftsche Sport 27
 De Ruit, buitenplaats 15
 Deen, K.J.H.W. 9
 Dekker, I. 180
 Dekker, Rudolf 15
 Delff, Anna 46, 17-19
 Delff, Geertruyt 46, 17-19
 Delff, Jacob Willemsz. 7, 45-48, 154
 Delff, Margriet 46, 17-19
 Delfgauwse Weye, Die 23
 Delfia, bioscoop 34
 Delfland, Hoogheemraadschap van 23
 Delfshaven 130 Delft Kennisstad 34, 39
 Delftsch Studentencorps 131
 Delftse Hout 30, 31, 35, 40
 Delftse Zwervers 138
 Delftweg 15
 Deltadienst 32
 Deltawerken 32
 Den Haag 95, 98-101
 Derks, klokkenmaker 38
 DHV, ingenieursbureau 39
 Diesen, G. van 120
 Dijk, Do van 139
 Dijk, J.C. 9
 Dijkgraaf, Erwin 41
 Dings, René 168
 Ditzhuyzen, Reinildis 155
 Doedens, Joke 29
 Doelenplein 39
 Doeveren, N.A.J.M. van 180
 DOK/Openbare Bibliotheek 12, 15
 Donker Curtiusstraat 40
 Doorninck, D.J. van 9, 12
 Doriacci, trio 31
 Drie Ackersteeg 71
 Drift, toneelgroep 29
 Drukkerij Van Marken 130
 DSB, Delftse Studenten Bond 35
 DSM/Gist 17, 18
 Duitsland 112, 113
 Dussen, Bruyn van der 135
 Dussen, Dirk van der 49
 DUWO 34
 Eck, Otto van 15
 Eglantier, basisschool De 40
 Eijk, P. van der 10, 18, 19
 Eijkenboom, P.C.J. 37
 Emma, koningin-moeder 110
 Empel, S. van 180
 Energieweg 41
 Erfgoedhuis Zuid-Holland 11
 Es, N.P. van 89, 90
 Es, W.N. van 92
 Esteli 39
 Excelsior CKV, korfbalvereniging 40
 Fabricius, Carel 135
 Feldmann, C. 114
 Ferschtman, Liza 35
 Filips II 155
 Fléhite 62
 Flieger, Karl 35
 Fokkema, Jacob 28, 34
 Foreest, Pieter van 31
 Fraiture, W.A.E.X. de 9, 10, 12, 20
 Franeker 79
 Frans van der Puttenstraat 35
 Fredरिक Hendrik, prins 135
 Friso, prins 28
 Gastel, J. van 9
 Gasthuisplaats 19, 20
 Gemeente archief Den Haag 99, 105
 Gemeentearchief Delft 12, 16, 53-55, 59, 62, 79,
 81, 84, 95-97, 104, 106, 107, 115, 145, 156, 164
 Gerritsma, G.T.M. 4
 Gersdorf, Han von 68, 70
 Geste-groep 14, 147, 148
 Getreuer, Walter 23
 Giersbergen, W.M.J.I. van 4, 7, 9, 10, 12
 Gist / DSM 129-131
 Goeman Borgesius, H. 131
 Gogh, Vincent van 155
 Göring, Hermann 24
 Goudappel, C.D. 9,
 Goudstikker, Jacques 24, 154
 Graaf, Reinier de 72
 Grakist, J. 4
 Grashof, H.J. 18, 28
 Griffioen, B.K.P. 4
 Griffioen, M.C.M. 4
 Griffioen, museum De 162
 Grijzenhout, Frans 163
 Groen, Dirk 99
 Groeneweg, Henk 39
 Groenewegen, Cornelis 71
 Groenewegen, Henk 24
 Groenewegen, Maria 73
 Groosman, siersmederij 150
 Gubbels, Klaas 36
 Guffroy, G.J.F. 84
 Guldemond, P.I. 180
 Guyon, François 32
 Haagpoort 95, 96
 Haags Historisch Museum 17
 Haags Monumenten Platform 20
 Haagweg 95, 98
 Haak, Simone 29
 Haarlem 11, 20, 74
 Haastert, Isaac van 7, 53-61
 Haastert, Jan van 56
 Haerlem, Historische Vereniging 16
 Haifering, Hi 24

Halley, komeet 54
 Hals, Dirk 74
 Ham, J. 7, 183
 Hannover, Anna van 153
 Haren, B. van 150
 Harmen Coxlaan 71
 Harmonie, De, gezelschap 91
 Harmoniekapel 130
 Harpe, L.B. 180
 Harvey, William 71, 72
 Hauwe, Pierre van 42
 Havard, Henry 45
 Havelaar, Max, school 23
 Havershoek, Cornelis 71
 HBS 86, 113
 Heel, J.E. 9
 Heemskerk van Beest, Dirk 49
 Heemskerk van Beest, Jan 49
 Heijden-Wolfhagen, P.C. van der 4
 Heilige Geestkapel 114, 115
 Hekker, Floris 41
 Helm, Dick van der 31
 Helm, overslagbedrijf Van der 40
 Helm-Groenwegen, J.H. 37
 Hendrick de Kysserweg 31
 Hendrik, prins 110
 Hengst, Elisabeth de 97
 Hengst, Jan de 97
 Heslenfeld, Annelies 31
 Hesselink, Laurens 155
 Hildanus, Fabricius 71
 Hilkhuijsen, J.W.L. 4, 10
 Hippolytuskapel 157
 Hoek, L.J. van der 180
 Hoeven, Jacob Lodewijk van der 57
 Hoeven, Maria van der 24
 Hof van Delft 92
 Hof, Marlise 7, 183
 Hoff, J.H. van 't 120
 Hofkerk 39
 Hofstede de Groot, Cornelis 45
 Hoge Raad van Adel 138
 Holland International 147
 Holst, M. van 180
 Hondt, Ed d' 31
 Hooff, Leen van der 40
 Hooft, Gerrit Lodewijk 100
 Hooft, P.C. 88
 Hoogenhouck, Anna 47, 48
 Hoogewerf, S. 120
 Hooikade 34, 37
 Hoornbrug 99
 Hoppestijn, Adriaan 71
 Hoppestijn, Antony 70
 Hordijk, C. 130
 Houckgeest, Gerrit 154
 Houttuinen 25
 Houtzager, H.L. 7, 9, 10, 12-14, 65, 115, 183
 Hove, B.J. van 161
 Hugo de Grootstraat 14, 145, 146
 Huizing 157
 Huurman, aannemer 150
 Huygens, Constantijn 34
 Huyskens 48
 Idili, Gian Carlo 35
 IHE, 11, 16
 IJsendijck, Antoon van 41
 Ilcken, Hendrik 163
 Ipse, stichting 31
 Italië 117
 Iterson, G. van 114
 IVN Delft 42
 J.W. Blokpenning 33
 Jabot, Elisabeth 56
 Jaffa, begraafplaats 28, 34, 130-132
 Jagt-Toet, J.H.M. van der 10, 18
 Jansen, Barbara 56
 Jansen, H.A. 141
 Jansen, P.Ph. 32
 Jeronymusbrug 157
 Jong, Erik de 35, 35
 Jong, F. de 4, 10, 185
 Jong, Lou de 16
 Jong, M.D.Th.M. de 180
 Jong, Willem Hendrik de 35, 36
 Jonge, C.H. de 9
 Jonquièrre-Kamps, A. 9, 12, 13
 Junius M.C. 180
 Kaldenbach, Kees 16, 159
 Kamer van Arbeid voor de Voedings- en
 Genotmiddelen 130
 Kamer van Charitaten 61
 Kamer van Koophandel 41, 131
 Kamerlingh Onnes, H. 120
 Kamp, Henk 40
 Kanaalweg 34, 168
 Kapel, Corné van 14, 145
 Keers, A. 10, 19
 Kerkelijk Erfgoed Delft, Stichting 41
 Keulen, Isabelle van 35
 Keuning, Fokke 35
 Keuvelaar, J.J. 180
 Kiela, P. 180
 Kippersluis, Ruud 41
 Klapwijk, G.J. 16
 Kleij, Marcel van der 23
 Kleijweg, Gé 24
 Kleisterlee, Gerard 24
 Kleveringweg 40
 Kleyweg, A.C. (Arie) 4, 27, 38, 39
 Klok, melkboer 99, 100
 Klootwijk, Margaretha 73
 Kluyver, A.J. 116, 120
 KMA Breda 86
 KNNV 42
 Knuttel, G. 131
 Kocks, Pieter 152
 Koelstra, J. 9, 10, 17
 Koelstra-van der Struif, J. 9, 10
 Koepoortgarage 19
 Kok, Pieter Daniël 23
 Koning, A. L. 31, 34, 180

- Koning, W.M. de 180
 Koningsveld 7, 13
 Koninklijke Akademie 79, 86, 120
 Koninklijke Bibliotheek 89, 85, 87
 Koninklijke Harmoniekapel Delft 39
 Koornbeurs 10
 Koornmarkt 86
 Koppen, P.A. van 4, 13, 13, 32, 33
 Koreneef, C. 9
 Kouwenhoven, Michel 23
 Kouwenhoven, Walter 23
 Krakeelpolderweg
 Kraus, J. 109, 110, 112, 120
 Kreuger, Fred 15, 30, 37
 Kroeske, Jan Douwe 29
 Krog, P.C.J. van der 4, 10, 16, 168, 183
 Krog, René van der 11, 14, 15, 30, 36
 Kroon, G. 180
 Kruisstraat 34
 Kruithuis 7, 17, 28, 135, 136, 138
 Kunst wordt door Arbeid verkregen,
 genootschap 57
 Kunstliefde Spaart geen Vlijt, genootschap 57
 Kunz, G.G. 9
 Kuyper, A. 109, 110, 120
 Kuyper, J. 97
 L'Orage, restaurant 164
 La Confraternité 57
 Laatste Eer, De 30
 Laan, D. van der 130
 Lapis, Hieronymus 56
 Latijnse School 79, 80-83, 145
 Laurentius, kunsthandel 30
 Le Comte, Adolf 152, 158
 Le Comteprijs 10, 14, 15, 33, 145-150
 Leeuwen, A.S.A. van 180
 Leeuwen, Frans van 40
 Leeuwen, H.W. van 4, 7, 9, 13, 183
 Leeuwen, W.A.G. van 4, 10, 23
 Leeuwenhoek, Antoni van 14, 56, 60
 Legermuseum 29
 Leiden 26, 61, 73
 Leidschendam 37
 Lely, C. 120
 Lemckert, Henk 34
 Leonidas, chocolaterie 37
 Leur, J.L.W. van 4
 Levelt Sengers, J.M.H. 120, 121
 Lier, Adriaan in De 71
 Lier, Claas in De 71
 Lijmfabriek 130
 Linnaeus, Carolus 60
 Linthorst, Rob 28
 Lix Raaven, A.A.H.J. 9
 Loef, J.J. van 7, 9, 183
 Lokin, Daniëlle 25
 Lorentz, H.A. 120
 Louisiana 23
 Lucardie, M.C.J. 131
 Luiten, Eric 19, 20
 Lutherse Kerk 37
 Maarschalkerweerd, orgel 40
 Maassluis 88
 Maatschappij der Nederlandse Letterkunde
 57, 86
 Maatschappij tot Nut van het Algemeen 60, 80
 Mackaystraat 39
 Maequelin, Michael Jacobus 57
 Maillard, Jacobus 71, 74
 Man, Cornelis de 154
 Manders, Johanna Hendrika Maria 114
 Mandos, J.B. 39
 Mannenkoor der Delftse Nijverheid 133
 Marche, Henry de la 71
 Marche, Lucullus Henry de la 71, 72
 Margriet, prinses 37
 Maria Magdalena Convent 65
 Maria van Jessekerk 10, 40-42, 158
 Mark, Frans van der 71
 Mark, Jeremij van der 71
 Marken J.C. van 7, 17, 34, 119, 130-133
 Marken-Mattes, Agneta Wilhelmina Johanna
 van 17, 132, 133
 Markerwaard 32
 Markt(plaats) 25, 35, 42
 Marras, Marianna 39
 Mast, Jan van der 70, 73
 Mast, Pieter van der 71, 73
 Maurice Maeterlinckschool 25
 MBK 82
 Meegeren, Han van 39
 Meer, M.A. van der 4, 10, 17, 33, 35
 Meer, Willem van der 66
 Mees, mr. 101
 Mees, W. 131
 Meisjeshuis, Sociëteit Het 36, 39, 40
 Mensert, Gerrit 4
 Mensert, Jan 4
 Mensert, Willem 4
 Menses, Paul 30
 Mercuriusweg 39
 Merckx, L.J. 180
 Merckx, Lian 34
 Meter Hagg, J.A. 184
 Meuleman, A. 180
 Middelhoek, Nicolaas 71
 Midden-Delfland 31
 Midden-Delfland Vereniging 9
 Mierevelt, Michiel Jansz. Van 45-48, 65, 66, 73, 74
 Mierevelt, Pieter van 45, 65, 66, 73
 Moch, René 28
 Moll, F. 133
 Molslaan 35
 Mondriaan 155
 Mooi Weer Spelen 30
 Mousavi Gourabi, B. 180
 Mozaiek, school Het 26
 Mozart, Wolfgang Amadeus 24
 Museum Catharina Gasthuis Gouda 47, 48
 Museum Lambert van Meerten 24
 Museum voor Geschiedenis en Kunst Den
 Haag 45

Musquetier, mr. 101
 Mustsee, bioscoop 28
 Naaldwijk 91
 Nationaal Archief 88-90
 Nederlands Tegelmuseum (Otterlo) 151, 152
 Nederlandse Bakkersbond 130
 Neeltje Jans 32
 Neurenberg 162
 Nieuwe Kerk 30, 34, 35, 37, 39, 42, 60, 120, 158
 Nieuwe Plantage 28, 31
 Nieuwenhuis, banketbakkerij 38
 Nieuwenhuis, Domela 156
 Nieuwstraat 29
 Nijs, Fred 25, 26, 27, 29, 37
 Ninaber van Eyben, Bruno 18
 NIOD, Ned Instituut voor Oorlogs-
 Documentatie 16
 Nitzsche, Martijn 40
 Noord, Alyda van 79
 Noordeinde 37, 95
 Noordenbos, Tijn 24
 Noordewier, Hendrik Jan 159
 Noordewier, Michiel 158
 Noordewier-Redingius, Aaltje 159
 Noort, M. van 9, 10, 184
 Nootdorp 99
 Norbruis, K.F. 180
 Nusantara, museum 27
 NVVH Vrouwenetwerk 39
 Ockels, Wubbo 34
 Oedit Doebé, R.B. 180
 Oel, J. van 9
 Oldenbarneveldt, Johan van 17
 Oliefabriek 130, 131
 Olsder-Toxopeus, E.H. 9, 12
 Onderdewijngaard Canzius, Jacob Hendrik 58
 Oosten, Frank van 29
 Oosterschelde 32
 Oostplantsoen 27
 Open Monumentendag 12
 Oranjekazerne 95
 Oude Delft 12, 18, 38, 42, 45, 82, 114, 120,
 145, 154, 157, 163, 164
 Oude Kerk 48, 73
 Oude-Kerkstraat 32
 Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft 9
 Overdeest, J. 23
 Paardenmarkt 17, 31, 135
 Palamedesz., Anthonie 7, 45-47, 67, 68, 70, 71,
 73, 74
 Palsma, Bernadette 29
 Paradijspoort 40
 Parijs 54, 155
 Peert, A.J.J.M. van 9
 Pekelharing, B.H. 131
 Peperstraat 14, 147
 Peski, A.T. van 131
 Peters, Nick 9, 14, 15, 148, 150
 Phaff, H.E. 9
 Philips, Anton 152
 Philips, Frits 152, 153
 Philips, NV 119
 Phoenixstraat 29
 Pijnappel, J. 87
 Platform Spoor 10, 13, 18
 Poliphilus 155
 Polytechnische School 109-111, 113, 119, 120
 Poortgebouw 7, 28
 Poptahof 42
 Porceleyne Fles 12, 14, 150, 152
 Post, Pieter 135
 Posthumus Meyes, C.B. 152
 Pot, Hendrik 74
 Preuninger, Eric 24
 Prez, R.M. de 180
 Prins Mauritschool 30
 Prinsenhof 81
 Prinsenhof, Museum Het 24, 25, 66, 154, 162
 Prinsenkamer 114
 Projectgroep Delfts Aardewerk 9
 Proteus-Eretes 138
 Provinciale Staten 30
 Punt, Annemiek 37
 Put, van der, soldaat 95, 96
 Quanjel, E.M.C.J. 10
 Rademaker, Abraham 161
 Raue, J.J. 32
 Ravesteijn, Pieter Johannes 96-98, 101
 Ravesteijn-Wijmaalen, Apolonia van 96, 98
 Raymakers, B.W. 32
 Reddingsbrigade 34
 Ree, Roel van 28
 Reinier de Graaf Gasthuis 13, 24
 Rek-Den Uijl, echtbaar De 28
 Remery, 7, 82, 184
 Rembrandt 27
 Remmerswaal, 10, 18
 Remonstrantse Kerk 120
 Rensen, J.D. 24, 25, 26, 28, 40, 180
 Reuss, M. 120
 Reynevelt 95, 96, 98
 Rienstra 151
 Rietveld 58, 71
 Rijcks, Pieter 48
 Rijkens 90
 Rijksdienst voor Monumentenzorg 19
 Rijksmuseum Amsterdam 45-48, 74, 163
 Rijkswaterstaat 32, 41, 116
 Rijn, familie Van 99, 100
 Rijswijk 15, 99
 Rijweg, Jan 98
 Roman, Pieter 136
 Romijn, Jan 38
 Ronteltrap, Bart 39
 Roodbol-Schaareman A.J.T. 31
 Roorda van Eysinga, Nico 13
 Roos, molen De 18, 28
 Roskam, brouwerij De 164
 Rossum, L van 180
 Rotary Club 32
 Rotterdam 100-103
 Rotterdamse Poort 161

- Rotterdamseweg 158
 Rozemond, A.J.H. 4, 9, 16
 Rust Roest, villa 130
 Ruyter, Pieter de 17, 150, 136-138
 Sandinoweg 41
 Sas, Niek van 163
 Sassenheim 56
 Schaalie/Schalij, Antje 99, 100
 Schaepman, H.J.A.M. 156
 Schaft, Pieter van der 92
 Scheen, Pieter A. 158
 Scheepmaker-Pruissers, M.H. 37
 Schenk, Leonardus 159, 161
 Schenk, P.A. 121
 Scheveningen 56, 59
 Schie 18, 135, 158, 159
 Schiedamse Poort 161
 Schiekade 17
 Schieweg 40
 Schimmelpenninck van der Oye van
 Hoewelaken, J.E.N. 110
 Schip, Johannes van 99, 100, 104-107
 Schip, Maria/Catharina van 98-104
 Schoemaker, Antonie Robert Jacobus 101
 Scholten, Simon 96-100, 103, 104
 Schoolstraat 61, 81
 Schoonhoven, Jan 29
 Schouten, J.A. 114
 Schrader, Baerend 71, 74
 Scouting Delfland 138
 Senf, Leon 152
 Sengers, J.V. 121
 Sense, kleding 148
 Serpo, reptielenhuis 23
 's-Gravensande, Cornelis Isaacsz. 73
 Shanghai 40
 Shell 119
 Simonis & Bunk 161
 Sint Lucasgilde 57, 74
 Sion, hofstede 54
 Sipkema, M.J.W. 180
 Slotboom, M. 10
 Snijders, Jan Anthony 168
 Snoep en Vermeer 150
 Söhngen, Nicolaas Louis 114
 Sotheby's 39, 152, 154
 Spiekermann, K.H.J. 156
 Spies, F 9
 Spoorringel 14, 145, 148-150
 Spoorzone 18
 Sprenger van Rijk, mr. 101
 Sprundel, Joyce van 145
 Staatsmijnen 119
 Stads Koffyhuys 27, 38, 39
 Stadsdoelen 92, 110
 Stanislascollege 37
 Stedelijk Gymnasium 81, 83, 84, 92
 Steen, Jan 42, 163, 164
 Stefanna 27 37
 Stefano, F.G. de 148
 Steffen-Hoogendoorn, W.C. 180
 Steffers, Inge 10, 18
 Stelten, P.J.J. 130
 Sterringa, A.M.G. 9, 10, 12, 13
 Stevens, Jacob 57
 Stichting Restauratie Atelier Limburg 138
 Stichting Sint-Hippolytuskerk 9
 Stichting Vermeer Delft 12
 STIP 18
 Stoelenga, M.H.J.M. 180
 Stolker, F.M. 180
 Stompwijk 99
 Stoop, A.J. 180
 Stork, D.W. 131
 Storm, Roeland 70
 Straatsburg 68, 70
 Strauss, Johann 34
 StuD, uitzendbureau 26
 Studium Scientiarum Genetrix, genootschap 57
 STW, Stichting Technische Wetenschappen
 114, 116
 Suringar, F. 133
 Swan, Robert 24
 Swentbolt, mr. 101
 TAK Architecten 145
 Tandem Fit Surculus Arbor, kunstgenootschap
 57, 86
 Tange, Claire 24
 Tanthof 41
 Täs, C. 180
 Taschen Verlag 16
 Techniekmuseum 23
 Telemann, Philipp 34
 Terra Delft, galerie 29
 Tetar van Elven, Paul 27
 Thiemen, Willem van 133
 Thierens, Jacobus 70
 Thijsse, J.Th. 116
 Thijsse, L. 4
 Thijsse, schildersbedrijf 31
 Thomason, Dustin 155
 Thompson, rechter 101
 Thoolen, C.E. 180
 Thorbecke J. R. 85, 86, 113
 Til, H. van 180
 Timman, Jan 34
 Timpmann, Simone 41
 Tol, Marlé van 42
 Tongeren, A.J.F. van 180
 Topshuis 32
 Torenstra, J.P. 26
 Tot Nut en Vermaak, leesgezelschap 57
 Treytel, M.G.P. 150
 Tromp, Maarten Harpertz. 47, 48
 Tsjizjov, Alexei 34
 TU/TH 19, 24, 27, 28, 30, 32, 36, 39, 40,
 109/120, 157
 Tubé, directeur 131
 Tummers, Joke 25
 Uilenspiegel, Tijl 17
 Universiteitsbibliotheek Amsterdam 83
 Ursem, Bob 28

Utrecht 16, 79
 Valk, M.W. van der 158
 Vallensis, Jacobus 73
 Vallensis, Theodorus 71, 73
 Van de Mandelezaal 26
 Van Loenen, stadsuurwerkmaker 30, 39
 Vanwesenbeeck, Cees 15, 168
 Velthoven, Simon 99
 Velzen, W. van 130
 Verbeek, W. 23
 Verbrugge, Bart 152
 Verdi, Giuseppe 35
 Verhaeren, M.H. 23
 Verhoef, Jenneke 24
 Verhoeven, G. 26, 168
 Verkerk, G.A.A. 23, 26, 31, 35-37, 39, 168, 180
 Vermeer, Joh. 161
 VermeerCentrumDelft 26
 Verschoor, Iris 35
 Verschuyf, M.A. 4, 9, 33, 145
 Verveer, S.L. 161
 Verwersdijk 65, 92
 Veste, Theater De 24, 39
 Vincent, Paulus 56
 Visser, P.C. 9
 Vlaanderen 56
 Vlaanderen, café 23
 Vlaardingen 88
 Vlamingstraat 71
 Vleuten 79
 Vliegers, Ben 157
 Vliet 37, 53, 95, 96
 Vockestaart, Antony 70
 Voedselbank 23
 Vogelwacht Delft 28, 42
 Voldersgracht 15
 Vondel, Joost van den 88
 Vondelen, J.M. van 130
 Voordijkhoornsepad 28
 Voorstraat 32, 73, 89
 Vorstman, Alida 62
 Vorstman, Johannes Gerardus 57, 61, 62
 Vorstman, Willem Hendrik 61, 62
 Vos, Fokje de 12
 Vos, H.H. 4
 Vos-de Koning, W.M. 4
 Vosmaer, Daniël 24
 Vovurka, L.P. 180
 Vredenburg, J.W. van 88
 Vredeskerk 39
 Vrije Akademie 29, 33
 Vrijenban 92, 95-97, 101, 103, 104, 106
 Vroom, Frank N. 141
 Vrouw Juttenland 31
 VSNU, Ver. Samenwerkende Nederlandse
 Universiteiten 31
 Vuijk, R. 25, 31, 180
 Waal, Piet de 23
 Waalse Kerk 15, 30, 57
 Waller, F.G. 131
 Walraven, J.C.P. 138
 Walsum, G.E. van 9
 Walsum, H.V. van 4,
 Walsum-Quispel, J.M. 9
 Waltman, J. 84
 Wapen van Spangien, 't 45, 47, 49
 Warnaar, C. 23
 Waterloopkundig Laboratorium 23, 116
 Waterman, Ronald E. 16
 Waterslootse Poort 61
 Wechtlin 68, 70
 Weiden, J.M. van der 16
 Wereldzaak 24, 31, 37
 Werf, B. van der 180
 Westland 88
 Westlandseweg 138
 Weve, W.F. 4, 10, 11, 14, 31, 184
 Weyers, Herman 25
 Wiegel, Frederik 97
 Wiegel-Hoogendijk, Neeltje 97-99, 101, 103
 Wieringhen Borski, Gerard van 7, 79-92
 Wieringhen, Gerard van 79
 Wijbenga, D. 9
 Wijnbeek, H. 83, 84, 88
 Wijnhaven 99, 103, 104
 Wijnhavengracht 96
 Wijs-Kamp, J.M. de 9
 Wilde, Hannie de 118
 Wilhelmina, koningin 60, 110-112
 Willem I, koning 60
 Willem II, koning 61
 Willem III, prins 73
 Willem IV, stadhouder 153
 Willem van Oranje 13, 36, 155
 Willemse, Nico 39
 Winsemius, P. 121
 Wisse, Jan 29
 Wit, J.P. de 180
 Wit-de Bruin, Petronella de 96, 98
 Witsenboer, R.C.A. 180
 Witt, Johan de 17
 Woerman, H. 92
 Wuestman, Gerdien 7, 184
 Ysbrandtz, Ysbrand 154
 Zas, Nicolaas 71
 Zeeland 17, 39, 80
 Zhang, projectontwikkelaar 40
 Zierikzee 80
 Zuideinde 158
 Zuid-Kolk 30
 Zuidpool 24
 Zuidpoort 28
 Zuidpoortgarage 28
 Zweden, Jaap van 36
 Zwennis, W.C.M. 9, 10, 12

Historische Vereniging Delfia Batavorum - Delft

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van Delft te vergroten en te stimuleren ontplooit de Historische Vereniging Delfia Batavorum, opgericht in 1935, verschillende activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit met vaste rubrieken en historische artikelen. De leden ontvangen het jaarboek zonder extra kosten.

De vereniging kent de **Delfia Batavorumprijs** (de J.W. Blokpenning) toe aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van Delft.

Het **Delfia Batavorumfonds** subsidieert projecten, zoals onderzoeken en historische publicaties die betrekking hebben op Delft.

De vereniging reikt jaarlijks de **Le Comteprijs** uit voor een verfraaiing van het Delftse stadsbeeld.

De **Commissie Behoud Stadsschoon** waakt voor het behoud en het herstel van cultureel erfgoed in Delft.

Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging een **lezing** over veelal specifiek Delftse thema's.

Jaarlijks organiseert de vereniging enkele **excursies**, waarvan minstens één buiten Delft.

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van het **Cultuur Historische Bulletin Delf** en een **nieuwsbrief**.

De vereniging heeft een **website**: <http://www.delfia-batavorum.nl>.

Lid worden

U kunt het werk van de Historische Vereniging Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historische erfgoed in Delft. Bovendien kunt U dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging.

Aanmelden kan bij het secretariaat:

Delfia Batavorum, Kanaalweg 10, 2628 EC Delft,

e-mail info@delfia-batavorum.nl.